

<i>Szépirodalom</i>	
Vados Anna versei	5
Demény Péter: Duna	9
Kristó Tibor versei	11
Miklóssi Szabó István: Szent felháborodás	16
Fehér Imola – Tamás Kincsó: Két nő, egy kalap	29
Ádám Gergő: Miért bántasz mindig?!	35
Géczi János versei	48
Kürti László versei	51
Balázs K. Attila versei	53
Bene Zoltán: Talány	56
Dénes Ida rövidprózái	61
Loraszko Bálint: A Yacht klub	69
Bene Adrián versei	77
Debreczeny György: A vakmerő robogós	82
<i>Literata Hungarica</i>	
Borsodi L. László: Bartha György költői, műfordítói hagyatéka	83
<i>Aranyág</i>	
„Nem siettem, mert végleg ott akartam maradni” I. (Tánczos Vilmos beszélgetése Lükő Gáborral a moldvai magyarok között 1932–1933-ban végzett néprajzi kutatásairól)	92
<i>Ködoszlás</i>	
Kolumbán-Antal József: Árpád-kori gyalogjászok	128
<i>Ujjlenyomat</i>	
Cseke Péter: Anyám karján ülök, ki fél kezében a világot tartja	142
<i>Irtattár</i>	
Zsigmond Győző: 40 éves a KAV, a Kőrösi Csoma Sándor Anyanyelvi Verseny	152
<i>Szemle</i>	
Balázs K. Attila: Élesben két könyvvel (Medgyesi Emese: <i>Élesben a sorssal; Túloldalt semmi</i>)	156
Bójthe Pál: Furcsa boldogság (Simó Márton: <i>A boldogabb ember</i>)	161
Sándor Zoltán: Elfeledett falvak (Bene Zoltán: <i>Igazak</i>)	165
Pieldner Judit: Az érzékek kapujában (Burján Emil: <i>Túlzás a szép. Váci Mihály beszélgető lírája</i>)	171
Istók Eszter: Díszvirág és AUG32 (Nagy Zalán: <i>Atlasz vállára veszi a holdat</i>)	177
Előfizetők névsora	180

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Zsidó Ferenc (zsidoferenc@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: Magyarosi Sándor (sandormagyarosi@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
MENEDZSER: Mihály Gergő (gergomihaly80@gmail.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Léstyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Máthé Zsejke (zsejkemathe@gmail.com)
TITKÁR: Beke Tasnád (beketasnad99@gmail.com)
KÖNYVELŐ: Nagy Csilla (harmatcsepp.nagy@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSÁK: Lakatos Mihály, Lőrincz György,
Lövétei Lázár László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánzos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke - Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997-2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz., Pf. 149
Telefonszámok: (004)0266-311 775, (004)0266-311 026 (fax), (004)0746-195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro; honlap: www.szekelyfoldfolyoirat.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: egy évre 90,00 lej
Külföldieknek: egy évre 96,00 lej (7800 Ft / 30 EUR)

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Beke Tasnád - Editura Harghita, Pf. 149
Folyószámláink: RO20 TREZ 3512 1G33 5000 XXXX/RO
Editura Harghita, Trezoreria M-Ciuc, Sucursala Harghita
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Vados Anna
SZÉTHANGOLT NŐK

Anyáink vártak minket, de amint
megszülettünk, rájuk ereszkedett
a köd, nehéz lett a karjuk, nehéz a
lábuk, félték felemelni, nehogy
leejtsenek, félték megfürdetni,
nehogy túl mélyre merítsenek,
féltettek a széltől, és szorítottak
magukhoz, és betöltötte a szobát
túl hangos szívverésük,
darabosak voltak és tétovák,
hát senki nem mondta nekik: jól
van, ahogy van, és könnyebb lesz;
neked akkor is anyailatod van,
ha tétovázol, akkor is anyahangod
van, ha mélyről sóhajtasz, anya vagy,
szép lassan elhitték,
addigra felnőttünk.
Messziről indultunk egymáshoz,
folyton újra kellett kezdeni.

SZERELMES VERS

Ő mutatta meg nekem a curryt.
És a lazacot. A marhahúst gyufásdoboz
méretűre vágta és lisztben forgatta meg.
Tudott halászlevet főzni. Volt mosógépe.
És önálló volt.

Hallom a lélegzetét a másik szobából.

És megértenéd-e, ha azt mondanám,
menekülés, ragaszkodás, elrugaszkodás,
ha azt mondanám, megszokás,
hogy valaki a keresztcsontod alá
csúsztatja a kezét, mit akarsz,
nem tudom, mit akarok.

Hallom lélegezni, tehát otthon vagyok.
Tehát vagyok. Bizonytalan határainnal.
Húslevest vasárnap asztalra sosem tettem.
Mennyi ideig kutattam túl hangos szívverést
a másik leszorított tenyerében. Máshol is.
Felmondólevelekben. Vízpartokon. Vitában,
ahol két-három mondat összecsattan.

Szívverést az asztalra! Egészséges határokat!
Szinte kiáltvány. És most, mikor ugyanúgy,
mint mindig, azzal a gyengédséggel, amit tőle
kaptam, saját légzésem is meg kell hallanom.

KŐMŰVES VERS

Itt járt a kőműves, ez itt a kibaszott talicskája.
Az utolsó részét a munkának félkészben hagyta,
de elvitte a pénzt.
Azt mondta, a lábát kell injekciózni, szerintem
valaki összeverte.

Úgy indult, hogy tisztasági festés, de másfél
hónapig tartott a bontás. Négy konténer sitt
ment ki, meg a cserép és a veszélyes hulladék.

Ceruzával számokat írt a falra.
A céges konyhából hívtam először, izgultam,
azelőtt sosem hívtam fel valakit úgy,
hogy kőművesre lenne szükségem, nem
ismertem mestereket, ha nem számítjuk

a nagyapámat. Ahogy sosem csöngettem be egy kertvárosi kapun azzal a szándékkal, hogy sitteszszakot vegyek.

Az alap helyén salak volt, ki kellett hordani és a helyére önteni a betont. A fürdő fala kettérepedt. A mészkőben rejtélyes utakon keringett a víz.

Apácáknak épültek ezek a lakások, egy szoba, komfort nélkül. Valaki hármát nevelt fel itt, ezt a szomszéd mondta, neki az előző tulaj.

Szaporodjatok és sokasodjatok, röhögött a sörhasú BKV-sofőr, szabadidejében DJ a Rómain, miután odadobta a kulcsot és bevágta magát az autójába. Egy tudálékos narrátor most szólna ki: egy tizenkét négyzetméteres szobában csak konfliktus szaporodik.

Mire a fürdőszoba másodszorra is felépült, mert a rosszul bekötött víz nyomán szétázott a fal és ujjnyi, később embernyi folt terjedt, a falat levertük, kiszárítottuk, lélegző vakolattal újra kentük és kifestettük, már csak elmenni akartunk mindketten, egy olyan helyre, ahol vannak rendes ajtók.

MAGÁNYOS ANGYAL

Engem csak ne sajnálj, magányos minden angyal, jegyezze meg Mihály, amikor mögém lépett.

Megismerte a hülye szokásaimat, hogy mindent megsózok, mielőtt enni kezdek. A székre halmozott,

egyszer használt pizsamákat. Hogy jó vagyok a növényekkel. Tejjel mosom a levelüket, ha gombás betegséget kapnak. Hogy ami bekerül a lakásba, nő.

Látta, hogy a kínai étterem dobozából számba tömködött piritott tésztát felváltják az első tojásrántották és sajtos omlettek.

Milyen hülyeséget csinálsz? kérdezte, ha rajtakapott, hogy céltalanul görgetek telefonon ahelyett, hogy végre döntenék.

És visszatartott, nehogy gyufavégekkel égessem magam, ott álltam mindent átható tekintetében, és szelídnek kellett lennem.

Egyedül volt mögöttem, és hallgatta, hogy panaszkodom a városi zaj, az ingatlanárak, a szabadúszó magány, a mindig kicsit csorba esélyek miatt,

de egyszer sem szólt: ez a főváros!
A piac ennél csak rosszabb lesz,
ha csendet akarsz, költözz;

rezzenéstelenül állta számos munkahelyi konfliktusom, és lehelte, sétálj el, sétálj el, és azt a részemet is átölelte, amelyik úgy toporzékolt és bömbölt, mint egy kétéves gyerek.

Demény Péter

DUNA

Feljön a vers mindenképpen,
mint a Duna, hiába cipelsz
millió zsákot a rakpartra.

Az éjjel édesapámmal
álmodtam. Éppen egy hónapja
döntöttem el, hogy többet
nem beszélek vele: toporzékoltam
eleget, belefáradtam.

Úgy látszik, mégsem. Éjjel
három óra tizennyolc volt bizonyára –
azt mondtam neki, te mindent elrontasz,
megjelsz itt, és semmivel sem
vagy elégedett, közben meg azt
szeretnéd, hogy minden tökéletes legyen.

Vagy inkább kiabáltam, erre már nem emlékszem.

Hétkor felébredtem, sütött a nap,
de a sugarai szúrtak, a szívemet már
szitává lőtték.

Buda melletti pince

Bükkösd, Öko-park

Kristó Tibor

RÉGI FÉNYKÉP FÉLHOMÁLYBAN

emlék I.

máig kísért az istállószag
jászol előtt tehenek
a hídlásdeszkán lovak
ropogtatják a szénát
nagyokat horkantanak
csikó nyihog mellettük
a félhomályos istállóban
loncsos kutya szaladgál
a falnak támasztott lapát
dóltében ráesik a lábára
elvakkantja magát
a vakablak párkányáról
leszálló félben van a lóvakaró
akár az is fején landolhat
a szőrkefe még visszatartja
az istálló közén szekér
félíg rakva lóherével
ráérősen tesz-vesz a gazda
szájában szörcsög
az elmaradhatatlan pipa
ha mondanák se hinné hogy közelebről
behajtják lovait a közös akolba

emlék II.

romos épület omlatag falakkal
megfűdült tető alatt a padláson
lőhámok kantárok foszladoznak
szétszedett szekér darabjai
rozsdás zabla járomszegek
poros huzat babrál a pókhálókka
félhomályos sarokban

piszkos töredezett keretben
repedezett üveg alatt
gazda aranykalászos oklevelén
bebarnult pecsétfoltos fényképe
pallom róla a port
tüsszögök folyamatosan

emlék III.

kulák nagybátyámról álmodom
paripákat kerengtet nagy égi legelőn
parázssal abrakolja őket
akár a mesékben
ezekből lesznek az igaziak
már nem rekvirálja el senki őket
fogadkozik
mert ha én behajtok közójük
akkor én...
szavai visszhangzanak fülemben

ÁCS MIHÁLY FORRADALMA

1989

ahogy hazaért
az asztalon árválkodó üvegből
bort töltött magának
melyből felhajtott elmenőben is
miután szépen felöltözött
mintha misére menne
most csak a kalapját vette le
hosszan nyúlt a díványon
lehunyta szemét mosolygott
végre elénekeltem
szólt oda feleségének
kintről még behallatszott a lázongó

tömeg kiabálása
arca láthatóan kisimult
nem tudni álmodik-e vagy ébren van
kezét homlokához emeli
mosolyog továbbra is
aztán mintha vigyorogna
na ugye eljött az ideje
utoljára mégis elfújhattam
most vigyetek el ...
napbarnította arcából
gúnyosan villannak elő fehér fogai
reggel már nem kelt fel
boldogan halt meg
ott áll mellette könnyektől
fuldokló asszonya
megéreztem jó előre
minden vágya ez volt
ezért többször meghurcolták
egyszer a tetőről szólították le
épp gerendákat ácsolt össze
nézzék mennyire megszépült az arca
jó érces hangja volt
messzire elhallatszott – zokogja
az volt minden álma
hogy egyszer istenigazából
tele torokból
elénekelhesse

AZ ISZTAMBULI „MAGYAR”

Isztambulban
alkonyatkor torkuk szakadtából
kórusban üvöltöznek az árusok
még mielőtt bezár mindenik bazár
ekként tartva távol a tolvajokat

holott azok köztük ólalkodnak
e hangorkánba vegyül a műezzinek éneke
a minaretekből esti imára szólongatnak

egy sáfrányillatú macskaköves utcában
nyitott ékszerboltot Karcsi
- ha hihető ötvenhatos menekültként
Pécsről érkezett -
Rákóczi bajuszt növesztett
dúsat kackiásat kurucosat
de akár egy minaretben is énekelhetné
az imára hívó al-Azánt
naponta akár ötször is - mondja
van neki turbánja is hozzá
sok magyar turista keresi fel boltját
*„van itt minden kérem
ékszer nyaklánc ikonosztáz
mert mit az asszonyi szív szeret
arra férfi nem mond nemet”*
ő mindent megtesz az övéiért
a szegény magyarokért
mindent amit csak lehet
ha betérnek az ő boltjába
itt a mecsetek városában
ahol engem is átvert kilencvenhatban
egy hamisított aranygyűrűvel

AKKOR

minden kapu nyitva lesz
minden ajtó is
gyenge szellő lebeg
s lebben a függöny is
elszabadul egy göröngy
isten tudja hol

majd szívtájon megáll
kertben a hangyahad
nagy bolyt rakhat
delet kongat a harang
a mise mégis elmarad
suhan madársereglet
égre szállt révület
nem lesz reggel sem este
sötét lesz mindörökre
aztán már az sem

Kőszegi kapualj

Miklóssi Szabó István

SZENT FELHÁBORODÁS

1986 tavaszán, amikor az új elnöki rendelet tücskök, krumplibogarak, szöcskék összeszedését, tűz általi haladéktalan elpusztítását írta elő, Tatár Sámuel a katedráján fellökött egy pohár vizet.

Ha volt is addig némi neszezés az osztályban (főként vakaródzás, amit a műanyagból készített egyenruhák ugyancsak elősegítettek ezen a meleg, tehát testet pálló napon), azonnal megszűnt, harmincnégy diák nézte, ahogy a víz lecsorog a nagy barna asztalon, végigszalad a pakurával felmosott, ezért vízhatlan padlón, és az első pad deszkájába ütközik; hallani vélték a csapódás hangját is.

Tatár Sámuel meghökkent. Pillanatig a kezére nézett, mintha rosszallná annak káros mozdulatát, káros, mert lejáratja tulajdonosát harmincnégy emberpalánta előtt, aztán az első padban ülő Csengére tekintett, aki ugrott is tüstént, hogy a csontszáraz szivaccsal eltüntesse eme hallatlan kilengés minden nyomát, aztán kérés-kérdés nélkül az iskola végéjébe siessen, hogy teletöltse, majd a katedra bal sarkára helyezze a gyöngyöző falú poharat, ügyelve a pontos szimmetriára a napló, a nádpálca és az egymásra rakott könyvhalmoz között.

Amit nem tudtak a diákok, hogy tanítójuk édesanyja alig négy napja hunyt el. Tatár Sámuel gyászát megosztani senkivel sem akarta, s mivel a temetés hétvégére esett, kora reggel elutazott szülőfalujába, beszélt a katolikus pappal a szertartás rövidségét illetően, a sírásókkal a gödör pontos mélységét illetően, az asztalossal a koporsót illetően – és itt meghökkent. Kiderült, anyja már régről a szénás csűr egyik sarkába rejtette a lakkozott, diófa koporsót, csinos faragások díszítették, angyalok, kereszték, harsonák, kelyhek, gyertyatartók, bennük gyertyával, mi több, a koporsó hat sarkán hat gyertyának való lyuk volt, középen egy a hetediknek, a bolond is láthatta, hogy keresztet formálnak. Miként az ápolónő szerepét betöltő szomszédasszony szavaiból kiderült, egyetlen gyermekének, a tanítónak szigorúan meghagyta, földi maradványait ebben a koporsóban földeljük el, s még a temetés éjszakáján ássa ki a fia, szúrjon hegyes karót mellkasába, haladjon az át a rezzenéstelen szíven, majd vágja le a fejét, amint az egykor szokásos volt a babonás népek körében.

Csakhogy Tatár Sámuel nem volt babonás.

Pontosan tudta, ha nem tesz eleget anyja kérésének, az képes lesz a sírból is visszajárni, amíg nem teljesítik parancsát. Mert nem kérés volt ez, hanem parancs. Miként parancs volt minden, ami a karakán asszony szájából elhangzott, legyen az felettébb ritka szerelmi sóhaj, pohár víz utáni vágyakozás, karlendítés útmutatásként tárgyak, tennivalók felé, legyen bármi, az parancs volt, s mint ilyen, megszeghetetlen, azonnal teljesítendő.

Éjfél előtt egy órával, amikor a faluban mindenki, még a kutyák is, az igazak álmát aludta, az engedelmes fiú vette a kapát, ásót, a kihegyezett karót, s bár nem volt vallásos, egy ezüst keresztet is, meglocsolva némi szenteltvízzel, héjazott fokhagymát sülyesztett zsebébe, majd a temető felé indult.

Olybá tűnt, órákig gyalogolt az apjától elkobzott földek mellett, mire megérkezett a temetőbe, melynek egykoron két angyal védte a bejáratát, most hatalmas, betonból készült síremlék állt kapu gyanánt, s a betonon lévő fekete márványtáblán fehér betűk hirdették, kik haltak a rendszerért, melyben minden embernek tücskök, krumplibogarak, szöcskék összeszedésével és haladéktalan elpusztításával kellett foglalkoznia, a patkány- és egérfogást a tavalyi rendelet írta elő, a tetemeket a temető melletti réten égették el, szabályos négyszögben állt fel a lakosság, lelkes indulókat intonáltak a megafonok, ahogy benzinnel öntötték le a meglehetősen kis halmokat, és gyűjtötták meg, mi tagadás, a sült hús illatának hatására sokak szájában összefutott a nyál, mert már-már az elfeledett disznóölések perzselős-jószagára emlékeztetett az összejövetel, csakhogy itt a patkányok, egerek hekatombáit áldozták a rendszernek, nem ökröket, mint több ezer évvel ezelőtt a görögök, akkor volt étel, na most alig akad puliszka, málé, dara, fekete kenyér, a fekete vágást börtönnel büntetik, több disznóért, mangalicáért, nyúlért, ökörért akár halál is járhat, ugyebár a népellenység.

Tatár Sámuel elhaladt tehát az emlékmű alatt, amely pontosan annyi betontéglából készült, ahány ember lelte halálát a második nagy világháborúban, hozzászámolva a rendszer vezetőit, és a félnótás kölykök is, aki ruhája alá kötözve hordta ki a rendszer egykor tiltott lapjait, „itt az elvtársak legújabb üzenete, csak öt forint”, súgta, és akinek esze volt, nem sajnálta az öt forintot, pedig öt forintért akkoriban fél zsák lisztet vásárolt az ember, vették a legújabb üzenetet, és tudták, hamarosan

jön az új világ, amely nem lesz kevesebb és több, mint a jelenlegi, és az öt forinttal előre adóztak megélhetésükért, életben maradásukért, szerencsére az elvtársak üzenete ritkás volt (de mindig egyforma), kikerült az az öt forint, melléje ráadásnak egy fogak közt gondosan átszűrte, ezért ártalmatlan káromkodás, és a lapokat gondosan eltették, el a jelenlegi rendszer kopói elől, hogy felmutathassák a következő rendszer kopóinak, többet ért az bármilyen párttagsági igazolványnál, a háború után valóságos biztosítási kötvényekké változtak, s mint ilyeneknek, áruk az égbe szökött, minél régebbiek voltak a lapok, annál nagyobb volt az értékük. A félnótás kölyökkel, akinek tisztességes neve Bornemissza István volt, már a harmincat is betöltötte, de hétévesként beszélt, vihorászott, sírt és nevetgélt és beszélt, és főként hitt, mondom, a félnótás kölyökkel eltévedt puskagolyó végzett, ő volt a második világégés utolsó áldozata a faluban, akit éppenséggel az új rendszer első kopója lőtt le, mert három nap után jött ki a borospincéből, és apró kis törpéket látott, akik utána szaladgáltak, lábába haraptak, felmásztak testén, a fülét, arcát harapdálták, és az első kopó csontig hatoló réműlettel kapkodott a ruhásszekrény mögé rejtett pisztolya után, nyolc lövést eresztett meg, de a törpök nem tűntek el, ám a kilencedik, egyben utolsó lövés utat magának az ablakon át, fültövön találta Bornemissza Istvánt, aki szép magyar nevével együtt úgy zuhant a halálba, hogy még koponyáját sem kellett levágni, mert szétloccsant az agya. Minden rendszer halállal kezdődik és halállal ér véget, sóhajtottak a Központban az illetékesek, és a rendszer első kopóját, akkor már komisszárt, néhány hetes kórházi kezelésre kényszerítették, manapság elvonónak mondjuk az ilyesmit, legalább akkora sikere van, mint – egykoron.

Tatár Sámuel módszeresen rakta félre anyja sírjáról a virágokat. Szép kis halom kerekedett, a kölyök halmára bezzeg senki sem tett virágot, még a komisszár sem, mert éppen újabb rémekkel hadakozott, bogarakkal, melyek a bőre alatt mászkáltak, denevéreket látott a falon, patkányokat, egereket, egész folyam volt belőlük a falon, padlón, ablakon, és sírt és jajgatott a komisszár, és jajgatását nem fedték el az erős nyugtató injekciók sem; szép kis halom kerekedett, és a tanító ázni kezdett, a sír jobb oldalán a virágok, a bal oldalán a sárgás, agyagos, laza föld, és Tatár Sámuel pillanatig sem kételkedett abban a badarságban, amit tett, hogyan is kételkedhetett volna, egyrészt az anyai

parancs, másrészt híre volt, hogy a Génusz havonta lecseréli a véré, nosferatu, mondták róla az emberek, és keresztet vetettek, és fokhagymát ettek, és nagy volt a kereslete az ezüstnek, keresztet készítettek belőle, nosferatu, morzsolta a tanító a fogai között, ahogy egyre mélyebbre ásott, aztán koppant a koporsón a kifényesedett ásó. Természetesen telehold volt, leginkább ilyenkor járkal nosferatu, bár veszélyes ez számára, mert ekkor jönnek elő a vérfarkasok is, néha hallani összecsapásukat a távolból, a kutyák is szűkölve vonulnak lakukba, de nem ritkán a házba is bekérezkednek, mint a legnagyobb hidegben, mert a legnagyobb hidegben beengedik a kutyát a házba, ezt az intézkedést egészen ritkán szegik meg, tessék-lássék kell tenni a fagy ellen, amely akkora, hogy el kell halasztani a temetéseket, de jól megvan a halott a ravatalozóban, elég megpattintani az ablakot, aztán amikor felenged a talaj, nem ritkán tíz-tizenöt hullát is temetnek, halottak, akik holtukban megbeszéltek ügyes-bajos dolgaikat, a régi vitákat lezárták, elfeledték az örökölt, de nem létező sámlit, a kölcsön adott, de vissza nem kapott ást, fűrészt, megbeszéltek a régi szerelmeket, féltékenységeket, tudták, ki kinek a gyermeke, mert volt a faluban félrebaszás éppen elég, de most megbeszéltek és megbocsátottak, ezért olyan tiszta fényben ragyogtak, amit a szentek is megirigyelhetek volna, mert egyrészt a szentnek ott a folyamatos bűnbeesés, és ettől aligha szabadul, ez alól csak Isten oldozhatja fel, de mikor a halottak egymásnak megbocsátanak, ott nem apellál sem ember, sem szent, sem maga az Isten, hát ezért volt ez közösségi sirató, megkönnyebbülés, nagy tort ül a falu egész lakossága, az ekkor megszerzett nyugalom hónapokig eltart, kedvesebbek az emberek a szövetkezeti italos boltban, így hívják már a kocsmát, fene abba, aki kitalálta, kedvesebbek a földeken, ahol tulajdon földjeiket dolgozzák meg, amely már nem a földjük, a termésből is alig, de a közösségi sirató miatt elbírják ezt, igaz, a szövetkezeti elnököt is sűrűn kell cserélni, s ha kérdezik a komisszárok, hogy a francba, az anyátok picsájába, hát már megint hová tűnt a szövetkezeti elnök, csak a vállukat vonogatják, nosferatu, mondják, és köpnek egyet át a bal váll felett, nincs annál hatásosabb módja a nosferatu elleni védekezésnek, és a komisszárok nyelnek egyet, és sorshúzással döntenek el, ki legyen a következő elnök, akit majd ismét elvisz nosferatu, tavaly is a patakban kapták meg az egyik holttestét, a nyakán két szabályos lyukkal, ahogy illik az minden rendes nosferatu és áldozata esetében,

azt már nem írták be a jelentésbe, hogy minden egyes csontját apránként törték szét.

Tatár Sámuel letisztította a koporsót. Meglazította a csavarokat. Leemelte a fedelet. Óvatosan kitolta a gödörből. Ott állt, lába között az anyja holtteste. A szemfedő szépen megmunkált, vagy tíz évet is horgolhatta, hímezhetette, varrhatta az asszony, mindenki szeme láttára, mindenki tudtára, mindenki gyászára. Mondhatni: tíz éven át gyászoltatta magát az egykori nagyságos, méltóságos asszony, miért ne tehetne volna meg, valamikor vagy negyven hektár földjük volt, talán több is, kúriában laktak, nekik dolgozott a fél falu, a negyven hektárból legalább harminc hektár jövedelmét kártyázta el a hites, bajszos férje, kijárt az neki a hagyomány szellemében, a többi tíz hektárból szépen gyarapodott a család, egy gyerekük született, aki most szétvetett lábakkal állt az anyja holtteste felett, és felemelte az alaposan kihegyezett karót, amely, ha gótikus regényben lennénk, megcsillant volna a telehold fényében, így nekünk csupán némi halvány derengésre futja, ami éppen elégséges a kísérteties hangulat megteremtéséhez.

Tatár Sámuel nem volt babonás.

Ezért nem értette, mi az a láthatatlan, megfoghatatlan, tolakodó erő, amely nem engedte teljesíteni jó fiúi kötelességét, nevezetesen mélyen anyja mellkasába döfni a derengő hegyű karót, de úgy, hogy lehetőleg a koporsóhoz szegezze világrahozóját, így teljesítve annak utolsó kívánságai egyikét. Állt, mint fasz a lakodalomban, és legalább annyira szerencsétlennek is érezte magát, ha már másnak sikerült lenyúlni a menyasszonyt. Legutóbb talán akkor kaparintotta meg ez az érzés, amikor bérnélkül nem jelent meg bérmaszüleje, ezért kénytelen volt úgy fogadni az olajjal való kenetet, hogy megkérte szomszédját: tegye már vállára a kezét, így vállalva érte felelősséget, akkor is, ha az életben többé soha nem látja. Bérmaszülejéről később kiderült, éppen a sokadik veszekedést folytatta a mások nemi szervéhez igen ragaszkodó feleségével, a vita olyannyira jól sikerült, amit már Isten előtt is véteknak bizonyult volna abbahagyni, főként, hogy egy bádogtányér röppályája hajszálnyira került el az asszony nyaki ütőerét, mielőtt kisuhant a nyitott konyhaablakon, és oldalba nem csapta Burkus kutyát, a lomha, hasznavehetetlen kuvaszt, aki a legtöbb esetben még az edényét sem nyalta tisztára, annyira lusta volt. Amikor a szent kenet a gyermek homlokára került, pillanatig sem érezte magát szentebbnek,

profánabbnak, ünnepeyesebbnek, nem töltötte el sem isteni harag, sem szent szelídség, annál inkább a szent felháborodás, mert zavarta az apjától kölcsönkapott posztókabát, amely ezen a hideg pünkösdi napon ugyan tartotta a meleget, de ezért különféle alattomos szúrásokkal hajtott be adót viselőjétől; mire hazaért a gyermek, kezében virággal, homlokán krizmával, lelkében a szent felháborodással, csizmáján az agyagos sárral, amit errefelé sokan szülőföldnek is csúfoltak, hóna alatt és a nyakán teljesen felzabálta a bőrt a posztó, hogy csaknem sírva dobta le a padlóra, és toporzékoltnak volna, ha nem érzi kissé megalázónak. Anyja néhány százast nyomott zsebébe, ezt a rokonok küldik, mondta, nem rendezünk ünnepi ebédet, mert apád ismét a fővárosi bordélyokban dorbézol, nem szégyenkezünk, jól van, mondta Tatár Sámuel, és leült megenni a kövér tyúk húsából készített levest, a felszínén úszó sárga zsírfoltok szentek glóriájához hasonlítottak, csak sokkal hasznosabbak voltak, hiszen gyomrot, testet tápláltak, a lélekről nem is szólva, nincs is miért, arra ott volt a bőrébe ivódott krizma.

Fogta a láthatatlan erő a remekbe készült, kihegyezett karót, és Tatár Sámuel elkeseredetten kapaszkodott a karóba, olyannyira, ami már a teste megemelésével járt. Olybá tűnt, mintha a hold derűs, már-már harmatos fényére tűzte volna a karót, s ahogy teltek a percek, úgy emelkedett Tatár Sámuel a levegőben, köszönhetően elsősorban kitűnő karizmainak, mert mióta gyerekkorában a mezőn kergették a parasztygyermek, akik most egyszerű, becsületes, általában alkoholisták Földnélküli Jánosok, más néven gyári munkások, akiket azért kapott be a gyár, mert elvették a földjeiket, és addig azért voltak Földnélküli Jánosok, mert nem éltek meg a földjükből, ezt a talányt fejtsd meg te, olvasó, tehát amióta a mezőn kergették a gyermekek, mezőn, erdőn, és nem szüntek meg nyomában lihegni órákon át, miért is ne tették volna, akkoriban a madarak, mókások, rókák és egerek csúzlizásán kívül nem sok szórakozás volt, ha elkapták, alaposan elagyabugyálták, mindig jó érzés nagyságos asszonyok gyermekeit verni, akik kúriákban élnek, kilóg az ezüstkanál a seggükből, akkor is, ha ezért apjuktól este véresen komoly ütlegelés várt rájuk, hát Tatár Sámuel szaladt, miként szaladt fekete bugyiban, fehér melegítőben az iskola foci pályáján, messze hagyta a többieket, és a futás, a testmozgás vérévé vált, egyetemi éve alatt sem hagyta abba, tanítása alatt sem, első, egyben az utolsó házassága is hozzásegítette a kellő edzéshez, és most egyre emelkedett

a hold derús fényében, és kitűnő erőnlétének köszönhetően meg sem kottyant neki a tornagyakorlat. Tíz-tizenöt méteres magasságban szép volt a kilátás, a hold nagyszerűen bevilágította a hegytetőt, ahol a temető volt, oldalában a falut, melynek nyugodt hortyogása idáig hallatszott, persze ez inkább Tatár Sámuel elméjében volt, mintsem a valóság göröngyös anyagában, és a tanító egészen elzékenyedett a pazar látványtól, a távolabb ezüstösen csillogó folyótól, a fenyő- és tölgyerdőtől, ahol rókát kergetett, meg is fogta, meg is telt bolhával, hogy az anyja legszívesebben lúgba mártotta volna, hadd marja le a bőrét is a haszontalan kölyöknek, látta a sok juhot a karámban, eszébe jutott, azzal riogatták a pásztorok, nehogy közékük menjen, mert az állatok gyermekeket esznek, attól lesz igazán értékes a tejük, a vörös tej, na az igen, az a legegészségesebb, a holtat is feltámasztaná, hogyhogy feltámasztaná, fel is támasztja, nosferatu, vetették a keresztet a pásztorok, és röhögtek a gyermek rémületén, aki ezért évekig nem mert juhot simogatni, és soha nem jutott eszébe, hogyan lehetne a halott szájába tejet tunkolni, miért is lenne nosferatu a halottból, de ami ennél is fontosabb, mit kezdene az élő az élőhalottal.

És Tatár Sámuel egyre feljebb kapaszkodott a levegőben. Hűvös szelek jártak, kissé borzongott a meleg pulóverben, de hidegvérrel, türelemmel várta a látomás végét, mert mi más lehet ez, józan ember nem jár levegőben, ha csak nincs néhány ezer, millió lóerő a fenéke alatt, vagy ejtóernyő, esetleg vitorlázó repülőgép, sárkányrepülő. Hol a fenében kerülhetett nadragulya a számba, töprengett, aztán ezt is feladta, csak lógott a kihegyezett karón, mint csali a horgász horgán, amikor egyszerre lobbant fel alatta a koporsófedő hét lyukában a rejtett láng, élesen megvilágították a sírt, a föld- és virághalmot, és Tatár Sámuel lassan ereszkedni kezdett, rövidesen ott állt ismét a gödörben, lába között az anyja holttestével, és a halott felült.

Nosferatu, szaladt át az engedelmes fiú elméjén, és ütötte volna a karót a halottba, de az makacsul kapaszkodott a levegőbe. Anyja ki sem szállt a koporsóból, ahogy az egy tisztességes nosferatuhoz illik, csak ültében többször is körbe mutatott, aztán egyszeriben lehanyatlott. A bolond is láthatta, nem kell ide ásó, kapa, kihegyezett karó, kereszt, ennek annyi, mint minden normális embernek, aki leteszi a lantot, amelyen lemuzsikálta az életét ilyen vagy olyan ügyességgel. És a kihegyezett fadarabot tartó kéz lehanyatlott, és edzés ide vagy oda,

Tatár Sámuel néhány percig alaposan fájlalta izmait, nem is beszélve izzadt, felhorzsolt tenyeréről, melyet az előbb reflexből a nadrágjába törült, és csak jólneveltsége, megacélozott akarata akadályozta meg a torkából kitörő jajkiáltást. A lobogó koporsófedő fényében tisztességgel a halott mellé helyezte a kihegyezett, csodatévő karót, mert hiába nem volt babonás, pontosan tudta, csodának volt tanúja, csodának, melyhez nem zárandokolnak az emberek, nem várnak megmagyarázhatatlan gyógyulást, amúgy is a csoda legunalmasabb tulajdonsága éppenséggel a megmagyarázhatatlansága, mert a magyarázat mindig újabb és újabb kérdéseket szül, míg a csoda csak csoda, a legtöbb esetben víz, netán szarlé, mint India egyik eldugott falvában az Anyaisten szobra, melynek kicsorduló vizét itták az emberek, árulták az emberek, bedörzsölték vele magukat az emberek, míg a Vatikán speciális küldöttsége ki nem derítette, nem más az a folyadék, mint a nem messze lévő emésztőakna tartalma, és hánytak az emberek, és vakaróztak, és a meggyógyultak ismét betegek lettek, de voltak, akik sátáninak kiáltották ki a Vatikánt, és tovább hittek, és ők voltak a legboldogabbak, mint az amerikai tévés prédikátoroknak ezer és ezer dollárokat küldő hívők, mert valljuk be, Istenhez pénzzel könnyebb eljutni, mint bűnbocsánattal, megtéréssel, de erre egész tudomány épül, olykor reformnak hívják, máskor vallási kábulatnak, és most Tatár Sámuel egyszerűen csak csodának nevezte, melyet még nem magyaráztak meg, és pontosan tudta, eljön az ideje mindennek, minden magyarázatnak, ezért lezárta a koporsót, megpróbálta kioltani a hét lángot, melyek keresztben megvilágították a csodálatos, misztikus rajzokat a fedélen, és mikor nem tudta eloltani, akkor egyszerűen dobálni kezdte a földet a ládára, és tovább égtek a lángok, a föld alól is világítottak, csak akkor tűntek el, amikor a virágokat is a sírhalomra helyezte, pontosan úgy, ahogy találta a sírt, majd vállára vette a kapát, az ásót, hazafelé indult, és hajnalt jelzett az első kakasszó, és tudta az engedelmes fiú, most már minden rendben van, nem jár nosferatu, mert a nap megégeti, miként a víz is megfojtja, de a tűz is felperzseli, a szentelt víz is elpusztítja.

Hagymás-szalonnás rántottával várta a gondoskodó szomszéd-asszony, és Tatár Sámuel rögtön tudta, több van itt, mint amit szem lát, fül hall, kéz érint, de nem kérdezett semmit, csak leült az asztalhoz, kezet sem mosott, mire a szomszédasszony szólt, „legalább a fohagy-mákat vegye ki a zsebéből, tanító úr, mert szétnyomódtak valami

eséstől, ásó- vagy kapanyéllal is rávágthatott, néha rávág az ember dolgokra, nem is tudja, mikre, aztán bűzlik minden, mint most maga”, és Tatár Sámuel felállt, és a fürdőbe ment, hogy kibújjon ünneplőruhájából, ekkor vette észre, mennyire mély nyomott hagyott benne anyja halála, akkor is, ha tíz évig varrta, szabta, horgolta halotti lepelét, és a falnak dőlt, és úgy sírt, kiszakadt belőle harminc év elhallgatása, már szőgyellte is magát önmaga előtt, mert mit neki az érzelmek, amikor nem segítenek iskolába, elnöki rendeletek végrehajtásában, a nosferatu lefejezésében, holott Tatár Sámuel nem tartozott az elvtársak közé, még ha piros könyvecskéje is volt a pártba lépésről, és nem elvből nem tartozott, hanem negyven hektár föld elvevése után, apja halála és a kivitelezhetetlenség okán hagyta hidegen a marxi életidegenség; és sírt és egyre zokogott és úgy mosta magát és sikálta vörösre majdnem véresre bőrét, és utána apja ruháiba öltözött, amit a szomszédasszony előre kikészített neki, és az ezüst kereszt kihullott kabátja zsebéből, amikor ünneplőruháját zsákba próbálta gyömöszölni, majd otthon megtisztítja a sárfoltoktól, az ő ruházatát ne tisztítsa senki, az ő szarát ne mossa senki, a gondolattól is elborzadt, valamikori felesége rendszeresen elborzadt, amikor férje minden vasárnap pontosan nyolc óraker nekiallt a lúgos mosásnak, „ne haragudj, ez az én dolgom”, tolt a volna félre hites férjét az asszony, de a hites férj egyetlen pillantással messze parancsolta a fürdőszobától, tehát kiesett az ezüst kereszt a zsebéből, talán tíz centi magas lehet, szép darab, még a nagyanyjái volt, rejtegették, ennyi maradjon a családi ékszerekből, ékszer a Központnak, szükség nekik, pápa-szentelte kereszt volt, kellett a nosferatu ellen, és ahogy a kezébe vette, bőrét menten égetni kezdte, és Tatár Sámuel tudta, baj van. Nagy baj.

Eldobta a keresztet, az ezüstös tompa pengéssel pattant a fürdő kövén, be a fával fűthető kazán alá.

Van ritka pillanat, amikor a halál felett érzett fájdalmat felül tudja írni az élet feletti döbbenet. Tatár Sámuel állt mezítláb a hideg kövön, még fülébe csengett a kereszt tompa csörrenése, és kezét nézte. Az égés nyoma pillanatok alatt eltűnt, a fájdalom úgyszintén. Tatár Sámuel a tükörhöz sietett, nem lett-e arca haloványabb a szokásosnál (tévhit, hogy nosferatu nem tükröződik), de mindent a legnagyobb rendben talált. Csak éppen az anyja halála feletti fájdalom tűnt tova, de ez elmondható volt minden érzelméről, kivéve a döbbenetet. Felöltözött,

nyakkendőjét gondosan megkötötte, úgy ült le az asztalhoz reggelizni. Bár a hagymás-szalonnás rántotta illata az isteneket is kísértésbe hozta volna, íze nem volt. Tatár Sámuel fintorgott. „Semmi íze ennek”, jegyezte meg hangosan, „rossz a tápszer ejsze”, tette hozzá magának és a szomszédasszonynak, aki kisietett a konyhából, rövidesen egy tyúkkal tért vissza, és ott nyomban az asztalon elvágta a nyakát, a kispriccelő vért pohárban fogta fel.

„Igyon”, nyújtotta a fiúnak, akit egykoron pelenkázott is, amikor a nagyságos asszony migrénnel, dorbézoló férjével, netán munkásokkal kínlódott. És Tatár Sámuel tudta, nincs más választása, és ivott. Enyhén vasas íze volt a vérnek, úgy siklott le a torkán, akár az olaj, mondhatni, természetesnek érezte. „No, most kóstolni!”, folytatta a szomszédasszony, „ugyan, egyszer már felmelegítettem, és annyit is ér a felmelegített étel, de tudja”, és a tanító belekóstolt a hagymás-szalonnás rántottába, és egyszerre a helyén volt a világ, és az utolsó morzsaig befalta az ételt, darab kenyérral ki is törölte tányérját.

„Nosferatu, mint az apád”, mondta a szomszédasszony, először tegezve a fiút, akinek pelenkáit mosta, és emlőjét is odakínálta egykoron, mert egyszerre szült a nagyságos asszonnyal, szintén fiút, akit pár évesen elvett tőle az állam, Isten sem tudja miért, talán a Géniusz vérért dúsították vele, talán külföldre adták, mint a szászokat, zsidókat, és Tatár Sámuel bölintott, mert a megcáfolhatatlannal mást nem lehet tenni, mint tudomásul venni. Esetleg cáfolni, de ekkora badarságot Tatár soha nem tenne.

„Mint az apád”, ismételte a szomszédasszony, aki a kettévágott kúria szomszédos szobáiban lakott, sikerült elintézni, hogy más család ne költözzön hozzájuk, ahogy azt szigorú, de korrumpálható rendeletekkel szabályozták, „ha éhen halni nem akarsz, tegyél vért az ételbe”, folytatta az asszony, „az sem baj, ha állott, kicsit büdös is, csak vér legyen, és ne a tied, mert ha a tied, akkor szörnyethalsz”, és Tatár Sámuel ismét bölintott, és hátradőlt a széken. „Mint az apám?”, kérdezte, és az asszonyon volt a bölintás sora, „hát ezért dorbézolt annyit, rettegett enmagától, hogy szétterjed benne a kórság, állatnak vére nem lesz elegendő, embert fog enni, irtózott a haláltól, a háborúból is megszökött, pénzzel, a nagyanyád intézte, fiatalon jól tudta ő, kinek kell szeretője lenni, nagy társasági asszony volt, a titkos társaságoké, nézd, milyen szép”, vont elő húsos kebléről egy apró fémtokot, melyben még

apróbb fekete-fehér fénykép rejtőzött, s mutatta a tanítónak. „Hát Lilit is elbújhatna”, mondta Tatár Sámuel, inkább szórakozottan, mint lelkesen, mit foglalkozott ő a titkos társaságokkal, ostobaság az egész, azon a képen lehet akárki, nem látta ő soha a nagyanyját, távoli része volt egy olyan múltnak, mely nem fért bele elméjébe, melyről nem is akart tudni, és valljuk be, nem különösen kellemes megtudni, hogy titkos orgiák résztvevője volt az asszony, az óvilág vezérkarának szeretője.

„Vajákos volt”, fűzte tovább a szót a szomszédasszony, mert világosan kiolvasta a fiú mély tűzű szeméből azt a fajta nemtörődömséget, ami a világi okos emberek sajátossága, és ezért a megrontása lehet. „Persze”, hümmögte Tatár Sámuel.

„Mit kezdjek veled, fiam?!”, csattant fel a szomszédasszony, aki anyja helyett anyja volt. „Elvette az eszedet az aszfalt, a blokk, a város, megfeledektél a föld szagáról, apád, anyád örökségéről”, folytatta, de a fiút jobban érdekelte a gyomrában kényelmesen elhelyezkedő hagymás-szalonnás reggeli, mint az egész temetés, kihantolás, vérivás, vajákosság.

„Azt mondja, nosferatu vagyok”, nézett az asszony szemébe. „Hát erről mondjon valamit. Napfény nem árt”, toltá kezét az ablakon betűző sugarak özönébe, „de az ezüst megéget. Mi ez az egész ostobaság? Hozzáérhetett a kazánhoz a ruhám, hát felmelegedett a kereszt, megégetett. Arról meg nem tehetek, hogy tyúk vére kell a rántottához, annyira rosszul sikerült”, kacagott.

„Csak tégy egy pohár vizet éjszakára az asztalod bal sarkára, édes fiam, meglásd, az reggelre a jobb sarokba vándorol”, válaszolta a szomszédasszony, mire Tatár Sámuel megvonta vállát, nincs élő ember a környéken, aki erről a babonáról nem hallott volna, hozzátartozik a tükrök letakarásának szertartásához, negyven napig temetőbe nem járáshoz, és még sok mindenhez, például szakáll, haj, egyáltalán szőrzet le nem nyírásához. A bozontos gyász tükör nélkül mégiscsak elviselhetőbb, kuncogott a tanító, de csak befelé, nehogy nevelőanyja paprikás hangulatát némi borssal is megszórja.

„Vajákos, nem nosferatu”, folytatta az asszony. „Bár kicsi a különbség a kettő között. Ha akarod, elapad a tehenek, kecskék teje, nem fogan az asszony, vihar jön vetésre, megrohad a termés, villám csap emberbe. Jó kedvedben felcsillan a nap, rossz kedvedben eső jön a határra. De

kicsi a különbség a kettő között. Vajákos, mint az anyád, ereje akkor szállt beléd, amikor a karó felemelt.”

Meghökkennt erre a tanító, kezébe eresztette fejét, úgy töprengett, mégsem nadragulya lehetett az emelkedés, hallott már tibeti szerzetesekről, akik az égbe emelkedtek meditáció közben, meg aztán az Úr gyermekétől sem volt idegen a fellegeken való repkedés, ám gyermekmesét csak akkor hisz el felnőtt, ha már lágyul az agy és könnyen törnek a végtagok, esetleg szörnyű betegség telepedik az emberre, bizony utánamehetett a vénasszony, de mit is gondol itt összevissza, hitvány-ság az egész, még lekési a buszt. Felállt.

Nevelőanyja kezébe nyomta a fürdőből előhozott ezüst keresztet, mire Tatár Sámuel bizony felkiáltott. Nem is kiáltott, üvöltött, ahogy a torkán kifért. Úgy érezte, a feszület menten átég bőrén, húsán, csontján, hogy az asztalon koppanjon.

De bizonyosságnak ez sem volt elég. Hiszen a keresztet fel lehet melegíteni, fém az, nem fa, hordozza a forróságot magában, volt ideje, amíg beszélgettek a konyhában, ha ugyan beszélgetésnek lehet nevezni a szomszédasszonnyal váltott néhány szót, lásd, arra sem tudott egyenesen válaszolni, miért gyászoltatta magát az anyja tíz évig, amíg halotti leplét toldozta-foldozta, eh, a nagyságos asszony földet, vagyont gyászolt, sőt gyászoltatott, mindenre van magyarázat, ha kellően kérdez és keres az ember – és persze jótól keres, kérdez. Úgyhogy a fürdőbe sietett, igen, a kazán tűzforró volt, messziről érezte a meleget, kezét a hideg víz alá tartotta, s a fájdalom alig egy perc alatt semmivé foszlott. Majd vette a zsákot, amibe szennyes ruháját gyömöszölte, tartózkodóan elköszönt a vénasszonytól, és indult volna a buszra, amikor az csak úgy odavetette: „Meglásd, édes fiam, nem lesz itt nyugalom, amíg a negyven hektár birtokodba nem kerül, vagy asszonyt fel nem csinálsz, hogy az ivadékod tovább vigye a vajákosságot.” Nagyot rántott a tanító a vállán, a föld visszakapását legalább annyira lehetetlennek tartotta, mint a nemi életet, annak gyümölcsét. Azzal a megjegyzéssel, hogy a ház papírjait, az örökséget majd intézik, éppen legyen elérhető a polgármester és a kollektív elnöke, indult a buszra.

Mindezek ellenére oldalát rágta-fúrta a kereszt-nadragulya-karó-lebegés, a koporsófedél lángra kapásának kérdése, úgyhogy mintegy véletlenül éjszakára a katedráján felejtett egy pohár vizet, melyet másnap

reggel sikerrel lökött fel, egyrészt mert meg is feledkezett róla, másrészt mert a bal sarokból a jobb sarokba vándorolt.

Tatár Sámuel meghökkenett. Kezére nézett, mintha annak káros mozdulatát hibáztatta volna, de valójában égési nyomokat keresett. Hiába. Mire Csenge visszaért a pohár vízzel, melyet gondosan elhelyezett a katedrán, tudta, haza kell mennie, különben menten az eszét veszti. Fogta a kabátját, a szótlan, döbönt osztály előtt komótosan felöltözött – avatott szem azonnal észreveszi a pontos mozdulatok mögötti már-már pattanó feszültséget. „Küldöm az ügyeletest”, szól a nebulóknak, akik egyszerre ugrottak vigyázzba, ahogy kiment az ajtón.

Otthon több nyugtatót is bevett.

Estefelé gépiesen krumplit tisztított a vacsorához, amikor megszólalt a ritkán csörrenő a telefon.

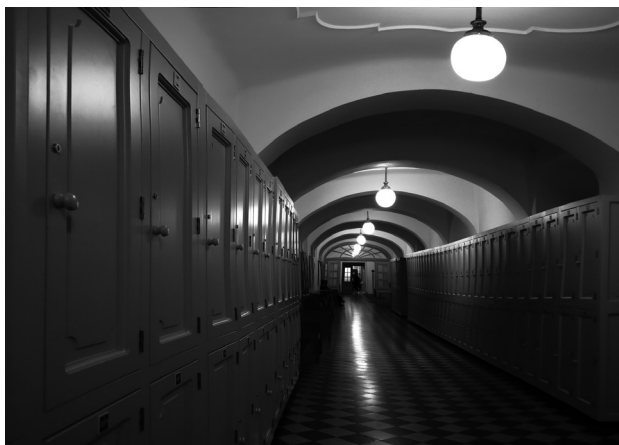
„Halló”, szól bele halkan.

„Te vagy az, Samu?”, kérdezte egy ismerős hang.

Hamar rájött, a falubéli komisszár keresi.

„Miben lehetek szolgálatodra?”, kérdezte.

„Szolgálatomra?!”, ordított az. „Teszed fel magad az első buszra, jössz haza gyorsan! A kurva anyád halotti lepelben a telehold előtt lebeg, puskával sem tudjuk leszedni. Egyre a negyven hektár földjét és a fiát követeli.”

Budapest, Szent Imre Gimnázium

Fehér Imola – Tamás Kincső

KÉT NŐ, EGY KALAP

A LELKI TÁRS

Találtam a könyvben, amit küldtél, rögtön az első oldalon egy József Attila-idézetet, két sor az egész: „*Hiába fürösztöd önmagadban / Csak másban moshatod meg arcodat.*” Ez jár a fejemben reggel óta, pedig trágyahordás közben rám írt a volt férjem, hogy van egy kérdése, ami kérés. Hozzám fordul először, nyugodtan mondhatok nemet, mondja. Négy napra le kell tegye az autóját a szervízbe, ki tudnám-e segíteni egy autóval. Mondtam, a Nissant megkaphatja, ha valami baja lesz, ő marad úton vele. Nem kell messzire mennie, mondja, csak itt helyben. Még jó, hogy nem adtam oda az éhező afrikaiaknak, mondom. Vigyorgó. És reméli, hogy az autóm jófej lesz vele. S hogy a karácsonyi ajándékokkal mi legyen, beszéltem-e a gyerekekkel, vegyünk-e valamit közösen.

Nem akarok közösködni. Sokáig mentünk a fele-felével, bébiszitter fele, ruházkodás fele, ajándékok fele, fogszabályzó fele. Nemrég a fejemhez vágta, hogy miután elváltunk, hat évig ő tartotta el a gyerekeket. „*Egyszer hoztál tíz tojást, azt is anyádtól.*” Arról beszéltem éppen, hogy két éve, pontosan a Covid kezdete óta, amikor neki sorra dőltek be a bizniszei, jóformán én tartom el a gyermekeket egyedül, kicsit nehéz a magánórákkal, szállítással, üzemanyaggal, s főleg az élelemmel. Iszonyúan megsértett, hogy ilyen álvalóságot volt képes a szemembe mondani. Tavaly karácsonykor úgy elhúzott Örményországba, hogy semmit, de semmit nem hagyott a gyerekeknek. Hazajött valami csecsebecsékkel, aztán azt kérdezte, hogy neki mit hozott az angyal. A gyermekektől. Azalatt a hat év alatt, amire utalt, s amíg volt egy bérelt lakása a városban, rengeteget utazott, gondolhatod, hogy ha hetekre, hónapokra eltűnt, nem adtam be a gyermekeket árvaházba, jöttek haza velem. Mindig jöttek haza velem, amikor csak akartak. Az apjuk hegyet mászik, terepezik, vagy csak úgy passzióból kirándul. Ahol éppen akar, ő erre költ, ez a szenvedélye. Egyik évben két egész hónapot töltött Afrikában, tavaly másfelet. A gyerekek mondják, hogy tanított

ott egy szegény gyereket, egy lányt, akinek nem lenne lehetősége másképp iskolába járni. Havonta pénzt küld neki. Ettől érzi magát jobb embernek, ilyesmivel legyezgeti az egóját. Hetekig azt sem tudja, mit esznek a gyermekei, mivel mennek haza a városból, amikor délutános vagyok. Taxival. Azt mondja a lányom, amikor mondta az apjának, hogy anya vesz magának egy új autót, az azt felelte: „Kell is neki két autó, amikor Afrikában tízből kilenc ember azt se tudja, mi az, hogy autó.” Gyakran szoktam fél napokat bosszankodni a volt férjem miatt.

A válasunk egy pszichothriller. Nem akart elválni. Úgy tudtam elválni tőle, hogy közben szerelmes lettem egy fickóba. Egyetlenegyszer találkoztunk élőben, csak leveleztünk meg cseteltünk, lovas volt ő is, meg erdőjáró, azt hittem, ha a férjemmel ennyire nem találtunk, akkor most találtam valakit, akivel nagyon, most az enyém kell legyen. Hamar az idegeire mentem a megszállottságommal, volt egy nem túl jól működő kapcsolata, akkor még inogott, hogy mi legyen, végül visszaigazolt oda. Én meg magamra maradtam. Letiltott mindenhol, nem válaszolt a leveleimre. Viszont ugyanez idő alatt rengeteg új, főleg virtuális ismerősöm lett, a férjemmel együtt elveszítettem a baráti körömet, ami valójában az ő baráti köre volt, a valóságomat, ami valójában az ő valósága volt. Elveszítettem az összes fogódzómot, erre még rátett egy lapáttal, hogy alig aludtam, a gyerekeket meg elvitte magával, én voltam a rossz, a családdromboló. A temérdek virtuális ismerősöm között folyton a vadászott pasimat véltem felfedezni, akiért égtem és haltam meg, akihez oda akartam bújni, a vállára hajtani a fejemet és megpihenni végre. Csak annak a vállán lehet megpihenni, akit szeretünk. Mind mondták az ezer idegenek, akikkel napokon, heteken át leveleztem, és akik támogattak örülettel határos magányomban és valótlanágomban, hogy ők nem ő, a férfi, akibe szerelmes vagyok, ők egészen más emberek. Némelyik találkozni akart velem személyesen, némelyikre vártam órákon át a hideg autóban, hogy mégis csak a nagy ő fog megjelenni, és végre a vállára hajthatom a nehéz fejemet. Sosem jött. Messze volt, ha néha a közelemben járt is, került, mint a kígyót. Félt tőlem, félt, hogy tönkrevágom az életét, miután a férjemét épp a szemem előtt vágtam tönkre. A férfiak gyakran ismeretlenül is szolidárisak egymással.

Volt a sok bensőséges levelezőtárs között egy, akivel angolul leveleztem. Indiai, mondta, ő itt meg itt lakik, nála most ennyi és ennyi az

óra, ő nem az, akinek én hiszem. Sokáig azt hittem, egy másik, régi ismerős, barát, szerelem, akivel az első válási kísérletem alatt találkoztam, amikor a keresetet beadtam ugyan, de elválni nem tudtunk, nem jelentünk meg a tárgyaláson, mert aznap reggel is együtt ébredtünk depressziósan, ugyanabban az ágyban. Három évre rá valahogy sikerült végigvinni a dolgot, de a férjem még a bírósági tárgyalás reggelén is kért, igyunk meg egy pohár bort és beszéljük át a dolgainkat. Reggel. Nyolckor. Bort. Amikor kilenckor válóperem van. Nem, válaszoltam. És elváltunk, és ennek már több mint nyolc éve.

Az indiaival folytattam a levelezést, nagyon megkedvelt, mindig azt mondja, inspiráló vagyok számára, még ilyen érdekes, gazdag nővel nem találkozott. Lelkileg gazdag. *Bold.* Így mondják angolul. Mindig elkérdezi a gyerekeket, a munkámat, elmesélek neki mindent, abszolút mindent. Mindenkinél többet tud rólam. Egy nálam fiatalabb, kimondottan jóképű indiai srác, azóta már kevésbé srác, megnősült, van egy lánya. A mai napig levelezünk, igaz, egyre ritkábban. Általában ő ír rám, olyankor gyorsan elmondom, ami fontosnak tűnik. Márciusban leveleztünk utoljára. Ma megmutatta az egyéves kislányát, és azt mondta, szeretné, ha olyanná cseperedne, mint én. Nem tudtam, mit válaszoljak erre, annyi akadály, tiltás és nehézség ellenére váltam azzá, aki vagyok, hogy ilyen szülőnek nem tanácsolhatsz. Ne értsd meg a gyermekedet. Ne érdekeljen, ki ő, hadd találja ki magát. Mondd meg neki, ki akarod, hogy legyen, mit óhajtasz neki szakmának, milyen férjet képzelsz melléje. S akkor majd kénytelen lesz pont az ellenkezőjét cselekedni minden téren. Hogyan lesznek a mai, végsőkig megértett és kiszolgált gyermekek edzetek, mint mondjuk én, nem tudom.

De nem erről akarok írni most. Azt akartam elmondani, hogy milyen jó, ha van egy lelki társad. Aki mellett az lehetsz, aki legjobban szeretsz lenni. Mindenkiel másak vagyunk, minden új és régi kapcsolat, még a szüleinkkel való is, egy másik arcunkat, egy másik önmagunkat villantja meg. Ezért nem bánom a fiataalkori szerelmeimet és barátságaimat, minden fiú, férfi más nőt, más embert hozott elő belőlem. És az ma mind én vagyok. Talán erre érti indiai barátom a gazdagot. Ők nem így szocializálódnak, náluk nincs ilyen nagy szabadság bejárni a személyiség tereit. Meghívott az esküvőjére. Persze, nem mentem el. Pedig szép esküvő volt, igazi hagyományos, indiai ruhákban, sok fényes csillogással. A felesége orvos. Legalább nem kell aggódnom érte,

gondját viseli rendesen. Ő mindig aggódik értem, és szinte könyörögve kér, hogy vigyázzak magamra és a gyermekeimre. Bármikor, amikor magányos vagyok, ráírhatok. Azonnal visszaír. Addig ül velem a cseten, amíg csak igénylem. Aztán hosszan, nagyon hosszan elköszönünk egymástól.

Sosem gondoltam volna, hogy a munka, a ló és a gyerekek mellett lesz energiám oldalas leveleket írni. És lám, van. Te is egy másik oldalamat mutattad meg. Köszönöm. Ezek a levelek sokat jelentenek most, nem tudom, meddig tart, hogyan alakul a mi kapcsolatunk, de ezért kelek fel minden reggel. Kiránt az ágyból. Soha, soha ilyen jól nem voltam.

PÉTERREL

Tegnap elmaradt a levél. Kedves tőled, hogy küldtél sms-t, hogy foglalkozzak inkább Péterrel, a válasz megvár, végig ott motoszkált a fejemben, amit írtál; nehezen tudtam elengedni – vannak témák, amelyek felett nem tudok elsiklani. Ma újraolvastam, jobb így, kicsit elmerülök a soraidban, mert nem találok itthon a helyem. Felmostam a konyhát, elmosogattam, nekifogtam karácsonyi díszeket fabrikálni. Hirtelen hatalmas úr támadt bennem.

Péter jóval korábban érkezett a vártnál, hajnali fél hétkor (tudom, az neked egyáltalán nem korán). Hívott telefonon, hogy engedjem be, nyomjam meg a gombot, mert hideg van, cudarul fázik odakint. Hiába nyomta a csengőt, úgy látszik, a hideg miatt elromlott, legalábbis ideiglenesen beragadt. Lehet a mínusz fokok rossz hatással vannak a rendszerre – a kaputelefonok átka. Álldogálhatott egy ideig, míg rájött, így sosem engedem be, messengeren hiába írt, nem kapok értesítést. Amint hívott, gyorsan magamra kaptam a puha piros köntösöm, és ajtót nyitottam. Álmosan hunyorogtam, ő meg ott állt vasalt nadrágban, fekete szövetkabátban, rózsával a kezében, vacogó fogakkal. „Szia, édes! Hiányoztam?” – kérdezte egy sármos mosoly kíséretében, picit szemrehányóan, hogy ennyit kellett az ajtóban ácsorognia. Meg se várta, hogy igent mondjak, megcsókolt és ölbe kapott. Abban a pillanatban mindent elfelejtettem, amit mondani akartam, jólesett engedni a kísértésnek és nem gondolni semmire, csak élvezni, hogy csókol, ölel, akar. És ölelt, és csókolt, és akart. Szeretem az izmos karját, amivel puhán, finoman átölel. Nincs nagyon kigyúrva, szép izmos, futni jár és bicikli-

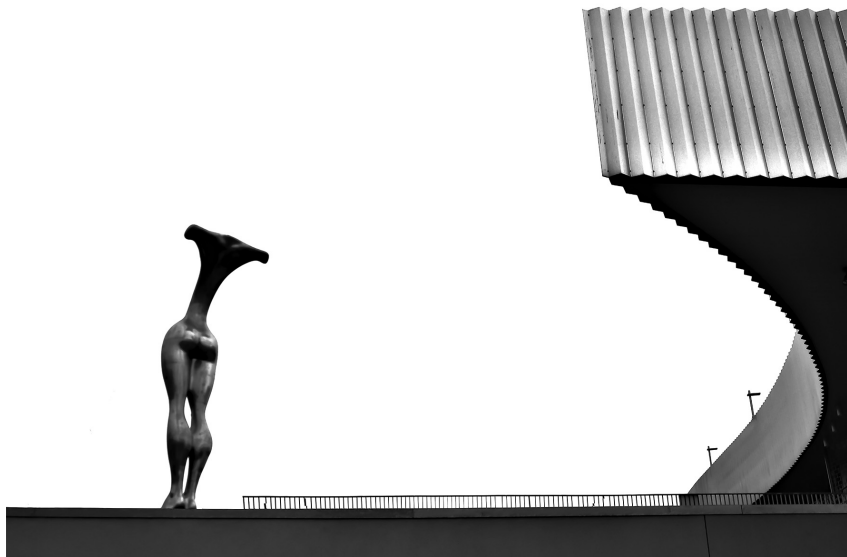
zik. Nekifogott csikungozni, megígérte, megtanít néhány mozdulatra, hogy hozzuk felszínre a belső *csít*. Ezen sokat kacagtunk, hogy ez lesz a szombati terv, megtalálni a *csímet*...

Küldök hamarosan fényképet. Készült egy nagyon jó közös fotó rólunk nyáron egy tóparton. Kíváncsi vagyok a véleményedre, milyennek találsz. Azt mondtad, jó emberismerő vagy, hát próbára teszek. Egy barátomnak megmutattam, buddhista, azt mondta, nem nekem való, nem ő az igazi. Rákérdeztem, miből gondolja; mosolygott, mondván, megérzés. Szerintem meg igenis hozzám való, és most sármosabb, mint valaha; érzek benne valami elemi lüktetést, erőt, elhatározást.

Eligazítom a tincseket a szeméből, és nézem, ahogy elégedetten nyújtózik, majd magához húz. És mosolyog, megnyugtatóan kedves a mosolya. Délig ki se szállunk az ágyból, végül a gyomrunk kerget ki. Pirítok kenyeret, aranylóan olvad rajta a vaj, serceg a tojás alatt az olaj, míg ő felvágja a sajtot, szalámit – minden olyan idilli. Szürcsölöm a dupla eszpresszóm, becsukom a szemem és elképzelem, hogy ezentúl minden nap ilyen lehetne. Majd felé fordulok: „Maradj még! Mi lenne, ha egy hétig itt maradnál Szatmáron? Amúgy is home office-ban dolgozol.” Számított erre a kérésemre, és elkapta a derekam, megpörgetett, majd a szemembe nézett: „Legközelebb, bébi.” Igazából azért jött, hogy valami fontosat megbeszéljünk. Ki szeretné bővíteni a cégét és külföldi leányvállalatot nyitni, ehhez viszont kellene egy jó kapcsolattartó személy, megfelelő angoltudással. Rám gondolt. Költözzek hozzá, és próbáljunk meg ott egy közös életet felépíteni. Nem tudtam, mit válaszoljak. Erre nem számítottam. Nemrég még te kérdezted, költöznék-e valahova, most meg Péter teszi fel a kérdést. Élesben. Komolyan kérdezi, átgondolta, megtervezte. Jó lesz. Azt mondja, jó csapat vagyunk. Körülnézek, ez még mindig idilli helyzet, végül is ezt akartam, hogy együtt legyünk.

A kenyér kissé odaégett, kaparom a sarkát, míg ő a szeme sarkából figyel. Kavargatja a kávéját, amiben már rég elolvadt a cukor. Nem tágít. „Mondj már valamit.” Kinézek az ablakon, süt a nap, szinte nem is látszik, hogy tél van. Elmosolyodok. „Kérdezd meg december végén!” Ezzel határidőt szabtam magamnak, de addig eldöntöm, végül is van rá majdnem egy teljes hónapom. Evés után kimentünk sétálni. Csalóka volt a napsütés, nem melegedett nagyon fel, épp csak pluszt mutatott a hőmérő, de levegőre vágytam. A szomszédos kis utcák otthonos

sávjain egyre halványabban sütött a nap, de még mutatta, hogy lenne ereje. Péter nem öltözött túl vastagon, hisz az autóban meleg van, nem úgy öltözött, hogy sok időt töltsön kint, így negyedóra múlva visszajöttünk. Behuppantunk a fotelbe, és simogatni kezdtem az arcát. Tudja, hogy fontos nekem, tudom, hogy fontos vagyok neki, de hirtelen úgy érzem, túl nagy kérés ez. Van biztos állásom, otthonom, itt van a családom, itt vannak a barátaim. Mondhatni mindenem megvan. Simogatom az arcát, és keresem az otthonos kis görbületet a szája szélén. Megölel, és mint aki olvas a gondolataimban, azt súgja: „Tudom, hogy úgy érzed, nem igazságos, de minden opciót figyelembe vettem.” S finoman felkap és bevisz a hálóba. A nap hátralévő részét ott töltjük, vagyis még pár órát, hisz nemsokára jön érte Zalán, és itt maradok egyedül, a nagy dilemmával és ezzel az úrral, amit Péter hagy maga után. Képes leszek-e ilyen nagy váltásra, vagy inkább a megszokott biztonság mellett szavazok? Érzem, hogy ez egyben a kapcsolatunk végét is jelentené, azt meg – őszintén – nem szeretném.

Budapest, sportuszoda, Taubert-szobor

Ádám Gergő

MIÉRT BÁNTASZ MINDIG?!

Igy már nem is volt olyan érdekes, mi van a föld alatt. Bogi lökött egyet a fiún.

- Tűnés lefelé, Doktor Bugó!

- Az Doktor Hubó! - vágta rá Huba olyan hangosan, amilyen bizonytalanul.

Megigazította a szemüvegét, a betonbunker felnyitott csapóajtaját nézte.

- Különb? Megversz? A lányok nem verekszenek.

Bogi magasabb, testesebb, és tizenkét évével három évvel idősebb volt nála. Izzadt tenyere nagyot csattant Huba arcán. A fiú ajka lebiggyedt, álla ráncba gyűrődött. Bogi odahajolt:

- A fiúk pedig nem sírnak.

Megragadta Huba iskolatáskáját, lerángatta róla, és a mélybe hajította, aztán a fiút taszította a létra felé. Huba elindult. Halkan szípozott. Tornacipője élesekét koppant a fokokon, mint egy belassult óra. A falba fúrt fémlétra hideg volt, érdes, és keservesen rezgett-nyikorgott. Csak úgy áradt belőle a rozsdaszag.

A vécéajtó úgy megvetemedett, hogy már nem lehetett becsukni. Az új ajtó elkészítésére a gázszerelő nagybáty vállalkozott, és hát az eredmény gáz is lett. Annyira ferdén állt benne a zár, hogy a kulcslyukon nem merőlegesen lehetett belátni, hanem félig a vécére. Kulcsra nem lehetett zárni, de a nyelv működött, csak éppen új lyukat kellett faragni az ajtófélfába. Igaz, hogy csak az anyagdíj ment el rá, de Levente előadta Ilonának, hogy ő fel fogja hívni az Iparművészetit, hátha adnak érte legalább pár ezer forintot, és ahogy lovalta bele magát, nem jutott eszébe a gyásznapi szó, úgyhogy azt kiabálta, hogy *ünnepnappá kellene nyilvánítani annak a nyomorultnak a születésnapját*, aztán a kulcslyukra nézett, és azzal zárta le, hogy *ha tudom, hogy így játszik a térrel, nem ajtót csináltatok veled, hanem kolonoszkópiát*. Az egész kapkodás azért volt, mert Ilona végre belement, hogy a fiával Attilához költözik. Amikor

a nő meglátta a tákolt ajtót a ferde kilinccsel, úgy nevetett, hogy Attila nem problémázott többet. Még hónapokkal később is előfordult, hogy Ilona elnevette magát pisilés közben.

Pár nappal azelőtt, hogy Bogi becibálta Hubát a festőművész udvarába, és leparancsolta a bunkerbe, a fiú vécére indult, de amint lenyomta a kilincset, Bogi kikiabált.

- Foglalt! És különben is kopogjál, te takony!

Huba toporgott egy sort, de Bogi csak nem jött ki, hát benézett a kulcslyukon. Éppen a túloldalt álló lány puncijára látott. Vécépapírral törölte magát. A papír véres volt, a vécébe dobta, és mintha kifáradt volna, leült. A kulcslyukon keresztül találkozott a tekintetük. Huba elkapta a fejét. Bogi papírt dugott a lába közé, lehúzta a vécét, és kézmosás nélkül kiment. Ilona pont látta, amikor a lány teljes erőből vállba vágta Hubát.

- Hééé! - tört ki a nőből, és odasietett a nappaliból. - Itt meg mi folyik?

Huba úgy megilletődött, hogy sírni is elfelejtett.

- Pisilni akartam, és... vérzik!

Ilona rögtön megértette, miről van szó, és félrehívta a duzzogó lányt, hogy négy szemközt beszélgesse el vele. Bogi osztályában a fiúk között már ciki volt nem tudni, mi a recskendő. Ezzel szemben a lányok megvárták, amíg a tesitanár az irodájába ért, úgy kopogtak rá, egyesével, ha megjött, hogy nem hagyhatnák-e ki a coopert. Bogi a többiekénél is kényesebben kezelte a helyzetet. Az apja olyan gyereket akart, akinek február tizennegyedikén névnapja van, és csak másodsorban asztalfoglalása, tud kötelet mászni, kapuban labda után vetődni, és ha lesz jogsija, mer országúton kamiont előzni. De ha már Bálint helyett Bogija lett, megpróbált kihozni belőle valamit. És miután Bogi annyi leckét kapott arról, hogyan kell lábbal szorítani a kötelet, hogy könnyebb legyen a mászás, hogyan lehet úgy levegőt nyelni, hogy abból egy istenes bőfőgés legyen, hogy kell úgy megkötni a cipőfűzőt, hogy ne akadjon be a pedálba, mint Kevin Baconnek a Footloosban, most végighallgatta azt is, hogyan kell felhelyezni a tampont.

Huba a zsidbadó vállát dörgölve csukta magára a vécét. Amikor felhajtotta az ülökét, talált az alján egy vércseppet. Nem az volt a baj,

hogy másnap mindent elmesélt az osztálytársainak, hanem hogy visszajutott Bogi fülébe.

Fél éve vették Huba első szemüvegét. Az egész család elkísérte, jóllehet, Bogi nagy cirkuszt csapott. Bezzeg az apja várhatott a kocsiban. Huba felvette a szemüveget. Az anyja ámulattal nézett rá, de azért felkuncogott.

- Te kis *beszélmajdazutókor*.

Huba nem értette.

- Kiról?

- Hahahaha, Doktor Bubóró!

A boltból fagyizni mentek. Bogi még egy szelet sütit is kiharcolt magának. Amikor hazaértek, Ilona kinyitotta a kaput, Attila pedig megmutatta Hubának, hogy kell beállni az udvarra. Bogi a hátsó ülésen figyelt. Lábmunka, tükrök, kézifék be, lámpa ki. Ez volt Attila élete, és imádta. A raktárban targoncázott, és a céges teherautóval árut is szállított néha. Mielőtt kiszálltak volna a kocsiból, még azt mondta a fiúnak:

- Jegyezd meg, kölyök, a nő olyan, mint a lencsefőzelék!

- Szerencsét hoz?

- Bárcsak! De nem. Kolbász nélkül szart se ér!

Megborzolta a fiú haját, akinek túl széles lett az új szemüvegkeret, mert majdnem lecsúszott az orrnyergéről. Amikor a bunker létrájának felénél járt, kezdte nyomasztani a sötétség. Úgy gondolta, leugrik, előveszi a telefont, és bekapcsolja rajta a zseblámpát. Visszhangzó csattanással ért földet, és a szemüveg ezúttal leesett. A mobillal világított, hamar megtalálta. A bal lencse megrepedt.

Bogi lehajtotta a csapóajtót. Langyos délután volt. A ház árnyékot vetett a lányra. A tető furcsán hegyesedett, mint egy gonosz varázsló sipkája, alatta a vastag, sötét keretes ablakok rosszallóan nézték Bogit. Az utcácskában nagy volt a nyüzsgés: valahol láncfűrész vagy damilos fűnyíró zúgott, a lány soha nem tudta hangról megkülönböztetni a kettőt, máshol két férfi röhögött, egy elhaladó bicajos a csengőjével csilingelt, és egy autó begurult a kapu elé.

- A francba - suttogta Bogi.

Visszanyitotta a súlyos csapóajtót, néhány fokot lemászott a létrán, és lehajtotta az ajtót. Amíg a létra tetején várt, a vas nyikordult, majd rezegve-visszhangozva csattant egyet, és Bogival együtt oldalra zuhant.

Huba félt a sötétben. A házukban csak két háló volt, így a gyerekeknek osztozniuk kellett az egyiken. Amikor esténként már végképp nem tudott elaludni, az éjjeliszekrényén tapogatózott, néha véletlenül lelökte a szemüvegtokját, és felkapcsolta a kislámpát. Attól végre megnyugodott, és hamarosan elnyomta az álom. Bogi viszont mindig felébredt a fényre, és már nagyon unta, hogy ki kell másznia az ágyából, hogy lekapcsolja a lámpát. *Most megkapja a kis takony*, gondolta, amikor kitalálta, hogy a pletykálásért bezárja fél órára a bunkerbe, és még azelőtt elmennek, hogy a festő hazaérne. A szórólapokból tudta, mikor lesz a kiállításmegnyitó. Mindig erre jött haza, látta már, hogyan nyitja ki a kaput a férfi. Csak meg kellett várnia, amíg kocsiba ül, és elhajt. A kilincstre lépve átmászott a kapun, a túloldalt elhúzta a reteszt, és amikor Huba odaért, berángatta az udvarra. Ekkor már kicsit reménykedett, hogy zárva lesz a bunkerajtó, és nem sikerül a bosszú, de amikor rápróbált, gond nélkül sikerült felnyitnia. Visszazárta a kaput, és Hubához sétált. Már nem volt visszaút.

Odalent mindketten telefonnal világítottak. Először a kijáratot nézték meg. A létra félbetört, úgy szakadt le a falról. A helyiség négyezer négyes lehetett. Egyik oldalon fából ácsolt polc állt, rajta néhány doboz, szerszám, de javarészt üres volt. A hátsó traktusban volt egy lelakatolt ajtó. A falon itt-ott nagy átmérőjű csövek húzódtak.

Térerő nem volt. Nem hallották, elment-e már a festő, ezért sokáig mozdulni is alig mertek. Huba a fal mellett a táskáján ült, egyik lábát behajlította, felülről úgy nézett ki, mint egy stabil négyes. Mintha pontozná magát, csak a skála hosszában bizonytalan. Bezzeg Bogi. Lámpával felfelé letette a telefont, a keze csípőn, mint egy nagy fektetett nyolcas, végtelen, a világ közepe, vagy inkább az egész világ, de amikor észrevette, hogy a leszakadt létra az oldalfalra szerelt biztosítékba csapódott, és letörte a kapcsolókat, minden erejére szüksége volt, hogy ne látszódjon, nem egy, de mindjárt két hatalmas nullának érzi magát.

- Mi lenne, ha ásóval szétütnénk az egyik csövet? – kérdezte Huba nagy sokára. – A befolyó víz felemelne minket, elérnénk a csapóajtóig, felnyitnánk, és kimásznánk.

- Egyrészt mi van, ha az nem víz-, hanem szennyvízcső? Másrészt elég nehéznek tűnik az az ajtó, és nincs miben megtámaszkodni. Ha megpróbálsz felnyitni, csak magadat nyomod a víz alá.

Huba felállt, leporolta magát, és a telefonnal világítva jobban szétnézett a polcsoron. Némi matatás után egy ásót rángatott ki egy halom kacat alól, és Boginak nyújtotta.

- Mit csináljak vele?

Huba a lelakatolt ajtóra világított.

- Kopogj.

Bogi átvette az ásót, és megpróbálta leütni a lakatot, de a lendítései pontatlanok voltak, majd hamar erőtlenné váltak. Lihegve tette le az ásót. Bár a falak ontották magukból a hideget, a lány homloka csupa izzadság volt.

A kudarc után újabb negyedóráig nem beszéltek.

- Szerinted itt festi azokat a beteg képeket? – kérdezte végül Huba.

- Itt vaksötét van – felelte Bogi, majd kissé meglepődve visszakérdézt. – Honnan tudod, milyenek a képei?

- Egyik rajzórán a tanárnő elvitte az osztályt. A bunkerről mindenki tudott, de azóta téma lett, hogy milyen beteg dolgokat tarthat itt. Én zombikra tippeltem, de tudom, hogy nem léteznek. – Huba maga elé meredt. – Amelyik képe nem fekete, valahogy az is az.

- Ezt meg hogy érted?

A fiú megvonta a vállát, és csak sokára felelt:

- Mindig csak gyerekek.

- Mi?

- A képein gyerekek vannak.

Bogi ezt nem tudta. Hallotta, hogy torz képeket fest, de azt hitte, férfi, nő, gyerek, bárki lehet az alany. Mondani akart valamit, de a gombóc a torkában egy pillanatra megakasztotta a szavakat. Próbálta visszafojtani, végül mégis kirázta a hideg.

- Nem kell itt hajmeresztőzni! Különben meg ha tartod a szádát, most nem lennénk itt – fakadt ki. – Egyáltalán minek kellett neked rólam fecsegned?

- Mert veled semmit nem lehet csinálni! Amikor anyu szólt, hogy hozzátok költözünk, azt mondta, lesz egy jó fej nővérem. De te soha nem beszélsz velem, mindig mindenért csak bántasz. Miért bántasz mindig? - kiabálta Huba, és ökölrel csapott Bogi vállára minden szónál, de a lány egyelőre visszafogta magát. - Miért bántasz mindig?!

Mire abbahagyta az ütlegeket, már lihegett. Lerogyott a táskájára, és a tenyerébe temette az arcát. Nem sírt, ahhoz túlságosan zúgott a feje.

- Szerencsés vagy, hogy a te apád meghalt - mondta a lány. - A betegség nem választás kérdése. Az én anyám viszont önként döntött úgy, hogy elhagy minket. Azóta nem is hívott. Letiltott Facebookon - a kezébe vette az ásót, az ajtóhoz ment, és kisvártatva hátranézett a válla fölött. - Tudtad, hogy apám megkérte anyád kezét? Tegnap. Apa mondta, és azt is, hogy neked Ilona mondja majd el.

Bogi lendületet vett, és újra és újra lesújtott. Nem mindig találta el a lakatot, de a felgyült dühtől maradt ereje még a nyolcadik ütés után is, amikor a szerkezet végre megadta magát.

Az ajtó egy folyosóra nyílt, balra két laktanyás szoba, matrac nélküli ágykeretekkel, jobbra egy raktár és egy közösségi tér volt, benne csupán egy asztal és négy szék. Szemben lomtár lehetett, mert a széles helyiséget teletömték kacatokkal: kinyitható létra, ami túl alacsony ahhoz, hogy kijussanak innen, leszakadt ereszcsonna, több köteg felcsavart ponyva, különböző méretű ládák, alighanem a hálókból származó, penészes matracok, két gyerekméretű manökenfigura, teli sitteszások... Huba megtorpant. A telefonjával egy, a földön heverő zsákra világított. Három helyen volt kék zsineggel átkötve, és bár törött szemüvegen keresztül rosszabbul látott, mégis úgy tűnt, ahogy feszült a műanyag azon, ami benne volt, egészen emberi formája lett. Akkora lehetett, mint Huba. Bogi is észrevette. A fiú úgy érezte, kilépett a testéből. Mintha csak gondolatban lépett volna előre, guggolt le a test mellé, és érintette meg ott, ahol az orrát sejtette. A sarokba állított figuráknak nem volt orra, de amit a zsákon keresztül kitapintott, rugalmas, igazi emberi orrnak tűnt.

Jánosnak a kocsiban jutott eszébe, hogy kellene pogácsa és egy kis bor a megnyitóra. Félreállt, és miután kétszer átnézte a zsebeit, a kesztyűtartót, de még az ülések alá is benyúlt, rájött, hogy nemcsak

pénz, de jogosítvány és forgalmi sincs nála, úgyhogy visszafordult. Késésben volt. Megállt a ház előtt, beszaladt, majd a pénztárcával a kezében már rohant is vissza a kocsihoz. Pékség nem volt a kiállítás közelében, csak egy cukrászda. Jobb híján megvette a maradék hat, szottyadó képviselőfánkot, és mellé két sima és két zéró félliteres kólát.

A művelődési ház falait nemrég festették fehérre, de a vécékapcsolók körül már most piszkos ujjlenyomatok voltak. Annyi biztos, hogy a kiállítóterem fahatású PVC-falburkolatát az ezredforduló előtt szerelték fel, de hogy a kilencvenes vagy nyolcvanas években, arra már senki nem emlékezett, vagy legalábbis nem sok embert érdekelt. Pont úgy, mint a kiállításmegnyitó, amit János délután négyre hirdetett. A terem sarkában állt, hideg, kék szeme szomorúnak tűnt, de a szája mosolyra húzódott. Őszülő haja már csak foltokban volt szőkés. Fekete inget és vászonnadrágot viselt. Egyetlen római gallérra volt attól, hogy úgy nézzen ki, mint egy pap. A művelődési ház igazgatója mondott egy beszédet, egy gimis lány verset szavalt, úgy tíz vendég jelent meg, tapsoltak, mosolyogtak, megnézték a festményeket, megnézték a képviselőfánkokat, gratuláltak és hazamentek. Fél óra múlva János magában ücsörgött a terem előtt. A bejárati üvegajtót figyelte, a portás meg őt. Előző nap együtt rakták fel a képeket, egy hónap múlva együtt szedik le. A fekete gombafrizurás nőre és a kisiúra egyikük sem számított már. Azt mondták, a kiállításra jöttek, csak megcsúsztak időben. A terembe épp csak bekukkantottak, majd a nő Jánoshoz fordult.

- Magára bízhatom a kisfiam, amíg elszaladok mosdóba?
 - Persze.
 - Elnézést, csak... én azt olvastam, hogy gyerekkiállítás.
 - Hát igen, gyerekekről.
 - Nem túl... na... maga felnőtt férfi, és gyerekekről fest. Miért pont gyerekekről?
 - Ha egyetlen szóban kellene összefoglalnom, ártatlanság.
 - Már mint maga ártatlan, vagy a gyerekek?
- Ezen mindketten nevettek, de csak röviden, mert azonnal kicsengett a hangjukból a kényszeresség.
- Mindkettő.

- Miért ilyen sötét minden kép?
- Az árnyék, ami már ilyen korán rájuk vetül, az rontja meg a lelküket. A sötétség a képeken nem a gyerekből árad. Belőlünk.
- Nagyon művészi. Na rögtön jövök. Hallgass a bácsira, szívem!
- Amíg a nő távol volt, János kézen fogta az öt évesforma gyereket, az egyik képhez sétált vele, lehajolt hozzá, és a fülébe súgta:
- Mutatok valamit - a feneke alá nyúlt, és a karjába emelte a fiút. - Látsz valamit a jobb alsó sarokban?
- A kócos kisfiú megnézte a kép sarkát.
- Másik jobb!
- Ott is megnézte, de semmi. Megrázta a fejét. Nem szólalt meg. János mintha nem akarta volna észrevenni, mennyire kényelmetlenül érzi magát a karjában.
- Mert nincs ott semmi. És jobb felül?
- A gyerek most a jobb felső sarkot nézte, és látott is valami krikszkrakszot.
- Az a szignóm. Mindenki jobb alulra írja. Az emberek bámulnak a képre, aztán lenéznek a jobb alsó sarokba, és ott a festő kézjegye. Elárulok egy titkot - megint a fülébe súgott. - A gondolattól is rosszul vagyok, hogy lenéznek rám az emberek. Azt akarom, hogy felnézzenek rám. Ezért is tettem olyan magasra a szignót. Érted?
- Mit csinálsz? - kérdezte a háta mögül a nő.
- János megfordult, és az eddig barátságos arc helyett egy másik jelenik meg. Nagyra nyitott szem, hol összevont, hol felvont szemöldök, mintha az arc egyszerre több érzelmet akarna kifejezni, de csak egyre lenne képes.
- Megnézzük a képeket.
- Jó, de miért vette fel? Tud ő járni.
- Csak mutattam valamit... tudja, ezt vehetjük akár szimbolikusan is. Fel kell emelnünk a gyerekeket a művészetekhez. Nem lehet elég korán kezdeni!
- Oké. De most már leteheti - amint János letette, az anyja megfogta a gyerek kezét, és húzta maga után. - Gyere! - majd még az ajtóból, csak úgy a válla felett motyogott valami olyat, hogy: sok sikert a kiállításához!

A nő kisietett a fiával az utcára. János az üvegajtón át nézte, hogy távolodnak, gyorsan, a nő tipegve, a fiú a méreteihez képest mulatságosan hosszú léptekkel.

- Ezzel a dumával nem festőnek kéne lenned, hanem politikusnak – szólt ki a fülkéjéből a portás. – Akkor is nyithatnál meg kiállításokat, de mellette adhatnál át utat, szobrot, talán még közösségi házat is. Lenne olyan vicces kis szalagvágó ollód.

- Én a kést szeretem. Egy jó fanyelű. Tiszteletet parancsolóbb. Tudtad, hogy van olyan kémárka, hogy Dick? Az faszt jelent. A hegyes kis faszommal nyitnám meg az ünnepeket.

Az öreg szerette az ízléstelen humort. Olyan jóízűen röhögött, hogy Jánosból is kibukott a nevetés. Miután elcsendesültek, rövid csönd állt be, majd János komolyan folytatta.

- Mindegy milyen a dumám, a legtöbben úgysem értenék meg. Az emberek mind ostobák – a portásra nézett. – A jelenlévők persze mindig kivételek.

- Politika, Janikám. Politika.

Amikor János hazaért, és beállt az udvarba, rögtön észrevette, hogy a bunker csapóajtaja nincs lecsukva, csak lehajtva. A zár már régen nem működött, ezért is vett lakatot a bunker előterének ajtajára. Felnyitotta a csapóajtó. A létra felső fele egyszerűen eltűnt.

- Mi a fene?

Hozott egy kötelet a garázból, és jobb híján felhelyezte az autóra a vonóhorgot, arra kötötte.

Bogi és Huba másodpercekig levegőt sem mert venni, amikor megnyikordult a bunker csapóajtaja.

- Mi a fene? – hangzott tompán egy férfihang.

A két gyerek megdermedt. Percekig nem történt semmi. Bogi óvatosan az ajtóhoz lépkedett, és lassan behúzta.

- Bújj el! – suttogetta Hubának.

Bogi az ásóval az ajtó takarásában a falnak támasztott egyik matrac mögé guggolt, Huba az összecsavart ponyvák közé, és az egyikből egy lefittyenő ponyvadarabot a fejére hajtott. Lekapcsolták a zseblámpáikat. Odakintről megint szöszmötölést, majd lassú, tanácstalan ide-oda lépteket hallottak. Aztán kinyílt az ajtó. Fénycsóva pásztázott ide-oda,

többször megállt a ponyvákön. Huba képtelen volt nem a becsomagolt gyerekre gondolni. Lehet, hogy nemsokára lesz mellette még kettő. Kirázta a hideg. A szemét, orrát marták a könnyek. A férfi odalépett, és némi habozás után felhajtotta a ponyvát.

- Jézusom! - ordította, amint meglátta a bujkáló fiút.

Bogi kilesett a matrac mögül. A férfit csak egy nagy fekete masszának látta. Úgy festett, mint egy szadista sintér, aki a kezét szagoltatja a kőborkutyával, mielőtt elmarná a nyakát.

Huba szemében csillogtak a könnyek, elvakította a zseblámpa fénye. A törött szemüvegen keresztül azt sem látta, hogy a festő kezét nyújt neki, hogy felsegítse.

A lány nem vette észre, hogy amint kilesett, a matrac összeért a falnak támasztott eressel, majd el is borította. A fémcső nagy csattanással dőlt el. A festő odakapta a zseblámpa fényét. Huba egy pillanatra összeszedte magát, kiszökkent a ponyvák közül, és bukdácsolva a férfinak rontott. A festőt váratlanul érte a lökés, a lomok közé zuhant. A zseblámpa kiesett a kezéből, fénye éppen az arcára irányult.

Bogi ellökte magáról a matracot, megragadta az ásót, és a nyelvél halántékon csapta a férfit, aki felnyögött, majd ernyedten terült el a padlón. A lány bekapcsolta a telefonján a zseblámpát, és egy kézzel megragadta a földön heverő, zsákba csomagolt testet.

- Húzzuk! - sikoltotta Hubának, aki megragadta a nejlont, és vonszolta Bogival a csapóajtón beszűrődő fénykörbe. Egy kötéllógott fentről. Bogi nagy levegőt vett, de mielőtt mászni kezdett, körmeivel feltépte a zsákot ott, ahol az arcot sejtette, és széthúzta. Volt egy ötlete, de ahhoz látnia kellett, tényleg az van-e ott, amire gondoltak.

Nem az volt. Annál sokkal szörnyűbb. A fehér bőr itt-ott vérpettyes volt. Az egyik szem nyitva, felakadt. A másik nem látszódott, a koponya teljesen összeroncsolódott a jobb járomcsonttól egészen a homlokvonalig. A halánték behorpadt, pépesen buggyant ki egy kis repedésből a rózsaszín temporális lebeny. Huba összegörnyedt, mint ha öklendezne, de helyette ordított, és elhátrált a holttesttől. Bogi megtámaszkodott a falban. Amikor végre sikerült elfordítania a tekintetét, úgy érezte, minden porcikája fázik. Sajgott a feje. Aztán eszébe jutott, mit is akart elérni azzal, hogy kihúzták a zsákot. Mászni kezdett a kötélén, és hamar fel is ért. Huba nagy ívben

megkerülte a testet. Képtelen volt megálljt parancsolni a bögésnek, annak a fajtának, amit óvoda óta nem csinált. Megfogta a kötelet, de csak a létracsonkon lépkedve tudta felhúzni magát valameddig, aztán elakadt.

- Segíts! - kiáltotta.

A lány próbálta húzni, de hiába. Abba is hagyta, szétnézett, majd kiszáradva leszólt.

- Szorítsd erősen!

A folyosó végén megjelent János. A kézfejjével törölte ki a szemébe folyó vért. Amikor meglátta Hubát, futni kezdett. A fiú szorította a kötelet, de majdnem elengedte, úgy meglepődött, amikor valami nagy sebességgel felhúzta. Mielőtt teljesen felért volna, János utánaugrott és elkapta a bokáját. Huba nem bírta tartani a férfit, visszacsúszott a kötélre, és a súrlódástól úgy égett a tenyere, hogy elengedte.

Bogi üresbe tette a sebváltót, behúzta a kéziféket, és a csapóajtóhoz szaladt, mert azt hitte, Huba ott lóg, csak fel kell segítenie. Lentről fakó, kék szempár nézett fel rá. János magához szorította Hubát, széles tenyerével betapasztotta a gyerek száját. A fiúról leesett a szemüveg. A kötélnek éppen csak a vége lógott le a bunkerbe, János nem érhetette el.

Bogi elővette a telefonját. A bunkerrel kívül végre újra elérhetővé vált a hálózat. Élő videót indított Facebookon. A kamerával először János vörös arcára közelített, aztán a szabadulni képtelen Hubára.

- Engedje el az öcsémet! - miközben streamelt, észre sem vette, hogy most először a testvérének nevezte Hubát. Megpróbálta felvenni a földön heverő testet, a szétzúzott fejet, de János elé állt, mielőtt kiélesedett volna a kép.

- Ez magánterület megsértése. Engedd le a kötelet, felmegyünk és megbeszéljük.

- Persze, feljön, és engem is elkap.

- Nem kaptam el senkit, betörtetek hozzám.

- Mi van a zsákban? Mondja bele a kamerába!

- Semmi.

- Álljon arrébb, hogy lássam.

- Bajban leszel, ha nem engeded le a kötelet.

- És maga, ha hívom a rendőrséget?

- Csak engedd le a kötelet, és elmehettek. Az öcséd már biztos szívesen kimenne innen. Felmászom, és kihúdom. Aztán letöröljük azt a felvételt, és elmehettek. Nem csinálhatsz csak úgy videót egy másik ember udvarában. Ez magánterület!

- Ez élő felvétel.

János nem felelt. Dühösen nézett fel, a karjában a fiú már rég megadta magát. Csak a zokogás rázta. A férfi a gyerekekkel kilépett a kamera látószögéből. Talpa alatt megroppant a szemüveg. Csak a félig kibontott zsák maradt, a fehér arc, a vérpettyek. Bogi ráközelített, de hirtelen eltűnt a képből. János azt is berántotta a sötétbe.

Volt, aki az elejétől követte az élet. Ilonáék egyre több üzenetet kaptak, hogy nézik-e, de nem vették észre, az aznapi utolsó feladataikat intézték a munkában. Aztán egy ismerős felhívta a nőt, aki akkor még nem értette, mi történik, mekkora a baj.

A rendőrök már ott voltak, mire Levente felvette Ilonát, és a helyszínre száguldottak. Bogi egy nyitott rendőrautó hátsó ülésén ült egy szűrős pokróccal a hátán. Az egyik szomszéd vitt neki vizet egy Donald kacsás bögrében. János egy távolabbi járőrautóba zárva várt hátrabilincsel kézzel, az autó körül rendőrök ácsorogtak. Levente odafutott. Egy rendőrnek majdnem sikerült megállítania, de a férfi kitepte magát a karjából, a kocsis hátsó ajtajához futott, és mielőtt leállíthatták volna, két ütésből betörte az üveget. A körülményekre való tekintettel nem indítottak eljárást ellene. A kezét viszont ott helyben összevarrták és bekötözték. Ilonával külön beszéltek a rendőrök. A nő egyre üresebb tekintettel nézett maga elé, a fejéből kiment a vér, és egyszerűen összeesett. Mivel a mentőre szükség volt még, egy járőr vitte kórházba a biztonság kedvéért.

Már esteledett, amikor felhoztak két zsákot. Az egyik kék szalagokkal volt átkötve. A másik cipzáras. Ugyanabba a mentőautóba tették mindkettőt.

- Most már menjünk - Levente megsimogatta Bogi vállát az ép kezével.

Éjszaka a lány arra a gondolatra tudott csak elaludni, amire hajnalban izzadtan riadt fel. Hogy Huba ott fekszik a szomszéd ágyban. Bogi ledobta magáról a takarót, és felkapcsolta a fiú kislámpáját. Az éjjeli-

szekrényen volt a nyitott, üresen maradt tok, miközben a bunker sötét, hideg előterében talán még mindig ott hevert a szétaposott szemüveg. Álmában hol szomorú, hol dühös volt az öccse arca. Egyik szeme fennakadt, másik szétzúzva. Ugyanazt a kérdést ismételte. Közben a lány vállát ütötte, minden nyilallás egy szó. Minden szó egy nyilallás.

Lépcsőház

Géczi János

ARCMÁS MELLÉ ÍROTT VERS

Várja az érkező ismeretlent.
A kalácsképű arc-skiccen a szemben
a rémület fekete pöttye ül.
Lehetett volna rajzosabb a fej,
az íriszben anyagsárga vagy zöld
a makula a híg vérsavótól
vagy a borzalomtól. Hogy bevonta
a karistolás hálója, s raja
belepte az aranyló döglegyeknek,
a maradványacsonk kibontakozik.
Köréje gyűlnek, rátelepednek
az újabb önarcképek. Zónára
sáv, képre kép, az ón fellegjére
Kohinoor 8B-felhő. Még meddig
nyilvánvaló, hogy fej is, és akad
ránca, nevetése, méhcsípéstől
dagadt szája, s mettől satírozott,
rétegről rétegre nehezedő
grafit? Meddig marad megnevezett?

VERS A LEVITÁCIÓRÓL

Így volt? A kompozíció
hasonlatos a barokkban kedveltre,
ahol az árnyak mélyek s a fények
érzékenyek. A napok és a
hőseik nem illeszkednek egybe,
s a térképzés ugyancsak hiányos.
A jobb széli figura karja túl nagy,
a másik, amikor megragadja

a korsót, száz kézzel is fogja,
s akad, kit kalap takar, s van, kit
a sötét szégyen. Akit körülvesznek
a férfiak, gyermekét szoptató
asszony, nem széken ül, hanem rúdra
aggatott szőnyeg mögött levitál,
megdicsőülten lebeg. A kilim
sokrétú, gyűrődések, szövöttes
minták kavalkádja, az egyetlen
részlet a műben, ami tűpontos.
S a jól megtermett alak, bal szélen,
egyharmadban levágva, mosolyog,
inggallérja vakít, s két szögéből
egyidejűleg megvilágított.
Nyilvánvaló, a kórusban állók
(cserépedény mindegyik kezében)
ugyanazon modell mintája nyomán
alkotottak.

Ő lennék én, függő-
legesen harmad, vágva, a képből
kiszorultan? Egyszerre több azonos
alakban? Akik beszorították,
a centrumba hajtották az asszonyt?

Jobb lenne nem pannóként, állónak
és óriásnak látni mozgóképként,
mivel a színei gyönyörűek,
elképráztatják nézőjüket. Élénkek maradnak,
ha vetítévásznonra vetülnek,
még ha a zöldes árnyalatok
hiányozni is fognak, s a szürkék,
annak, aki tudja, hogy a szőnyeg,
amely eltakarja a jelenet
nagyját, kék volt, mint az az ég.

VERS AZ UNIVERZUM TITKÁRÓL

A tenyérynyi flamand vásznon, melyen
nem csak az északnak futó utca,
de kiszögellésében a piac,
karfiollal, nyúzott nyúllal, szűrős
articsókákkal, a takarosan
rakott téglák a lekopott mésszel
és vakolattal részletgazdagon
látható, s az úttesten a kerekek
vájta csatornák, csillog bennük
a most hullott eső maradéka,
példa az üdvös megjelenítésre.
A világ összes részlete pontos.
S te, főkötős csitri, ki párkánynak
támasztod a csípődöt az oldalsó
épület emeleti ablakában,
s távcsöveddel feszülten kémlelsz,
ki az olajfestményből, ugyan
éles képet látsz-e? Előtted állok.
Kezemben nagyítóval nézlek.
Alakod fölé hajolva titkát
kutatom az univerzumnak.

Kürti László
MAGZATMÁZ

hajnal négy, fűtéscsövekben zubog
a meleg. kapkodunk, éppen elfolyt
a magzatvized. nem szólok anyádéknak,
egyébként sem hiányzik a sopánkodás,
túlaggódás. magunkra figyelünk,
a melegünkre: rád meg a gyerekre.
szülők nélküli, szülővé torzulásainkra.
nőgyógyászunknak épp ma van
születésnapja. korán ébredt a doki,
egy telefon, és mindegy, hogy kinek
miként lenne kívánatos az ünnep.
- ez sem a legkönnyebb hivatal. mi az,
hogyan hivatal? apa leszek, anya leszel.
szolgálatunk élethosszi, akár a szülész-
nőgyógyászoké.

ultrahang, szívütem, célegyenesbe fordulás.
aztán a vajúdószoba. pirkad, és semmi pánik.
szülésznő benéz rád, tovább megy, még ráér...
rád egy repedt ernyőjű olvasólámpa világít.
ritkák a fájások még, február, ősdi, enyves
falú kórházzsoba, tartja magát a hajnal.
szomszéd szobából egy cigányasszony ordít.
szülni fáj, szülni, mintha tanult szolgaként
lenne szégyen. de nem, nem szülünk,
csak hallgatunk, mint a vadak. gyámoltalan,
aki a világgal magára marad.

az orvos futja vizitben köznapi köreit. eltelt
a délelőtt, fényre sem igyekszik jönni
a gyerek. csikozva süt ránk a relaxált, szülő-
szobányi nap. fájásoktól sürvedő ebédszünet.

se orvos, se szülésznő. nem várok tovább,
átteszem nőmet a szülőágyra. lesz, ami lesz,
jön, aki jön, vagyok, aki vagyok. vízöntő
korába lépve szülész-nőgyógyász, gyakorlott
improvizátor. tenyérbecsúsított gyerekkel,
menza időben születő apa.

SZÚZNEMZÉS

jézus, herceg, te, akit, mint fattyút nevettek,
pedig mennyi titkos leképezés, mennyi biztonsági
rendszer keresztezi máig sztrádként feszített útjainkat.
a tudomány ezerévekkel lemaradva kullog csak
utánad. madarak, halak, hüllők, és most a krokodilok
mutatnak hozzád hasonló csodákat. ne mondd,
hogy istenkáromlás, olvasom a legfrissebb híreket.
önporzó indiai banánok, kivik már senkit sem izgatnak.
de milyen evolúció, miféle teremtettség rajzolja felül
a DNS-mintát?

egy tizennyolc éves magányos hegyesorrú krokodil
kelti most a zavart, hím által meg nem termékenyített
tojásaival. ki hitte volna, bennük van a kötés,
hogy a semmiből kikelnek, és lehet, hogy ők is majd
vízen járnak? jézusom, meg ne sértődj, nem viccelek,
a gondolataimba gázolsz! nem mondanám ki előtted,
nem vagyok tiszteletlen, sem goromba.

ha kihalás szélére kerülnek fajok, akkor program
szerint váltanak szűznemzésre, és nemcsak a krokodilok.
privát megváltás, kint felejtett sült csirkeszárny.
ki se kell mondanom, úgylis tudod, egy fekete macska
oson a délutáni étterem nyitott teraszán.

Balázs K. Attila

(ALMA)

egy harapás kőszobra áll egy idegen helyen,
és almával kezében lesi valaki, elbújva valami
lombok alatt a fák alkonyi susogásában.
lehetséges íz az ínyen, kibuggyanó nyál a szájban,
kitáguló torok.

egy mozdulat próbálja megtalálni önmagát,
a helyes ívet, a helyes fejtartást – mi az,
hogyan fej, a helyes kéztartást – mi az, hogyan kéz,
vagy a helyes színeket valami lombok
alatt a hajnali susogásban, mert mindegy
minden még. lehetséges, hogy
zöldek választanak most formát, és a forma
mozgást választ: kecsesen húzza magára
a kihűlő világ bőrét valami meghatározatlan,
míg mondatkezdemények tapogatnak lomhán,
majd egyre élénkebben.

ki ne mondd, csak írd körül, hogy alma: nem látszik,
ki beszél, nem hallszik, mit mond, ahogy nem látszik
a faküllők között a rohanó évszak sem, hogy, mondjuk,
tavasz, de akkor csak virág, hogy, mondjuk,
nyár, de akkor csak kéz a combon, vagy az
ősz s a tél, ami csak lesz, vagy nem lesz,
vagy leendő mégis, és mégis, így nő a gyermekalma,
zöldül, majd piroslik a bordák alatt és feszít,
mint szövetek közt a halál. létével közli: mikor
harapnál, már nem haraphatsz.

(ANYA)

az anyákról elmondtak már mindent
a költők és a pszichológusok,
a mázsás anyákról, a légies,
éterbe szökő anyákról, a tej-
és pelenkaszagú anyákról, miért
tenném újra én is mindezt, habár
szagatott kiáltás bujkál a
szövetek mélyén, a szív alatt,
akár egy buborék, amely a folyó
januári jegéből nem szabadulhat:
tenyereimbe fognám, de gyermeksírás,
elkapnám, markomba szorítanám, de
kamaszok elmorzsolts könnye, kiemelném
a hidegből, de karmukkal tartják
a veszteségek, teliholdszemű tigrisekkel egy
térbe zárja az idő, ott van, nem téveszthetem
szem elől, habár minden pillantás után
változik, anya, anya, anya, ments ki innen,
miképpen történetelt meg, hogy emberré
lettél ismét, hogyan bírta ki retinám a látványt: jég-
csákánnyal ütöm, míg véres a kezem.
csak innen, lázálmok alól kezdesz látszani, kicsi,
egyre keserűbb asszony.

(ÁLOM)

mutatok valamit, legyen szemed, hogy lásd,
(csukd le a szemed, a látás most palást)
mondok valamit, legyen füled, hogy halld,
(fogd be a füled, magadat eltakard)

legyen orrod, hogy befogadd a krókuszok
émelygős illatát, aztán tested is legyen, bármilyen,

hiszen mire illeszthetnél szárnyat, szárnyat ha találsz.
mutatok valamit, de nem itt van. bár itt van, de nem fent
a születő égen, s nem lent, a szunnyadó
föld alatt, mutatok valamit: mutatom magadat.
ahogy állsz, és dőlni készülsz. ahogy felcsapod
fejed s a kékek kilökik alólad a valóság támaszát.
nézd ezt a szkafandert most, lépj bele, illeszd
magadra ólomcsatjait, mondj, most te mondj valamit:
szavad vergődő szarvas, engedd el aganca ágasát.

készül egy folyó, te könnyű vagy, a víz nehéz.
készül egy meder, uszonyod van, mire való a kéz.
készül az idő, mélyén valami csapongó ritmusra jár,
csak aludni hagyjatok most már, víz alá merülj, madár,
fojtsd vissza lélegzeted, tömbházak
meredek lépcsősorai közt menthetetlenül zuhansz,
arcon vágott kisfiú az alázat, kikalapált söröskupakok
szőnyegén térdelve törli orrából a vért egy suhanc,
ereszd el ezt a képet is, de fogd két kézzel,
ne engedd el álmaid menedékét,
jó helyen állsz: alattad ágak, benned zebrapinty.
fölötted a mélység.

Ráckeve

Bene Zoltán

TALÁNY

Eszteendővel, talán egy évtizeddel is korábban az egykori őrnagy tisztázatlan körülmények között eltévedt a város nyugati határvidékén húzódó parányi erdőben. Mindmáig jól emlékszik mindenre, ami történt, csak nem ért belőle semmit. Mindazonáltal a szíve csordultig telt hálával a Teremtő iránt, amiért nagy bölcsességében az útjába vezérelte a vörös kandúrt.

Mielőtt eltévedt, a többnyire néptelen környéken tervezett sétálgatni, a fák árnyékában merengeni a régi dicsőségen. A sajátján. Több hadgyakorlatot küzdött végig pályafutása során, részt vett számtalan díszszemlén, felvonuláson, kis híján egy okkupációban is. Mindemellett hét alkalommal vívott sikerrel párbajt, négyszer ivásban, háromszor célba lövésben múlta fölül ellenfelét, mindannyiszor a szebbik nem védelmében. Három középszintű és számtalan kisebb kitüntetésre találtak méltónak pályafutása során, a bakák hol félték, hol szerették, de mindig tisztelettel adóztak neki; a legszívesebben mégis a szarajevói meg a mostari csarsija kafanáira emlékezett, ahol friss nyugdíjasként, réz dzsezből tűzforró kávét szűröcsölt a fogai közt tartott kockacukron keresztül, oly nagy ügyességgel, hogy egy csöpp sem került a gallérjára, s közben a szemét az utcákat rová, sudár muszlim lányokon legeltette, akiknek dús ruházata bőséges teret engedett a kiszolgált katonafantáziának. Szeretett a múltba révedni, a városszéli erdő sétaútjain téblábolva meg-megállni egy-egy terebélyesebb fa, festőibb bokor, színesebb virág előtt, hallgatni a madarak énekét és a rovarok neszeit, merengeni a letűnt ifjúságon. Azt a bizonyos délutánt is erre szánta, be kívánta járni a nyugati erdőcske minden zegét-zugát, valamennyi kedves szegletét. Úgy ismerte az egész vidéket, akár a tenyerét. S hite szerint az életet is úgy ismerte, ahogy kevesen: olyan pontosan, alaposan (ahogy mondogatta), csontig hatóan.

Ám végül minden másképp alakult, mint tervezte.

Sokat töprengett utóbb, mi is történhetett valójában. Figyelmetlen lehetett, azért vesztett utat? Ha így esett, miért merne megesküdni, hogy csakis a járt ösvényeket követte, kizárólag az ezerszer ismert

utakon bóklászott? Arról nem is beszélve, hogy abban a tenyérnyi erdőben eltévedni voltaképpen lehetetlen! Talány, miként esett meg vele mégis...

Akárhányszor idézte föl magában azt a napot, mindannyiszor arra jutott, érthetetlen és megmagyarázhatatlan, ami történt. A hirtelen köré ereszkedő homályból egy kőfal bontakozott ki, a tetejéről furmányos vastraverzeken világítótestek, azaz – ahogy legutolsó szolgálati helyén nevezték ezeket a készségeket – reflektorok csüngtek, de olyan formájúak, amilyeneket soha életében nem látott még, s az egyik kapu, amelyhez hamarosan elért, valamiféle tökéletesen csiszolt fémből készült, amiről az őrnagy soha nem gondolta volna, hogy létezhet ezen a tökéletlen világon. Egy különös, mértani formára is fölfigyelt, a kapu mellett helyezkedett el, a falba süllyesztve. Ezenkívül apró szemekre emlékeztető golyókat vett észre a falra szerelve, egymástól egyenlő, három-négy méternyi távolságra, hosszú, végeláthatatlan, a homályba vesző sorban. S mindezek tetejébe egy zizegő, zúgó, természetellenes hangot is hallott, amely kellemetlenül bántotta a fülét. Ha nem pillantja meg a vörhenyes kölyökmacskát a szögesdrót tövében, talán jobban körülnézett volna, meglehet, több információt sikerül szereznie, s valószínűleg – néha ezzel áltatta magát – kideríti, hová keveredett és miképpen, ám az állat elvonta a figyelmét. Lehajolt, hogy megsimogassa. A cica nem ellenkezett. Főlemelte, a karjába vette. A macska hálásan nyeffentett, s az őrnagy hirtelen újra a megszokott erdei ösvényen találta magát.

Még aznap este elnevezte a macskát Hercegnek. Okosnak látta és arisztokratikusnak. Arra viszont, hogy a szögesdróttól-kőfáltól miképpen jutott vissza a jól ismert vidékre, majd onnan, karjában a macskával, haza, ha agyonütik, sem tudott volna magyarázatot adni.

Később többször is azzal az eltökélt szándékkal tért vissza a város nyugati határvidékén húzódó erdőbe, hogy a nyomára bukkan az *objektumnak*, azonban soha, semmiféle árulkodó jelet nem talált. Herceget egyszer sem vitte magával ezekre a nyomkereső kirándulásokra, meghatározhatatlan félelem kerítette hatalmába, ha csak eszébe jutott, mi minden történhetne az állattal, ha újra odavinné, ahol rálelt. Olyankor inkább a patikus lányának gondjaira bízta. A nyomozást végül elsősorban azért rekesztette be, mert a gyógyszerész lánya arra panaszkodott, Herceg, ahányszor csak nála van, mindannyiszor megharapja a bal keze kisujját, hogy a vére is kiserken. Az őrnagy ugyan egy

pillanatra sem hitte el ezt a lárifári-beszédet, mégis jobbnak látta, ha többé egy percre sem válik meg a barátjától.

- Azt olvastam a minap egy angol lapban - mesélte egyik este a körorvos a főtér sarkában álló cukrászda teraszán, fagyaltot nyalogatva -, hogy egy férfi azt állítja, megbotlott valami kőben a tengerparton, orra esett, s háromszáz évvel korábban tápázkodott föl. A múltban... A történelemben!

- Ez ostobaság - vetette közbe a patikus lakonikusan.

- És nem is logikus - tódította valaki, aki dobostortát falt kétpofára -, mert ha három évszázaddal visszalökődött az időben, ami önmagában butaság, mint tudjuk, akkor, uraim, hogyan mesélhette el a kalandot a jelenben?

- Pár óra múlva megint megbotlott - egészítette ki a történetet az orvos, és komolyságának még az orra hegyén virító fagyalt-csöpp sem tudott igazán ártani -, és amikor talpra állt, újfent a mi korunkban találta magát.

Az őrnagy csak hallgatott. Herceg csöndesen, szuszogva aludt a mellkasán, a meleg dacára viselt kabát alatt, a többiek talán nem is sejtették, hogy egy macska szendereg a körükben.

Hazafelé bandukolva fölmerült az őrnagyban, vajon nem járhatott-e ő maga is hasonlóan, mint az az angol? Azzal a nem elhanyagolható különbséggel, hogy ő vélhetően nem a múltba, de a jövőbe tett rövid kirándulást. Végül azonban elhessegette magától a képtelen gondolatot. Mert bár az angolokkal valóban bárminemű észszerűtlenség megeshet, efelől kár volna vitát nyitni, az ő ereiben viszont egy csöpp angol vér sem csörgedezik!

Évek hosszú sora kellett hozzá, míg napirendre tért a kalandja fölött. Idővel nem kutatta már az okát a történeteknek, nem akarta már kideríteni, honnan is került hozzá Herceg. Megelégedett azzal, hogy vele van.

Egy nap, midőn különös eltévedése már-már a feledés homályába merült, a sarki üzlet irányából a patikus háza felé baktatott. A kovácsoltvas kerítéshez érve megtorpant, szokásához híven megcsodálta a gondozott rózsaaágásokat.

- Őrnagy úr! - zökkentette ki a gondolataiból egy izgatott hang. A patikusné hajolt ki az ablakon, dús keblei kevés híján kigurultak a blúzából. - A macskáját véletlenül nem engedte el ma néhány órára?

Az őrnagy értetlenül nézett. Az ablakban a gyógyszerész neje mellett föltűnt egy rendőrsapka.

- Elengedte az állatot, őrnagy úr? – reccsent rá a közeg.

- Ugyan, hagyja már, őrmester – hallatszott a szobából egy kellemes bariton –, egyrészt ez badarság, másrészt mindenki életben van, senkinek semmi baja, ne fontoskodjon itt!

Egy civil ruhás nyomozó dugta ki a fejét az ablakon.

- Nézze el ennek a lónak, hogy zaklatni merészeli, őrnagy úr – mosolygott. – Ön és a jószága minden gyanú fölött áll!

Az őrnagy nagyvonalúan legyintett, megsimogatta Herceg fejét.

- Azért térjen be egy kicsit, térjen csak be, ha kedve tartja, őrnagy úr, nézze meg a saját szemével, hogy mindenki jól van! – invitálta a detektív.

Az őrnagy azon tűnődött, eleget teygen-e a meghívásnak, vagy folytassa az útját haza. Végül arra jutott, miért ne kukkantana be a gyógyszerész-lakba.

Odabenn a rendőr, a nyomozó és a patikusné mellett negyedikként magával a patikussal találta magát szemközt. Utóbbi holsápadt volt, egy fotelben ült, félig-meddig inkább feküdt, szaporán szedte a levegőt és sűrűn pislogott.

- Így találtam rá – sápítózott a patikusné. – Sőt! Még ígyebbül!

- Zavartan és harmatgyengén vánszorgott haza – ismertette a tényállást a nyomozó –, valami homályt, kőfalat, szögesdrótot és tökéletesre csiszolt fémből készült kaput emlegetett, ami persze botor-ság, nyilván képzelődött. Az viszont tény, hogy a bal kisujjából vér szívárgott.

- Mivel régebben, amikor a lányom vigyázott a macskájára, mindig megharapta a bal keze kisujját, arra gondoltam... – kezdte a patikusné, az őrnagy azonban egy szigorú pillantással belé fojtotta a szót.

- Asszonyom! – szólt kimérten, méltóságteljesen. – Ezt már annak idején tisztáztuk. Herceg senkit sem harapott még meg. Soha.

- Nem is életszerű – vette vissza a szót a detektív –, nem is életszerű, kérem, hogy egy macska harapása okozta volna a gyógyszerész úr rosszulletét.

- Cccccc! – a gyógyszerész felesége mérgesen toppantott.

- Őszintén szólva, ez nem rendőrségi ügy – tárta szét a karját a nyomozó. – Erre jutottam.

- Cccccc! – ciccegett a patikusné, lábával továbbra is topogva. – Hát csak az a legegyszerűbb, ha semmi se történt, naná!

- Az a legegyszerűbb, az kétségtelen... – szabadkozott a detektív.

- Magának! – rikoltotta a nő.

- De hát a tények, hölgyem, a tények!

- Ugyan, ne magyarázza nekem a bizonyítványt!

- Megszédülhetett – csitította az asszonyt az őrnagy. – Talán nem evett eleget, nem ivott eleget. Túlhajszolta magát...

- És a seb az ujján?

- Megszúrta egy bokor. Nem egy tüskés bozót nő a környékünkön.

- És a kőfal meg a többi?

- Egy zavart elme hallucinációi – zárta le a témát az őrnagy. – Éhesen, szomjasan, fáradtan az elme furcsa dolgokat vetít elénk. A katonáimon is tapasztaltam. Nem egyszer, nem kétszer. Ne csináljunk a bolhából elefántot, kérem! – kurtán biccentett, és távozott.

Herceg félálomban dorombolt a kabátja alatt. A patikusné még vitatkozott a nyomozóval, a közrendőr kiment az utcára rágyújtani. Az őrnagy nyugtalanságot érzett. Homályból kibontakozó kőfal, szögesdrót és tökéletesre csiszolt fémből készült kapu. Eltévedés, eltévelyedés. A bizonytalanság bosszúság, mondta egykor az egyik előjárója. A megmagyarázhatatlan nem létezik, szögezte le egy másik. Homály, kőfal, szögesdrót, tökéletesre csiszolt fémből készült kapu. Herceg egy másodpercre abbahagyta a dorombolást a kabátja alatt, hogy aztán újult erővel folytassa tovább. A homály szorongást kelt, mormolta az őrnagy magában. Már nem emlékezett, ezt a mondatot kitől hallotta. Valamikor kétségkívül hallotta. Most pedig tagadhatatlanul szorong. Ha nem érezné Herceg bundájának melegét a mellkasán, talán egyenesen félne. De érzi. Nem fél.

Dénes Ida

BOLONDOKHÁZA

Akicsi kék hátzsisák könnyedén vitte tulajdonosát a vonatállomásról kifelé. A gyermek lába alig érte a földet, szinte lebegett. Anyja húzta, emelte a fiúcskát, vonta maga után. A gyermek léptei jóval kisebbek voltak, a felnőtt meg sietett. Legalábbis szeretett volna sietni.

- Csak nyugodtan - szólt az anyának sötétkék kalapja alól a kalauz -, a vonatpótló még biztosan nem indul. Előbb buszsofőr kell hozzá, az meg nincs. Ráérnek... - legyintett a férfi, majd leemelte kalapját, és alkarjával letörölte homlokáról az egyre szaporodó cseppeket.

- Hát ez hihetetlen, komolyan mondom, hihetetlen - morgott a gyermek anyja, s már nem siettek annyira.

A kisfiú kék rövidnadrágot, fehér pólót és fehér sapkát viselt. A sapka napellenzős volt, de ez nem segített sokat, mert hátra volt fordítva: úgy maradt, ahogy anyja ráhúzta buci fejére még a vonaton. A nap nem foglalkozott a napellenző nélküli gyermekkel, pihegő cinkékkel vagy izzadó kalauzokkal: könyörtelenül sütött.

A busz ajtaja nyitva volt. Sehol a sofőr.

- Ez kész bolondokháza, esküszöm! - sóhajtott fel a gyermek anyja, miközben felszálltak. - Bolondokháza az egész! - leültette a gyereket. Helyet keresett a csomagjuknak a fejük felett, és leült ő is a fiúcska mellé. Fújt egy nagyot, lehámozta a hátzsisákat a fehér pólóról. A gyerek ölébe adta. A sapkához nem nyúlt.

- Mi az a bolondokháza, Anya? - sandított ki sapkája alól a gyerek.

- Ó, hát egy hely, ahol... olyan beteg emberek vannak - válaszolta bizonytalanul az anyja és elővett egy vizesüveget.

- Betegek? - kérdezett vissza a kicsi, kezében a vizesüveggel. Ha buciféjü eddig nem értette, mi történik körülötte, most már tudta, végre tudta teljesen. Arcán elégedett mosoly jelent meg.

- Ühüm. Na, igyál. Rémesen meleg van... - noszogatta a gyermeket az anyja, mert a fiúcska még mindig mosolyogva gondolkozott.

Új utas szállt fel a buszra: egy középkorú nő.

- Ez a busz megy Karcag felé? - kérdezte a nő.

- Ez itt bolondokháza! - vágta rá gyorsan a kisfiú. Mosolya épp olyan elégedett volt, mint az imént.

- Na, akkor jó helyen járunk - kacagta el magát a nő, és leült. Ölébe vett egy lidl-s reklámszatyrot: úgy ölelte, mintha a kisbabáját szorítaná.

- Karcagra? - kérdezte egy srác. Világoskék hosszú pólóján nagy fekete betűk virítottak, a hátán fekete hátizsákot hozott. Nyakában fülhallgató.

- Ez itt bolondokháza - válaszolt ismét a kisfiú, arcán ugyanaz az elégedett mosoly.

- Meghiszem azt, sofőr sincs és...

- Igen, persze, ez a busz megy Karcagra - vágott a srác szavába a gyermek édesanyja - vagyis ennek kéne mennie. Azt hiszem... - bizonytalanodott el hirtelen, mert eszébe jutott, hogy semmilyen táblát nem látott, nem is tudja biztosan, hogy jó buszra ültek-e. Majd újra megszólalt, valamivel hűvösebben: más busz nincs, ez kell legyen.

A buszon leghátul már ült két fiatal lány. Mindegyik fekete-fehérben, mindkettőjük haja ugyanolyan sima. Rajtuk kívül egy idősebb úr is a fedélzeten volt. Szemüveges, ősz hajú, olyan, mint amilyen általában egy nagytata szokott lenni, annyi különbséggel, hogy a fején egy virágos szalaggal díszített szalmakalap világított.

Buszsofőr még mindig nem volt sehol, de már tükörtojást lehetett volna sütni az üléseken, úgy felforrt a jármű. A kisfiú elindult. Vitte magával a hátizsákot is. Megállt a nagytataformájú mellett, és megkérdezte:

- Te milyen beteg vagy?

- Beteg? Nem vagyok beteg! Nemrég gyógyultam meg. Megyek a kisunokámhoz. Látod, neki viszem ezt a kalapot. Szép, ugye? Nem akartam összegyűrni, ezért felvettem. Kiemeli a bajuszomat, nem gondolod? - fordította a profilját a gyerek felé a nagytataformájú. Szürke bajusza egész kicsike volt.

- Nem látom, hogy emelkedne, elég lapos, de van nálam gyógyszer. Kifizeted? - jelent meg a fiúcska arcán újra az elégedett mosoly.

- Gyógyszer? Kifizetni? Ha megnézheted közről a kalapot, jó lesz?

- Jó. Adjad ide - nyújtotta húsos ujjait a kisfiú a szalmakalap után.

- Rendben, de hol a gyógyszer? - a bucifejű erre nem válaszolt a nagytatának, hanem kinyitotta a kis hátizsákját és kivett egy zacskó színes m&m's-t.

- Tessék, választhatsz, te vagy az első betegem – tartotta a zacskót a férfi elé a kisfiú.

A nagytataformájú sárgát választott. Ujjai is sárgák lettek, már olvadt a máz a csokiról.

- Meggyógyultál, itt a kalap, na szia! – adta vissza a kalapot a kicsi orvos, és már új pácienszt keresett.

- Szia! Mi a betegséged? – fordult a fülhallgatós fiúhoz.

- Betegségem? Nem vagyok beteg! Mindennap futok legalább 4 „kilót”, télen síelek, nyáron túrázok. Na, menjél szépen vissza anyukádhoz – mondta a srác, s kezével intett, hogy tűnjön el.

- De a bolondokházában betegek vannak, és te itt vagy. Én meggyógyítalak. Látod, van gyógyszerem. Adok neked. De valamit adjál te is – mutatta a kibontott cukorkászacskót a hátizsák mélyén a kisfiú.

- Okké... Adj egyet, de aztán söprés! – egyezett bele a kezelésbe a srác, de a kisfiú még nem adott cukorkát neki.

- Előbb megmutatod, mi van a táskádban? – szorította össze saját hátizsákja száját, és már próbált is a srácéba bekukucskálni a gyermek.

- Persze – és a hátizsák cipzárja kinyílt. A kisfiú belenézett. A bucefjú csak annyit mondott, hogy „hú!”, mikor meglátta benne a telematricázott ezüstsínű laptopot, aztán megengedte, hogy a beígért gyógyszert elfogyaszthassa a beteg. A srác piros színűt választott.

A kicsi hátizsák és a gazdája az egyforma hajú lányoknak is adott gyógyszert. Mindketten kéket választottak, mert az menő. A fehér sapkás orvos nem látta a cukormázos csokikat sehová elmenni, hacsak nem lefelé a páciensek torkán, szép sorban a buszon, egyenként.

Felszállt még egy fantás üveget cipelő férfi, egy hamburgert majszoló srác, egy fekete ruhás asszony, és egy terhes nő.

- Nézd, Anya, olyan a néni ruhája, mint a tiéd! – mutatta a fekete ruhás nőt a gyermek, de azonnal megszidta érte az édesanyja, amiért ujjal mutogat, pedig már sokszor mondta neki, hogy olyat nem illik.

A fantás üveges férfi, a hamburgeres srác, a fekete ruhás asszony és a terhes nő is megtudta a kisfiútól, hogy ők bolondokházában vannak immár együtt, és természetesen kaptak kezelést.

Már csak egy gyógyszer maradt, és szinte semmi levegő a buszon, amikor végre megjelent a buszsofőr. Köpcös, malacképű, kopasz férfi ült le a kormány mellé, és hátraszólt:

- Karcagra. Jegyeket nem ellenőrzök, aki akar, leszállhat. Indulunk
- a slusszkulcsot már el is fordította, amikor a kisfiú megszólalt.

- De ez bolondokháza, és nálam van a gyógyszer – az apró orvos már nem volt magabiztos. Szája sírásra görbült.

- Semmi baj! Megyünk a nagyihoz, nemsoká megérkezünk! És nekem nem is adtál gyógyszert, pedig nagyon beteg vagyok. Képzeld, elfogyott a türelmem, szóval egy kis türelemgyógyszer jól jönne. Van olyanod?
- kérdezte az anyja.

A fiúcska a táskájába nézett. Egyetlen m&m's maradt, az barna színű volt.

- Pont olyanom van, tessék! Vedd be! – édesanyja szájába adta a „pirulát”.

A buszsofőr a harmadik megállónál már elnézést kért a kis orvostól, amiért az indulásnál türelmetlen volt.

- Kár, pedig pont volt rá gyógyszerem. Most már mindegy. Keress fel egy másik orvost – javasolta szakértelemmel a napellenzőt hátul viselő kisfiú.

- Jó. Ahogy mondod. Addig is egy kis zene nem árt – és a buszsofőr bekapcsolta a rádiót.

- Jaj, végre! Azt hittem már sosem értek ide! Megint a felsővezeték?
- kérdezte a bucifejű kisfiú nagymamája, amikor megérkeztek. A kisfiú édesanyja csak fáradtan bólogatott, és megölelte az asszonyt.

A bucifejű fiúcska nem válaszolt. Széket tolt a fogas mellé, leakasztott egy régi sztetoszkópot, és megfordította a napellenzős fehér sapkát a fején:

- Bolondokháza volt, nagy, de mindenkit meggyógyítottam. Majd nem mindenkit. Nagypának nem jutott. Lehet, hogy meggyógyult volna... Mennyiszer hallgatta ezzel, merre futkorászik bennem a huncutság... Ugye van cukorkád, Nagy? Színes kellene.

FLAMINGÓ

Mintha vékony iszapban gázolna kutatva, mintha legalább ezer szempár kísérné egy láthatatlan kifutón, mintha mellei mindközben egyre csak nőnének, úgy közelít felém Helga néni, lábait magasra emelve, száján vastag réteg rózsaszín rúzzsal, hogy megpusziljon. Jobban örülnék egy igazi flamingónak, mint ennek a dauerolt hajú, korosodó nőnek, a lábait csak teszi, teszi egymás elé, meglepően sokáig jön felém a panellakás szűk folyosóján, két keze satuként szorítja fejem, a számat keresi, én próbálok mégis az arcom tartani. Próbálok.

Elvégeztetett. Kész, ezt lehetetlen lemosni, hiába vágytam igazi flamingóra, csípjen belém, csapjon akár agyon a szárnyaival, de nem, itt mellettem Helga néni áll mosolyogva: rózsaszín jegyével megbillogozott. Menekülnék, de lehetetlen. A kamraablak mindig nyitva, tudom, de túl szűk, tuti, hogy beszorulnék, a többi ablak zárva, de ha nyitva volnának sem tudom, hogy jutnék le a harmadikról, meg se próbálok, fenékgig érő hajam sem segít, kötelem nincs, az ajtó végképp szoba sem jön, zárva, a kulcs Helga néninél. Anyám menthetne egyedül meg, de ő lent van a piacon. Örökkévalóság, amíg visszajön a nagynénjéhez, pedig nem vásárol sokat, de megnéz mindent, felmér, mérlegel, mérleg nélkül is tudja mindennek a súlyát, megfogdossa a fólia alatt nőtt paprikákat, cöccög a fonnyadt uborka előtt, és ott vásárol végül, ahol legszebb az áru, de az ára sem nagyobb a többinél, egy szatyorban elfér az egész: spenót, sóska vagy valami más zöldség, ilyesmi, ami nálunk még nincs, vagy nem is lesz a kertben, mert minden még a mi kertünkben sincs. Pedig jó lenne, akkor nem kellene Helga néninél várni, és hallgatni, ahogy levegőt vesz, kifújásnál meg a leheletében fürdeni, ami nem alkoholos, mégis egyszerre savanyú és édes, olyan, mintha erjedne benne a cukor, hogy mit mond, nem értem, nem is érdekel, csak a szúrós szagot érzem, émelygek, ó, csak hallgatna már el! Kérek inkább egy pohár vizet. Ha kibírom, hátha nem jövünk többet. Hátha...

Helga néni vonszol a konyhába. Mindig ez van, ha ellátogatunk hozzájuk, ismerem a forgatókönyvet, ugyanaz történik: megjelenik a

tányéron valami enniváló, vagy legalábbis valami, amit ő annak nevez, „csak egy kicsit”, mosolyog furán, és néz. Fortyogó láb vulkánkitörés előtt, futóhomok, ami soha nem ereszt, mellette piritott angyalszárny-hegy – ilyesmi van a tányéron, mert hogy valójában mi lehet, Helga néni tudja csak, vagy lehet ő sem, egyél csak, mondja, jobb, mint a grenádírmars, és nem értem, mert akkor még nem tudom, hogy az krumpliszécska, amit ha Anyám készít, az egyik kedvencem. Talán csirke, valamilyen krumplipüré van a tányéron, de ha csirke, napot ez nem látott, és ha krumpli, inkább csak lé, mint burgonya. A konyhasztalnál ülök, mereven nézem az ételt, ha elég mereven nézem, hátha eltűnik magától, gondolom. Valami egészen furcsa műanyag izén ülök közben: széknem széknem, legalábbis nem annak fest, játéknak nem játék, annak túl nagy, két kúpalakú műanyag rész hegyüknél összefogva, piros az alja és a teteje, középen fehér, fehér, mint a konyha, a fal is, a csempék, a szekrény, minden fehér és üres, csak a cukrosdobozban tudom, hogy van cukor (az is épp olyan fehér és piros színű, mint a „szék”), mert mikor Anyám megjön, abból szokott Helga néni egy egészen kicsikét a kávéba tenni. A konyhából nyílik a kamra, nem tudom, mi van a szekrényekben, de nem hiszem, hogy befőttek, lekvárok, mint Helga néni testvérénél, a nagymamámnál a polcokon, mert azok látszani szoktak, úgy kíváncsítják magukat, épp csak nem illegnek-billegnek mellé, de itt nincs kíváncsítás, csak zárt szekrények. A konyha másik végéből nyílik a folyosó, ami elég rövid, csak Helga néni közeledése tudja megnyújtani, cipők és kabátok laknak itt, majd jön az első szoba (itt a barométer) vitrines szekrényekkel, tévével, kanapéval, aztán a második szoba, amiben ágy van és ugyanolyan piros színű gyapjútakaró fedi, mint amilyen a székszerűség és a cukrosdoboz, majd van egy harmadik szoba is, amiben van egy hűtőszekrény. Ezt én nem láttam működni soha. Szűk nyílásnyira van nyitva, de sosem nyitom ki jobban, nem nézem meg, van-e benne valami, pedig érdekelnem, nagyon is érdekelnem, de félek, nehogy egy pont olyan hétéves kislány kucorogjon benne szótlánul, mint én, vagy valami annál is rosszabb, ki tudja. Ebben a szobában további szekrények, nippes sorakoznak, és talány, minek Helga néniéknek annyi szoba, mikor csak ketten vannak, mi bezzeg öten nem öt szobában lakunk, és még az ágyat is meg kell osztanom...

Ha ezt is kibírom, jöhet végre a barométerbámulás (milyen csodás szerkezet!), titkon üveghal-simogatás (az ujjam bele is dughatom a szájába, hogy megnézzem, most is üres-e a belseje), nipp- és csipketerítő számolás („hozzá ne érj, mert összetörök!”), emeleti ablakból nézelődés (te jó ég, mennyi autó, s fentről minden milyen más!). Helga néni ilyenkor tévét néz, Dallast vagy Szomszédokat, nem tudom, ami van éppen a tévében, legalább békén hagy, most nem akarja, hogy mindenáron szeressem, őt vagy a főztjét, igazán nincs is semmi szeretnivaló benne, vagy ha van, én azt még nem láttam, és szerintem a férje, az egész kedves Laci bácsi sem, mert egy döglött halra is kedvesebben néz. Laci bácsi kifejezetten szeret halat pucolni amúgy, többször láttam nálunk az udvaron, olyankor mindig mosolygott, persze az is lehet, hogy apám bora is segített a mosolygáson, ezt nem tudom, az biztos, hogy Helga néniéknél nincsen semmilyen bor vagy pálinka, itt Laci bácsi is csak vizet iszik. Partra vetett halként látom Laci bácsit, vergődik Helga néni szűrős nézése alatt, éjszaka pedig nem bújik a piros takaró alá Helga néni mellé, hanem a nyitott szájú üveg halba csúszik, mint egy dzsinn, onnan csak reggelente bújik elő újra, felveszi embertestét, papucsát, szemüvegét, reggelizik két falás veknit, bekap fél kanál cukrot, mert csak annyit szabad, majd óvatosan barkácsol a konyhaasztalon, ahogy a nyugdíjasok.

Húsz évvel később karácsonykor a rózsaszín szájú idős asszony ugyanúgy cuppogtat. Édesanyám vigyáz rá nálunk, falun, a föld szintjén, földszinten, ahonnan ő valamikor réges-rég kirepült, hisz mégiscsak a nagynénje, nem egy madár, és nincs gyermeke egy sem, ami egyáltalán nem meglepő, hisz több abortusza volt, mint amennyit számon tudna tartani.

Laci bácsi idősen elhagyta, hogy elvegye élete első szerelmét. Anyám és Apám még örült is, hogy na szegény embernek élete végére jut egy kis nyugalom, és sajnos igazuk lett, mert Laci bácsi meg is halt hamarosan. Helga nénit ez nem zavarja, rólunk se mindig tudja, kik vagyunk, rá sem emlékszik, ezért nem szomorú, abortálta a szomorú emlékeit hozzátartozói nevével együtt, befőtthe dunsztolta és zárt szekrénybe tette, de az zavarja, nagyon is zavarja, ha az állán kinő a szőr, szedjem ki neki, mondja, mert ő most is hódítani fog, ezt már nem mondja, de látszik rajta, mert ő mindig is hódított, a gyárban is, ahol

Laci bácsinak a tekintetét elcsípte és nem engedte többé, hódított minden egyes cuppanással, meghódította talán az egész várost.

Elkészültek a karácsonyfára a mézeskalács díszek, harang, félhold, kicsi és nagy szívek egymás mellett, a fahéjillatú halom tetején a kis Jézus pihen tojásfehérje pólyába öltöztetve, nézze, Helga néni, ugye, milyen szép lett, kérdezi tőle Anyám, de Helga néni nem nézi meg, csak mosolyog, megfogja és bekapja. A szenilis flamingó lenyeli Jézuskát, rózsaszín lesz tőle teljesen, hosszú lábú, kidüllesztett mellű, boldog, és elrepül.

Kőszeg tornyai

Loraszko Bálint

A YACHT KLUB

ALUTASAKOS

Régi életek lomja, életeké, melyek nem én vagyok, és soha nem is voltam én, mindegyik életnek egy-egy krízis vetett véget, ezek nehezek voltak, de az ember tudja, hogy minden elmúlik, főleg a nagy szélsőségek, a krízisek, azok kisimulnak előbb-utóbb, amitől nem tud a lelkem kisimulni, az a mindennapi mókuserék, az életmód, amibe behajszolódtam, ezen változtatni óriási erőfeszítés, amire honnan vegyem az erőt, megint a hurok, az ördögi kör, amiben futok (mezítláb, éles kavicsokon, a zúzott kő fehér pengeélei megsokszorozzák a légkörben rekedt hőt).

A válásom után a pszichológus már az első alkalommal nem vált be, pedig úgy éreztem, rászorulok, mert nem a megfelelő mentális állapotban vagyok, az erőm elhagyott, az idegeim elhasználódtak, mintha kifogyott volna valami anyag az agyamból, talán a türelem, a rendelő még rendben volt, várószoba közepesen elhasznált bútorokkal, de tiszta, a wc tiszta, a pszichológus pontos (a sárga falakon mindenféle vallás szimbólumai pasztell árnyalatokkal), és bele is fogtam a mondandómba, amikor kopogtak az ajtón, anya, gyere ki, erre a pszichológus felpattant (nyaka feszes húrok kötege), feltépte az ajtót, és üvöltöni kezdett a gyerekekkel, elképesztően durva jelzőkkel illetve őt, meg is rángatta, át egy ajtón a folyosó másik felén, miután visszaült, elnézést kért, és kérte, hogy folytassam, de én már másképp láttam az állapotomat a jelenet után, úgy éreztem, belenéztem a saját *lelkem legmélyébe, és megijesztett, amit láttam (a személyes pokolból nincs kiút)*, kifizettem, és eljöttem. Viszont anyámnak szüksége lenne szakemberre, el is vittem, mert gyanús, hogy depressziós, egy pszichiáterhez, aki pszichológus is egyben, egyből azzal kezdte, gyógyszer kell szedni, de ahhoz abba kell hagyni az alkoholfogyasztást, ez anyámnál kiverte a biztosítékot, és még ráadásul kiosztotta az orvost emelt hangon, ezt ő maga mesélte el nekem, nagyon remélem, hogy túlozva, mindenesetre abban nem túlzott, hogy soha többé nem megy pszichológushoz, mert azóta sem

ment, leszögezte, nem hagyja abba a pezsgőzést, és legfőképpen nem szed be mindenféle szarokat, ezzel nem tudtam vitatkozni, mert gyógyszerész, ő tudja, hogy mit nem hajlandó bevenni, erre még nyomatékosította, semmit, semmit nem hajlandó bevenni, a pezsgőn kívül. Nem látom, hogy a pezsgő jól hatna, de fölösleges vitázni anyámmal, ez a kör is úgy záródott, mint mindig, hogy én miért bántom őt, el is kellett gondolkodnom, miért is bántom anyámat, elmeséltem Valentinnak az esetet, nem bántod, mondta, de megérdemelné.

Csaknem ugyanolyan fáradt a testem, mint amikor kicsik voltak a gyerekek, és az apjuk még messzebb lakott, és a még messzebb iskolába kellett őket vinni-hozni, akkor is, mikor nálam voltak, rettentő korán kellett kelni, viszont későn feküdtem, mert edzeni vagy bármit csinálni csak késő este volt idő, most is hiányzik a mozgás, szívesen mozognék Valentinnal, kínoz a vágy, hogy Valentinnal sportoljak valamit, például járjunk el salsázni, vagy argentin tangózni, vagy bokszolni, de Valentin nem szereti a kötött táncokat, mert szerinte nincs hozzá érzéke, és ő közepesen nem akar csinálni semmit, viszont szerintem ezekben a táncokban a férfinak csak annyi a feladata, hogy vezesse a nőt, és kibontakoztassa, a férfi rúd ezekben, ami körül a nő tekereg (laza testű feketepárduc), de Valentin nem tud a saját nagyszerűségének vágyától elvonatkoztatni, akkor bokszolhatnánk, pár éve vettem egy bokszzsákot, mindenféle sporteszközt megveszek, mert a sportok kikapcsolnak, bár ami igazán ki tud kapcsolni, az a szex, még inkább a bőrkontaktus, de telefonon az nincs meg, igaz, most telefon nélkül sem, esténként az oldalamon fekve, párnákkal feltámasztott lábakkal hallgatom Valentin hangját az iphone-ból, direkt külön telefon van csak Valentin miatt, egy kis fehérbe tettem be a SIM kártyát, senki más nem hív ezen a számon, Valentin több küzdősportban is jártas, még a régi, városi évekből emlékszem, járt is kyokushin karate edzésekre, akkor én aikidóra jártam, a real life változatra, de Valentin ezt leszólta, azóta már nem jár edzésre, csak bokszolni, viszont azt mondta, velem nem edzene, mert meglepődnék, ha ő megütne engem, ez igaz, nemcsak meglepődnék, de nem is tudnám elviselni, viszont ütés nélkül nehéz bokszolni, az marad nekem, hogy a kukák mellé fellógatott bokszzsákomba ütök néhányat, de edző híján egysíkúak maradnak a mozgások, habár a zsák egyre erősebben kileng, nekiütődik a palánknak (barnára festett deszka, a szomszédok tekintete miatt kellett), döng a fa, csörög a lánc, anyám

szörnyülködik a hátam mögött, követ (mint légy a tehén szaros seggét), amikor nem követ, akkor kiül a folyosóra a monitor elé, figyel, amit a négy kamera lát, a kollégákat lesi, de legfőképpen engem, nézi, ahogy az íróasztalnál dolgozom, kamerán figyel a gyerekét, beteg dolog szerintem, azt állítja, hogy fél, hogy betörnek, anyám, nulla olyan eset volt, hogy ügyvédi irodába betörjenek, ki az az eszement, aki ügyvédi irodába tör be, és anyám már sorolja is, hogy a haragosaim meg a drogosok, mert szerinte minden drogot a halálsorra kellene zárni, ez felbasz, mondom, anyám, nem is ismersz függőt, ugyanolyan emberek, mint mi, csak másképp működnek a szerotonin-receptoraik, és nem minden függő bűnöző, erre anyám, hogy én ne mondjam neki, szinte minden szakács díler is, tele vannak velük a börtönök, hamar ott tartunk, hogy aki jól főz, az mind politoxikomán díler, anyám leül, mert fáj a lába a sok tévézéstől, de ülve is folytatja, zsidózik, cigányozik, buzizik, és szerinte minden férfi rohadt strici, élősködnek a nők munkáján, aztán rácsapom az ajtót, de még hallom, hogy miért beszélek vele ilyen hangon, szerintem egy hangom se volt, mert belém fojtotta, bekapcsolja a tévét iszonyú hangerővel, egy A38-as koncertet közvetítenek, vesztetre egy aktmodelles dalt énekel vagy hat középkorú fasz, anyám dühe ettől újraeled, na látod, szalad utánam (a lába fájdalmáról megfelelkezik), bökdös a tévé felé a távirányítóval, ez a hat hím itt majomkodik a színpadon jó pénzért, és hol a nő, akiről énekelnek, akinek ez az egész produkció köszönhető, én nem szólok, mert mélyen megértem, hogy apám anyámat az egész fiataltsága alatt kizsákmányolta, elnyomta és tönkretette, ami most öregem még hatványozottabban hat, de hát ki a felelős az életéért, ha nem saját maga, már elvonultam, de anyám utánam jön kitaratóan, duzzogó gyűlöletgombóc, a fejemhez vágja, hogy le kell menjen pezsgőért, melegen felöltözik (kötött, puha mellény a tüskés testén), pedig harminc fok körül van, tombol a nyár és a klímaváltozás, mert a naphoz közelebb került a Föld, láttam a keringést modellezni este egy csillagászati műsorban (féreglyukon közlekedik a gondolat tejutak között), de anyámnak mindegy, hogy tél vagy nyár, ugyanúgy viselkedik, az ajtókat már szürkületkor bezárja, mert fél, ez télen még nagyobb baj, mert lejön az irodába is, és négykor bezárja, egy nap arra jövök haza, hogy mesteremberek kopácsolnak a házon, anyám megrendelése, mondták, elhülve nézem, hogy anyám bedeszkrátatja a bejárati ajtaján az üveges részt, mert fél, de mitől,

amikor nem is lakik már a saját lakásában, az én részemen tombol, az unokája szobáját bitorolja, a kinőtt játékok dobozai, régi cédéék és ifjúsági meccsek érmei a polcon, közéjük teszi anyám a megkezdett, soha végig nem evett kekszek dobozait (poros morzsa fedi a parkettát a sarkokban), ordít a tévé, anyám nézi, de nem is tudja szerintem, hogy mit lát, le kéne mennem enni, inkább az iroda felé kerülök a konyhába, hogy ne kelljen anyám szobáján átvágni, inkább lemegyek a külső lépcsőn az udvarra, be a konditerembe, föl a belső lépcsőn (látom a monitoron az iroda rideg ürességét, nemsokára tél lesz, megint a hidegben ülünk), a macska táljába beleszáradt az alutasakos, anyám fellángolászerűen eteti a macskát, eltűnéséről nem vesz tudomást, Ciccó talán csak a szomszédban kurvul, talán előkerül, mint eddig mindig, sietek a vacsorával, Valentin mindjárt hív, időnként emiatt is szorongok, egyáltalán, már minden miatt szorongok, reggel a pulzusom negyven körüli, a szívem félrever, gyanakszom, a béta-blokkoló csinálja ezeket az extra szívdobbanásokat, amit a posztcovid tünetekre írt egy magánkardiológus, mióta a nővérem meghalt, nincs egy jó orvosom, viszont újabb és újabb tüneteim vannak, főleg az extra ütések, a pacemaker előszobája, közölte a kardiológus, nővérem azt mondaná, nem kell foglalkozni vele, pihenjek, pasizzak, napozzak, hiszen utolsó pillanatban Isten dob majd nekünk egy koncot.

ROSSZ IDŐ

Rossz időben jó, mert senki nincs a strandon, bár szeretem megfigyelni az embereket, szeretek egyedül lenni is, lemegyek a partra a Yacht klubba, kimenni nem lehet, piros riasztás, sárgában még ki lehet korlátozottan, csak mentőmellényt kell venni (narancsszínű pajzs a testen), hogy ne büntessenek meg a rendőrök, a közlekedési rendőrökkel ellentétben a vízirendőrök kedvesek, ezüstszerű gumicsónakokon mennek a vízre, amit régen megmosolyogtam, de akkor még nem értettem ennyi keveset sem a hajózáshoz, de azóta rájöttem, ebben a kis tóban, aminek a vize sűrű, barna pocsolyalé (halpusztulási hullámokban fényes hasú, bomló cafatok tarkítják), és mindenféle tárgyakat rejt, nagyon praktikus egy ilyen sokcellás, mozgékony hajótest, de a piros riasztás tényleg veszélyes, dobálja a kis hajómat, viszont a stégek-től balra van egy kis füves rész, és belógattak egy lépcsőt, az a strand, szeles időben egy-két nő mindig napozik ott, valószínűleg azokkal a

pasikkal vannak, akik a vitorláshajóikkal babrálnak, vagy a haverokkal mentek be vitorlázni, nem értem, miért jó egy vitorlás, eleve csak rossz időben lehet használni, csak akkor lehet szelet fogni a vitorlába, amikor az ember a nagy szélről még a parton is alig bír megmaradni, nemhogy hajóra ülni (ezért maradnak a nők a parton, színes, eldobott jégkrémes papírok az élénkzöldre öntözött gyepen). A kikötőmester segédje előkerül, és úgy tesz, mintha egy hajót mosna, valójában papírtörökkel maszatol, jól lemossa egyébként a hajót, de most arra kíváncsi, fürdőruhára vetkőzöm-e, de persze nem, egyrészt, hideg van hozzá, másrészt, mit mutogassam a testem, csak Valentinnak mutogatnám, az utóbbi hetekben csak Valentinnal együtt jöttem a hajóhoz, ez nyilván feltűnt a kikötőmester segédjének, napbarnított teste azt az illúziót nyújtja, hogy nincs vége a nyárnak, jogosan érdekli most, hogy miért nem Valentinnal jövök, egyébként sokszor végig szokott mérni tetőtől talpig, amikor megérkezem, kínos.

Felháborító, hogy ilyen sok áfát számítanak fel, mondja egy érdeklődő, aki közben felhív, nem elég, hogy két százalék a közvetítői díj, még a huszonhét százalékkal is lehúznak, minek is vettem fel, alig tudom udvariasan közbeszúrni, hogy elnézést kérek, az áfa az nem a mi nyereségünk, akkor átnyergel arra, hogy ő ugyan nem fog kifizetni egymillió-kétszázezer forintot azért, hogy én egy kirakatban cserélgessem az ingatlanok fényképeit, bazdmeg, egyre többször kell ezt mondanom, a hülye kurva nem érti, hogy ez a kirakat a belvárosban, a legforgalmasabb kereszteződésben, a gyalogátkelőnél, egy kétszáz milkás ingatlanban van, betippelem, hogy ő magát is szerény mértékben tudja eltartani, nemhogy egy kétszáz milkás ingatlan hitelét fizetni, de most örökölt, úgyhogy azt hiszi, most valaki lett, mert ölébe hullott egy hatvanmillió ingatlan, persze szerinte ér ennyit, ennek is várjam ki a végét, lehet, hogy egy romhalmaz egy szalagtelken vályogból, és fel sincs tüntetve, de már a zsebében érez hatvan milliót, nagy az arca, nagy a szája, kiabál velem a telefonban, elmond mindenféle élőszködő kizsákmányolónak, mert szerinte másik két ingatlanos vele áfa nélküli két százalékkért kötött kizárólagos szerződést, ezzel végképp nem áll össze bennem a kép, hogy köthetett ő egyszerre két ingatlanossal kizárólagost, pláne áfa nélkülít, de hát mindig tanul az ember, megköszönöm a jó tippet, mert azt is elmondja, én hogyan kerülhetném el az áfa befizetését, persze, könnyen veri velem a csalánt, aztán azzal

búcsúzik, hogy azért lehet, hogy maguknál fogok kikötni, a jövő héten bemegyek az irodába, rendben, válaszolom, tessék nyugodtan megemésztetni az ajánlatunkat, mégis megérte fölvenni a telefont, habár az iroda fölé is óriási betűkkel van kiírva, hogy „2-3% közvetítői díj”, a telefonszám mellé, innen nézte le a telefonszámot, amin fölhívott, hogy megkérdezze, mennyi a közvetítői díj, lehet, hogy csak ki akarta ventilálni az értelmiségiék ellen felhalmozódott dühét, lehet, hogy pszichológusnak kellett volna mennem, akkor már a beszélgetéssel, sőt, a hallgatással keresnék, nem kéne még ezek után az ingatlanjával is szöszmötölni.

Kimenni nem lehet, még mindig piros riasztás, a hajót viszont le lehetne mosni, a kikötőmester segédje még mindig munkátlanul maszátol egy papírtörölővel, viszont harmincezret kér egy hajótakarításért, szépen megcsinálja, és gyorsan, de lassan már erre sem telik, sőt, fejszámolok, és rájövök, hogy most sem nagyon, talán Valentinnal ketten megcsinálhatnánk, ha lenne kedve segíteni, főleg kicipelni a magasnyomású mosót, meg tartani bennem a lelket, a hajózásra alkalmatlan idő pont alkalmas a hajó lemosására, de ahhoz, hogy ezt megszervezzem, rá kellene írni Valentinra, én pedig semmilyen körülmények között nem írok rá egy férfira, és nem hívom fel, kivéve persze, ha munkáról van szó, mielőtt megfoganna bennem az ötlet, hogy valami munkával kapcsolatos hívjam fel Valentint, rám ír ő, egy rövid, munkával kapcsolatos választ vár, amit nem tudok megadni, mert nem vagyok az irodában, és nincs nálam a notebookom sem, megírom, hogy a kikötőben vagyok, van-e kedve hajót mosni, persze, van kedve, a kikötőmester segédjének csalódott pillantásai közepette végleg nem vetkőzöm bikinire, hanem visszasétálok a parkolóba, szemem sarkából látom, azonnal felhagy a szélső vitorlásra való maszátolással, a büfé terasza felé indul, régebben étterem is volt, de bezárt, mert az emberek már alig esznek, pedig szuper volt a teraszon a leanderek és citromfák között eszegetni, szemmagasságban sirályok vijjogtak (a madárraj fordulása felcsillanó papírsárkány), de akkor még nem volt Valentin, csak úgy üldögéltem ezzel-azzal, az üldögélés meg a bulizás kedvéért, amit a szabadnapomon már reggel kezdtem, akkor még sokkal több szabadnapom volt, sőt, akkor még volt egyáltalán szabadnapom, ma az egyetlen szabadnapomat Valentinnal töltöm, és gyakran akkor is elintézőnk valami munkát, egy-két ügyfelet, mutatást vagy szerződést,

de legalább együtt, jó lenne együtt ebédelni ezen a teraszon is, de az étteremből csak az olajszag maradt, ami a szellőzőn át most is előnti a parkolót, titokzatos, hogy mit sütnék a Vénuszban itt, ha a konyha bezárt, de nem is nagyon voltam fönt azóta, ami kell, a kikötőmester segítse lehozza, az üres poharat visszaviszi, mindig pont éppen arra megy, már otthon is vagyok, összepakolom a mosót, meg egy probiotikus tisztítószert, hátha a makacs koszokat csak ez viszi le, vegyszert semmiképp nem használok, mert a mosóvíz a tó részévé válik, viszont egy tavalyi összefövetelből eredő hányás még mindig látszik a hajó belső oldalán (Ne haragudj, Diego!), csak a tavalyi melegben úgy megszáradt, hogy el lehetett vonatkoztatni, de már az egyéb szerves koszoktól nem lehet, halkajamaradvány, ebédek maradványa, sirályguganó, és a többi, barna üledék lepte el vastagon a hajó alját, és a vízkiömlő nyílások is eltömődtek, ha most lemoszuk, akkor csilivilin lefotózom, és meghirdetem (Ne haragudj, Diego!), meg papírtörölt is pakolok, az mindig, mindenre jó, közben Valentin érkezik, így hamar újra a kikötőben vagyunk, a kikötőmester segítse készségesen és rögtön családva megjelenik és azonnal visszahúzódik, Valentin összeszereli a magasnyomású mosót, és szívesen segít lemosni Diegót, akiről a barna hordalék úgy omlik le, mint borotválkozáskor az elhanyagolt borosta egy férfi álláról, előtűnik a hibátlan, fehér borítás, a vízkiömlő nyílásokból nagy hordalékdarabok törnek elő több hullámban, végül szennyes víz, hol bújt meg ez a sok víz eddig a hajótestben, egy közeli vitorlásán bambusz szélcsengők összeverődése jelzi, hogy még mindig piros lehet a riasztás, hallani az ugyanerre a hajóra feszített imazászlók lobogását, de a madarak mozognak (sirályok kapják fel és viszik tovább a hangot), a magasnyomású mosóból előtörő cseppek permetét a szél az arcomba fújja, Valentin kitartóan tisztítja a hajót, aztán én veszem át a mosást belül, időnként megállunk, és a papírtörölővel maszatolunk, de a végeredmény jó, és hamar végzünk, amit sajnálok, talán Valentin is sajnálja, legalábbis ezt remélem, hogy sajnálja, hogy vége ennek a közös programnak. Lefotózom a hajót a hirdetéshez, közben ellep a szorongás, hogy a vagyontárgyaim, ha el akarom őket adni, ellenem fordulnak, ez volt az előző Mitsubishivel is, ahogy meghirdettem, kiesett a seggem alól, meg kellett csináltassam, hogy el tudjam adni, a szervizben nem adtak csereautót, nagy nehezen egy Fiatot kerítettek valahonnan, amit mérhetetlenül feszült volt vezetni, manuális váltó volt

benne, amihez még hamar visszaszoktam, viszont sokszor lefulladt, a légkondi pedig vadul a fülembé fűjt, ahelyett, hogy az autót hűtötte volna le, ha felkapcsoltam a fényszórót, az oldalán felkapcsolódott valami lámpa, semmi sem volt benne automata, viszont olyan picike volt, hogy a lábaim nem tudtam benne kinyújtani, és ha kihúztam magam, akkor a fejem veszélyesen közel éreztem az autó tetejéhez, egyáltalán, biztonságban sem éreztem magamat, úgy éreztem, egy szappantartót vezetek, minél előbb adják vissza a Mitsumat, ez a gondolat töltötte ki a Fiat vezetése közben a gondolataimat, pedig amúgy a Fiat formára tetszik, igazából jobban is tetszik, mint a Mitsu, de mégsem szerettem, remélem, Diego most nem fog ellenem fordulni, a Nap közben kisütött, a csillogó vízpermet körbevesz minket, egy burkot, egy saját birodalmat képez, ahogy Valentintól elbúcsúzom a parkolóban, riasztó érzés lesz úrrá rajtam, ahogy eltávolodik (nem néz vissza, egyenes járása még a visszatekintés szándékát is nélkülözi), nem is értem, hogy mi ez, borzalmas, elviselhetetlen hiányérzet, mintha a kezem és a lábam levágták volna, ahogy Valentin elment mellőlem.

Fertő-tó

Bene Adrián

DÉMONOK

barni nem veszi be a bogyóját este
felkapcsolja a villanyt és hangosan beszél
járkál e-cigizik a szobában és köpköd
meséli majdnem megszállta egy démon
hallotta a paták kopogását a laminált padlón
kinézett a paplan alól látta hogy rohad a feje
mikor elment lefényképezte a földön a karcolásokat
tudta hogy nem szabad elaludnia reggelre
eltűntek a képek a telefonjából ez bizonyíték
azt is mesélte hogy ki van tiltva kanadából
még a légteréből is szóval kerülővel megy
mert a haverjaival lopni jártak ő volt a sofőr
és eltévedtek amikor egy házat láttak a kocsi
reflektorainak fényében a kísértetek házat
abból a horrorfilmből és be voltak szívva mind
pedig barni nem is volt soha külföldön
vezetni se tud meg talán nem is szívott még
kirúgták mindig az iskolából mert hiperaktív
próbál keménykedni de nem rosszindulatú
mit csináljunk vele hát meghallgatjuk
éjjel egy körül elfárad onnantól tudunk aludni

EZEN A PONTON KÉRDÉS

mi dönti el mi lesz évek múlva
élőhalott csuklón csikk nyoma
esztétikai vagy egzisztenciális értelemben
egy testrész képe egy szag emléke
szakítási jelenet sírással vagy hidegen
egy étel amit együtt főztünk boldogan

nyelv lágy hajlása a csókban szörszálak
az első szeretkezés utáni lelkesedés
ahogy a cigánytelep mellett hangosan
meséled a villanyoszlopoknak talán
valakiből a mosolya marad az utókorra
másnak a hangja a melle a válla

lábnyoma a padlón valami többnek
mint ami keletkezik és elmúlik ütemre
fellobban kialszik mérhetetlen mértékre
szagatott képek glitch-immanenciája

a szemek megvannak a szeméremajkak
többnyire a szájak is a bőrközeli tónusok
rejtélyesen részletgazdag barlangrajzok
a hasak talán néhány fenék comb lábfej
megfakult szomorú mellbimbók tűntek el
a sok jellegzetes fejtartás grimasz járás
viszont nyom nélkül maradt üres hely

a kérdés ki döntötte el bennem hogy
éppen ezekre nincs szükségem már
csak akadályoznák a jelenbe oldódást
esztétikai vagy egzisztenciális értelemben
a hiány inverz távlatát állítva össze
ráznák kifulladásig a kaleidoszkópot

minden más maradhat mozaikdarabnak
a te ezeréveken átfénylő szépségedhez
amit hadrianus falánál őriz a romok alatt
piktek kelták szírek egyiptomiak etruszok
emléke a dns szerelemért felelős génjeiben
megfoghatatlan élethúséggel
mint egy álombeli séta a zöldben veled
135 km éteri erotika minden lépésünkben
szellemjárta táj minden eddigi élet
értelmezhetetlenségi tartomány

repedező kéreg hegyi patak vizén fények
a gondolkodás kényszere nélküli időben
fürdesz velem széttárt combokkal
ellazultan izzadva az idő gőzében
mint azon a római mozaikképen a színek
szemhéjak mögött vibráló ragyogása

MOST VÉGTELEN

neorxnawangi álom
a rágódás évei után
felébredni veled ugyanúgy
szeretni ahogyan szeretsz
éhes vagy sütök neked
napot naconxypanban nézni
hogyan feltámad a fény a kávéhoz
krasznahorkait olvasunk
nevetve simogatsz
megtanultál amíg kerestelek
1. verset olvasni
2. emojikat küldeni
3. mosolyogni
és most végre elrendezni
kétségeket sérelmeket hiányt
ahogy tudtam jöttem

mérgezett föld fölé tenger
gps-nek mágneses vihar
őrült tavasz és december
hányadosa az idő mértéke

most értem haza
ebből a most a lényeg
nem a pillanat
ha érted

zénón paradoxonait
a végtelen oszthatóságról

RENDÍTHETETLEN

empátia vagy beleézés
amikor megrendülsz saját verseden
melynek szereplőit most talárod ki
munkahelyükkel és nemi életükkel együtt
lopni a felét hazudni a többit
az igazat mondd ne csak a valódit
ami az volt rég elveszett
élet öngyújtóval hevített műanyag katona
a balerinája kocogni jár és pilatesre
mint minden negyven fölötti menedzser este
akinek a lelke beköltözött az excelekbe
nem igazul már se katonára se versekre
megteszi amit megkövetel tőle
a társadalmi nemi sztereotípiá
érintésre nedvesedik a szülés után is
megműtötték büszke a kisajkaira
csak néha dug félre de olyankor
a férje se jön éjszakára haza
nem bánom ha időnként
a farka után megy de
szerelemről szó se lehet
azt nem tudnám megbocsátani
ő se nekem
végül is szeretem
ő is engem
én hősöm
a pörköltet is megcukrozná
hogyan megédesítse az életem

SZÍNEK ILLATOK HELYETT

idén tavasszal maradtak
meghalni a kazánházban
a télre elrakott virágok
muskátlik meg ki tudja

kórók cserepek kaspók
stílusosan most halottak
napján dobom ki hogy
végre rendet rakhassak

összesöprök a helyükön
szétmorzsolom a hajszál-
gyökerekkel telenőtt földet

lett két vödörrel a magaságysba
ideje eltenni a dughagymát nincs
annál jobb tavasszal érzed ahogy
szétárad a szádban az új élet íze
először nekem nyelted le mondd
erről eszembe jut a mozgó világban
olvasott hazai attila novella humora
keserű szerelem biztos szomatizáció
nem emlékszem folytatta-e a nyalást

a növényi részeket a komposztba
külön
kukába
a port
a hamut
mindent
a helyére
hátha

Debreczeny György
A VAKMERŐ ROBOGÓS

*„És eltűnik a kanyarban a vakmerő
motorkerékpáros futár.”*

Kányádi Sándor

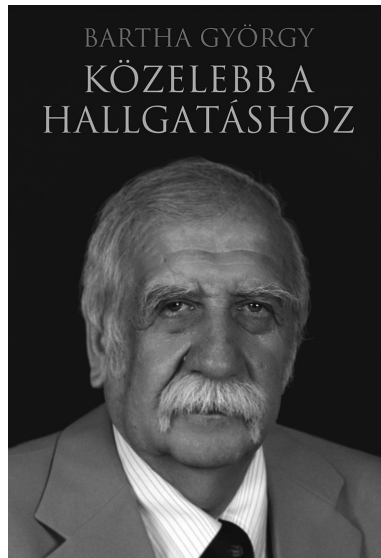
és feltűnik a kanyarban a vakmerő
robogós futár és elrobog
nem hajlik a kétségbeesésre
akarom mondani kétségbeesésre
csak le ne menjen a nap
mert a fényszórója épp az előbb
mondta fel a szolgálatot
és az ételnek oda kell érnie idejében
melegében
hogy a vér keringjen bennünk
és ne lassuljon le az anyagcsere
bölcsek koporsók és közlekedési
lámpák között is robognia kell
a robogós futárnak ez a dolga
vinni az ételt a messzi partra
és felcipelni a lépcsőn
egy öreg házban a negyedikre
ahol lift sincs csak éhes emberek
és kevéske reménybeli borraivaló
és naplemente után is robog tovább
vakmerőn az utakon és a kanyarban
mutatja neki az utat a holdvilág

Borsodi L. László

BARTHA GYÖRGY KÖLTŐI, MŰFORDÍTÓI HAGYATÉKA¹

Nemcsak a könyveknek, az egyes életműveknek is megvan a saját sorsuk. Vannak ugyanis organikusan épülők, és vannak következetlenül alakulók, vannak olyanok, amelyeknek szerzője a rendszeres folyóiratközlések, majd a szövegek kötetekben való kiadása révén állandóan jelen van az irodalmi porondon, és vannak olyanok, amelyek valami folytán vagy az asztalfiókban maradnak, vagy a folyóiratközlésig eljutnak, a kötetbe rendezésig azonban nem. Ennek szerzőnként, életművenként eltérő, van olyan, hogy nincs is magyarázata.

Ha megkérdeznénk a mai – csupán erdélyi! – kortárs kritikusokat vagy költőket, írókat, hogy ismerik-e Bartha György nevét, verseit, műfordításait vagy esszéit, tanulmányait, sajnos a Csíkszeredában megjelenő *Székelyföld* folyóirat olvasótáborán és szerzőin kívül a többségük nemmel válaszolna. És ha fájdalmas is, részben érthető ez a nem, hiszen az 1944. március 6-án a Fehér megyei Magyarpéterfalván született és 2023. augusztus 5-én Csíkszeredában elhunyt Bartha György tanár, költő, műfordító azok közé a halk

szavú, szerény alkotók közé tartozott, aki bár következetesen dolgozott, organikusan építkezett (autentikus versvilágot, az eredetieket hitelesen újraalkotó poétai-poétikai műfordításokat, tanulmányaiban szakszerű,

1 Bartha György: *Közelebb a hallgatáshoz. Verseik, versfordítások*. Csíkszereda, 2024, Székelyföld Alapítvány.

fordításaiban pontos, igényes nyelvhasználatot teremtett), életében mégsem rendezte kötetvé verseit, versfordításait, prózai munkáit vagy tanulmányait. Részben azonban bírálni is lehetne a vele kapcsolatos tájékozatlanságot, hiszen munkáit nem csupán a *Székelyföld*, hanem *A Hét*, az *Ifjúmunkás*, az *Igaz Szó*, később *Látó*, a *Művelődés*, valamint a *Hargita Népe*, a *Káfé Főnix*, a *Portal-MÁIASTRA*, a *ProSaeculum*, a *Rotonda Valahá* és az *Új Hét* is közölte. Mint szerkesztő, lektor, fordító részt vett a csíkszeredai Hargita Kiadóhivatal gondozásában megjelenő *Bibliotheca Moldaviensis* kétnyelvű könyvsorozat köteteinek kiadásában, szerkesztői, fordítói munkájával pedig támogatta a kétnyelvű *Moldvai Magyarság – Gazeta Ceangăilor Maghiari din Moldova* című folyóirat kiadását. Ezt a bírálatot ugyanakkor enyhítheti egyrészt az általa választott vagy a szövegeit választó kiadványoknak a(z) (romániai) irodalmi életben betöltött szerepének mértéke vagy annak hiánya, másrészt pedig az a publikációs hiátus, ami a szerző fiatalabb évei és idősebb kora között eltelt, s ami szűkebb pátriájában elismert tudása és közismert emberi-szakmai alázata, óvatossága mellett a másik magyarázata lehet annak, hogy művei eddig (2024-ig) nem jelentek meg kötetben. Hogy az indulást követően Bartha György miért burkolózott viszonylagos hallgatásba, miért idősebb korára, túl a hatvanon-hetvenen szólalt meg újra folyóiratokban, és talált rá az *Erdélyi Szép Szó* költészeti antológia, talán az magyarázhatja, hogy marosvásárhelyi főiskolai (Pedagógiai Főiskola, magyar-román szak) és kolozsvári egyetemi (Babeş–Bolyai Tudományegyetem, magyar szak) tanulmányainak elvégzése után mintegy negyvennégy évig a Gyimesekben, Nagytusnádon és Csíkszeredában tanári-pedagógusi hivatásának élt, alkotói munkáját – minden bizonnyal – ennek rendelte alá.

Azt nem jelenthetjük ki egyértelműen, hogy valaha együtt, egy könyvben szeretne volna látni költői-műfordítói munkájának eredményét, de a számítógépében fennmaradt, címmel ellátott digitális kézirat azt sejteti, hogy (valamikor) igen. Hogy erre még Bartha György életében nem kerülhetett sor, abban szerepet játszhatott a kézirat általa történő véglegesítésének és kiadóhoz való leadásának részéről történt halogatása, majd a költő betegsége, és 2023 augusztusában bekövetkezett halála. Ahogy az lenni szokott (és ebben – mily sajnálatos! – a halál tényének [is] meghatározó szerepe van), alkotójától függetlenül – az életműre nézve szerencsés következményként – tovább él az opus: a

Székelyföldet és a *Moldvai Magyarorságot* kiadó Székelyföld Alapítvány a jogörökösökkel egyetértésben ugyanis úgy döntött, kiadja a saját szerzőjének tekintett Bartha György verseit és versfordításait, aki idén, 2024-ben lenne 80 éves, és akinek így az első kötete egyben költői testamentuma is. Az eddig leírtak alapján talán érthető, és a könyvet kézbe vevő olvasó a versek világát megismerve is meggyőződhet, szerkesztőkként miért gondoltuk a legtalálhatóbb könyvcímnek a költő *Szentilona* című verséből vett szószerkezetet.

A két részre tagolódo, Ferencz Imre költő *Élőszó helyett* című bevezetőjével jegyzett kötet 50 verset és 7 román, illetve 7 francia költőtől 45 versfordítást tartalmaz a romantikusoktól a klasszikus modern költők művein át a kortárs szerzők verseiig. Fordítások olvashatók (a szerzők születésének kronológiai sorrendjében) Charles Baudelaire-től, Stéphane Mallarmétól, Mihai Eminescutól, Albert Samaintól, Francis Jammes-től, Paul Valérytól, Tudor Arghezitől, Maurice Carême-től, Jacques Prévert-től, Grigore Hagiutól, Vladimir Udrescutól, Ana Blandianától, Agi Misholtól és Mircea Cărtărescutól. A kötet Bartha György életrajzával és a versfordítások eredeti szövegének szerzőiről szóló jegyzékekkel zárul.

A versek sorrendjének összeállításában a szövegek által *diktált* koncepció érvényesül: az önmagára reflektáló verssel, a költészet és a költőség szerepét tisztázó ars poeticával indít (*Mindenki vers*), majd mindvégig fenntartva az önreflexivitást, gyermekkori emlékek, élmények értelmeződnek, a szűkebb-tágabb szülőföld, Székelyföld, Erdély és Európa történelmi-politikai-egzisztenciális viszonyai körvonalazódnak. Az erdélyi, kisebbségi értelmiségiként, költőként meghatározható beszélő a kultúrával, a kulturális viszonyok különböző aspektusaival (*Horatio imája; édeserdély; Eminescu Balázsfalván*) vet számot, összegez, és szembenéz önmagával, árvaságával, az elmúlással, a halállal is. A körszerű szerkezetet mutató könyv végül a hagyományos értékek mentén elgondolt társadalmi magatartásformákat, a vers, a kultúra sorsát érintő jelenségek miatti aggodalmának ad hangot – belső íve ars poeticától számvető-létösszegező ars poeticáig húzódik (*Becsületes vers; Égnek a könyvek; Entrópia*).

Bartha György felfogásában a versnek őszintének kell lennie, az olvasónak nem lehet hazudni – emberi-szakmai, az olvasó és a költészet iránti alázata poetiázálódik lírai magatartásformává. Aki verset ír,

vallja, annak lelkiismeretesnek kell lennie, nyíltszívűnek, le kell csupa-szítania magát, hogy a befogadó a szöveg által önmagára ismerhessen: „mindenki vers / ha okosan rejtekezik a világ elől akkor is látom / sőt minél ravaszabbul bujkál / annál logikusabban szolgáltatja ki magát az igaz megismerésnek” (*Mindenki vers*). Ehhez az ethoszhoz tartja magát teljes alkotói munkásságában, mert számára az élethez képest a vers csoda, Bartha György tanárként, költőként, műfordítóként ennek bővületében élt. Bármiről beszél a vers, utal önmaga fenségére, szépségére: „csoda nem történik csodák nincsenek csak a versben / (ezért számomra a vers azóta is a csodák hona maradt)” – írja *Az árvaság első három napjában*.

Ez az őszinteség, nyíltság teljes líráját átjárja, mert poétikája tulajdonképpen önfikcionálás, a saját élet közvetlen vagy közvetett poétikai témákká lényegítése, legyen szó a gyermekkorból vett visszatérő témáról, az anya elvesztéséről (ennek drámai megjelenítése *Az árvaság első három napja*), az apáról (*Kései üzenet*), a felnőttnek a gyermekkorról való különböző emlékképeiről vagy a direkt önreflexiót megkerülő, természetszerűen szubjektív leírásra szorítókozó tájról (*Sonata pathétique*). A személyessé tett táj olykor félelmetes (*Halott madár*), de minden tragikumával (*Képeslap; Mintha ne; Temető*), fájó emlékével együtt otthonos (*Nem idegen*). Bartha György tájszemléletében a szűkebb környezet (a szülőfalu), a szülőföld, a régió (Székelyföld) és tágabb spektruma (Európa) egymástól elválaszthatatlan közegek. Ez a táj ugyanis nemcsak földrajzi egység, hanem maga a történelem, amelyen Pegazussal, a költészet nyelvén tekint végig (*Hazafelé; Tüsvölgy*). A tájhoz kötődő félelem és otthonosság kettőssége további verseiben a tanársággal (tulajdonképpen nála egzisztenciális kérdés) és a múltó idővel (*Kegyelem*) való számvetéssé válnak – összegzéssé, a halállal való szembenézéssé (*Kései üzenet; Feltaláló; Ennyi; Áttűnik*). A különféle témák szintézisét pedig intertextualitással, allegóriaként a könyv egyik súlypontjában, a *Horatio imájában* teremti meg, amelyben mintegy megelőlegeződnek a társadalomban érvényét veszíteni látszó humanizmusért, az erdélyi kulturális örökség sorsáért aggódó, múltat és jelent egyben látó, a jövőtlen jövőt vizionáló *Szörvány, Égnek a könyvek* és *Entrópia* című disztópikus versei is. Ezért a fohász, ezért siratja Horatio barátját, Hamletet: „Add, Uram, hogy pihenjen e nyughatatlan szellem mindezek után. / Adj örök nyugodalmat neki! / Jó volt... / A legjobb,

legtudósabb és legigazságosabb mindannyiunk közül...”; „Adj, Uram, örök nyugodalmat neki! Csupán a nép zokogása nem hallatszik / el e ravatalig, a sorlövés zaján át a népé, aki méltán siratja Dánia egyetlen / igaz királyát, aki lehetett volna, jobb egek alatt.”

A témáktól elválaszthatatlan lírai magatartásformák a múltba tekintés, a múlt alapján levonható – didaxis nélküli – következtetések megfogalmazása, a részletekben való elmerülés (*Gyermekrajz*), mikro- és makrokozmosz egységben látása (*Á la bucolique*), a szemlélődés (*Tárgyias vers a szőlőlugasból*), valamint a már említett számvetés, összegzés. Bárhová tekintsünk ebben a költészetben, a lírai attitűdöt az alapvető értékekben (család, szeretet, tisztelet, igazságosság, szülőföld, kultúra stb.) való hit, mélységes humanizmus járja át, ami azt a nyelvfelfogást sejteti, hogy Bartha (nemcsak tanárként, költőként is) hisz/hitt a nyelv példázatteremtő erejében. Íme: „amint elmélázva a szőlőlugasból kifele figyelek / meglep a szőlőlevelek / demokratizmusa”, „ám ami a legfontosabb az az hogy / egyetlen lapi sem tolakszik a másik elébe / ha kicsi ha nagy / nem halássza el a szomszédja elől a napfényt” (*Tárgyias vers a szőlőlugasból*).

A témával és a magatartással összefüggésben szólni kell a versnyelvről is. Bartha György lírai alkotásainak egy része epikus vers, vagyis felfejthetők belőlük a már említett átpoetizált életrajzi vagy társadalmi, történelmi, kulturális események részletei (*Az árvaság első három napja; Kései üzenet; édeserdély; Eminescu Balázsfalván*). Ennek és a lírai magatartáshoz kapcsolódó őszinteségnek a megszólaltatása gyakran élőbeszédszerűen, a közlés közvetlenségével, életképszerű építkezéssel történik. A poétikailag megformált élőbeszédtől való távoldás az epikai elemeket nélkülöző, *líraibb* versekben érhető tetten (*Őszi szekvenciák; Két haiku*). Előbbiek főként egyenetlen hosszúságú, soráthajlásokkal működő, gyakran a központozást elhagyó vagy töredékesen érvényesítő, avantgárd képalkotású szabad versekben, prózakölteményekben (*Un rêve; Gyermekjáték; édeserdély*), illetve szabad vers és prózavers keverékeként leírható opusokban (*Eminescu Balázsfalván*) fedezhető fel, utóbbiak, a líraibbak kötött formájú versekben, a megfigyeléseket, hangulatképeket rögzítő elégikus dalokban, haikukban. Arányai alapján megállapítható, hogy Bartha a szabad verset és a prózakölteményt kedveli. Nem divatból, hanem alkatának, nyelvfelfogásának megfelelően a mondanót a közlési vágy belső parancsa, racionálisan pontosan meg nem

határozható folyamata szervezi nyelvi közléssé. Az egyenetlen hosszúságú, bő áradású poémák általában súlyos terhet kifejező, egy lélegzetvételre mondható, sodró, drámai erejű szólamok. A központozás elhagyása az avantgárdtól eredeztethető többféle közelítést teszi lehetővé az olvasónak, s mintha a techné felől egyfajta alkotói szabadságérzet is kifejeződne ebben a poétai gesztusban a tanárság merev napi rutinjával, a magyartanárként tanított kötött műfajokkal szemben. A szabad versek és a prózaköltemények epikai anyagában gyakoriak a kihagyások, a balladai elhallgatások, amelyeknek a tragikum megteremtésében van szerepük (*Az árvaság első három napja*), s ez – együtt azzal, hogy hol egyes szám harmadik, hol egyes szám első személyben vagy (ön)megszólítással, egyes szám második személyben beszél – hozzájárul ahhoz, hogy a lírai én hangja visszafogott legyen, ne legyen panaszos, önsajnálkozó (*Elmaradt vigasz; Feltaláló*).

Ugyancsak meghatározó vonása, ha tetszik védjegye, a Bartha György-versbeszédnek az idegen szövegekkel való párbeszéd, az intertextualitás. A Bibliából, Berzsenyi Dániel, Gyulai Pál, Mihai Eminescu, Tóth Árpád, József Attila, Pilinszky János, Király László vagy Szabó T. Anna poétikájából vett vendégszövegek (*Ferenczy Béni Petőfi-szobrára; Minden lehetséges; Portrék; Balatonszárszó* stb.) alátámasztják a költő mondandóját, tekintélyként, szent hagyományként működnek, az alkotó számára kedves, őt megszólító szövegek kerülnek be a sajátba. A kulturális emlékezet működésének mikéntje megmutatja a tanár, a költő Bartha György művelt voltát, irodalomban, történelemben, földrajzban való tájékozottságát, és megalapozza, hitelesíti az erkölcsi-kulturális értékek mellett hitet tevő költészet nyelve által teremtődő esztétikai értékek légjogosultságát: a fenségést és a tragikumot, kizárja viszont az iróniát. Hogy ez jó vagy nem, hogy ez erény vagy hiányosság, azt gondolom, ízlés dolga, döntse el mindenki egyénileg.

A gyűjteményes kötet második részét tartalmazó versfordítások szerves egységet alkotnak a saját versekkel. Alátámasztja például azt a korábbi felvetést, hogy Bartha György nem a kötött forma ismeretének hiányában művelte a szabad verset és a prózakölteményt, hanem úgy, mint poétai habitusának, az önkifejezésnek számára legmegfelelőbb formáját. Ugyanis ha megnézzük, fordított szonettet Baudelaire-től (*Elítélt könyv felirata*), Mallarmétól (*Kikelet*), Valérytól (*Az elveszett bor*), (elégikus) dalt Eminescutól (*Ha...; Kamadéva*), Carême-től (*A szó most*

a tiétek; Egyszerű ember) és Prévert-től (Hóhányóék karácsonya / Fehér karácsony idején), rímes-ritmusos elégiát Jammes-tól (Első elégia) stb. Természetesen a szabad vers terén is fellelhető, hogy kiket tartott mestereinek, kortársainak vagy egyszerűen csak kedvelt költőinek, akiknek a hangját közel érezte a sajátjához. Elég, ha csak Vladimír Udrescu verseire (Bükkerdőben; pusztai farkas; teaidő) vagy Mircea Cărtărescu költeményeire (Sör és fagy; Elveszitem az önuralmamot; óriásnő stb.) gondolunk.

A látható formán túl azonban másfajta tanulságokkal, a saját versek és a mások által írt, de a műfordító által újraköltött versfordítások közötti mélyebb összefüggésekre is rávilágít a könyv két részének összeolvasása. Mindenekelőtt megmutatja, hogy mely korszakok (romantika, klasszikus modernség, kortárs irodalom) mely költészetei iránt volt műfordítóként fogékony Bartha György, amelyekben minden bizonnyal világnézeti, alkotói, versvilágbeli rokonaira talált. És szembetűnik néhány további fontos vonatkozás is. Például mintha Baudelaire *Elítélt könyv felirata* című versének problematikája, a kultúra erodálódása miatti félelem íródna át újra az erdélyi magyar költő *Szórványban, Égnek a könyvek*-ben és *Entrópia* című verseiben, érzékeltetve, hogy az egyetemesen (el)ismert, világirodalmi rangú francia poéta hangja visszhangozhat a kisebb népek költészetének hangszerelésében, társadalmi-kulturális helyzetére vonatkoztatva is. Íme: „Hogyha a ravasz úr, a Sátán / Iskoláját ki nem tanultad, / Neked e könyv semmit se nyújthat, / S véled: szerzője eszelős tán.” (Baudelaire) – „kelltek az üres lakás így a könyveket / (...) // kihordták és stócba rakták a járdaszélen / hadd vigye akinek kell” (*Szórvány*), „elég az hozzá hogy a fél falu leégett / családi Bibliánk is ekkor kap(hat)ta az égéspatinát” (*Égnek a könyvek*), „minden romlik / szét- vagy összerobban a csillag / a hegyek leomolnak / pusztul az erdő / terjed a sivatag / szakad a gát” (*Entrópia*). Eminescu – Istennel, létezéssel perlekedő, szarkasztikus-blaszfémikus hangját leszámítva – tragikus élet-halál felfogása Bartha György létfelfogásának előzményeként olvasható, amint elégikusan megjelenített természeti és kultúrtájának rokonára ismerhetünk Mallarmé vagy Albert Samain lírai tájában, szemlélődő lírai alapmagatartása pedig a Valéry- és a Hagiu-fordításokban fedezhető fel. A költő saját verseinek balladai hangvételét Argehezínél lehet felfedezni, az elégikus-dalszerű megszólalást, táj és ember egységének-otthonosságá-

nak képzetét pedig a Carême- és a Prévert-versekben. Véleményem szerint azonban a legnyilvánvalóbb hatást a négy kortárs román költészet gyakorolta Bartha György poétikájára. Bár Udrescunak a költészetéről, a kultúra összeomlásáról szóló ironikus-szarkasztikus, apokaliptikus víziója hiányzik az erdélyi költő verseiből, a kultúraféltés mint téma megjelenik. Hat rá a román költő központozást elhagyó poétikai eljárása, elvont jelképiséget teremtő közvetett-visszafogott, utalásos versbeszéde, s bár Bartha az intertextuális-interkulturális utalásaival nem teremt a költőségről, költészetéről szóló, posztcivilizációs kontúrokkal körvonalazott saját mítoszt, de az Udrescu által vázolt disztópiától való félelem szerintem nála is megszólal, például a már idézett *Égnek a könyvekben* és az *Entrópiában* is, csak személyesebben, emberközelibben, elégikus rezignáltsággal. Ez a téma és attitűd rokonítja Agi Mishol izraelita-román költő versvilágával is (*Riadó; Ludak*). Ugyancsak az elégikus, szemlélődő-rezignált lírai magatartás hozza közel a költő-műfordítóhoz Ana Blandiana poétikáját is: az alapvető értékekbe, a humanizmusba, a toleranciába, a kultúra embert megtartó erejébe vetett hit hatja át mindkettejüket (ld. A. Blandiana: *Búcsú; Rezervátum; Egyre idegenebbül; Ez a költemény* – Bartha Gy.: *Mindenki vers; Filológia; Becsületes vers*), amint az is rokon a két költészetben, ahogyan a lírai én szembenéz az elmúlással (ld. A. Blandiana: *Mocsarak*). Mircea Cărtărescu szabad verseinek, prózakölteményeinek első sorban a formai hatása mutatható ki Bartha György műveiben – a központozás hiánya vagy töredékes volta, a prózai versbeszéd közvetlensége, látszólagos köznapisága, valamint az önértelmezés, az önreflexió mikéntje, amely nem csak az éné, hanem a nyelvé, ahogyan a költői nyelv önmagára reflektál, önmagát tükrözi. (Ilyen vonatkozásban érdemes lenne részletesebb párhuzamokat és különbségeket kimutatni például Cărtărescu *Elveszitem az önuralmat* című avantgárd képalkotása, többsíkú világot teremtő poémája és Bartha György versnyelvének önreflexiók karaktere között.) Mindezeknek a kérdésirányoknak a további részletezése, kifejtése helyett záradékol álljon itt annyi, hogy Bartha György könyvének, ezen belül műfordítói munkásságának talán a legnagyobb teljesítménye – a kötött formájú versek átültetése mellett – Cărtărescu egyfelől élőbeszédszerű, depoetizált stílusának a visszaadása, másrészt burjánzó mondatainak, egymást váltó, szabad asszociációs képeinek, egymásba épülő képi dimenzióinak lefordítása.

Már csak a lélekölő napi tanárság mellett vállalt alázatos műfordítói munka, a kultúrák közötti közvetítés előtti elismerés előtti tisztelgés jeleként is érdemes kézbe venni Bartha György könyvét, amelynek versfordításai (mint minden műfordítás) – valamiképpen a szerző tanári mivoltával is összhangban – tanítanak: toleranciára, elfogadásra, mert ablakot nyitnak más kultúrákra, versvilágokra. A költő versei pedig azokat szólíthatják meg, akik hisznek az alapvető, hagyományosnak gondolt erkölcsi és esztétikai értékekben, vagy hinni akarnak azokban egy kultúraellenes, az esztétikai mércé(ke)t devalválni igyekvő, a költői, a másként-is-lehet-mint-ahogy-van látásmódot kiiktatni akaró világban. Ha nem is lehet bízni abban, hogy a szerző halála után kiadott gyűjteményes kötet utólag, költői testamentumként részévé válik az irodalmi köztudatnak, a nagyra becsült tanár, költő, műfordító és tanulmány szerző emberi-szakmai kvalitásai elismerésén és az emléke előtti tisztelgésen túl talán alkalmas lehet arra, hogy egyrészt legalább helyet kapjon a félbe maradt és/vagy lezáratlan s ezért (el)hallgatásra, de nem felejtésre ítélt életművek irodalomtörténetében, értéktárában, másrészt esélyt adhat arra, hogy ebből a hallgatásból időről időre megszólítsa azokat, akik fellapozásra érdemesnek tartják, mert gazdagodni akarnak abból, amit és ahogyan egy 20. század végi, 21. század eleji erdélyi magyar értelmiségi, író gondolkodott, látta vagy látni szeretne volna a világot.

Balatoni nádas

„NEM SIETTEM, MERT VÉGLEG OTT AKARTAM MARADNI” I.

- *Tánczos Vilmos beszélgetése Lükő Gáborral a moldvai magyarok között 1932–1933-ban végzett néprajzi kutatásairól*¹ -

ELINDULÁS BUDAPESTRŐL. ESZMEI HATÁSOK

- *Gábor bácsi egyetemi évei alatt két évig élt Romániában, ebből 1932-ben három hónapot, 1933-ban pedig négyet töltött a moldvai magyarok között. Miért volt szükség erre? Miért ment akkor Moldvába?*

- Azt vallottam mindig, hogy mindenekelőtt az embereket kell megismerni, megtanulni. És megszeretni - ez a legfőbb parancs. Mások „gyűjtöttek”, de én sehova nem „gyűjteni” mentem, hanem mindig tanulni akartam az emberektől. Megismerni őket alázattal. És közben

1 Lükő Gáborral 1999 végén, 2001. április 21-én bekövetkezett halála előtt másfél évvel ismerkedtem meg, Pozsgai Péter vitt el hozzám az Ecséri úton lévő lakására. Legelső beszélgetésünkön is meglepődtem az akkor 90 éves kutató memóriájának frissességén, közléseinek pontosságán és megbízhatóságán. Ezt követően 1999. december 12-én részt vettem a 90. születésnapjára szervezett köszöntő ünnepségen, majd 2000. február 4-én magnóval érkeztem budapesti egyszobás lakására, hogy bukaresti emlékeiről és moldvai kutatómunkájáról Pozsgai Péter segítő együttműködésével interjút készítsek. A budapesti Dunatáj Alapítvány munkatársainak (Buglya Sándor elnök, Szederkényi Miklós gyártásvezető) kezdeményezésére a képi felvétel érdekében az utolsó pillanatban magunkkal vittük Kurucz Sándor operatőrt is. A felvételt másnap, február 5-én folytattuk. Mindkét napon 3-3 órányi felvételt készítettünk. Ezzel magam részéről az interjút befejezteknek tekintettem, ugyanis csak életének romániai vonatkozású eseményeiről (Bukarest, Moldova, Erdély) szándékoztam őt kérdezni, de néhány hónap múlva, 2000. június 19-én - ugyancsak a Dunatáj Alapítvány ösztönzésére - egy harmadik, 3 és fél órás interjút is készítettünk, amelynek fő témái a Karácsony Sándorhoz fűződő kapcsolat, a debreceni Társaslélektani Intézet sorsa és különböző világnézeti kérdések voltak. Ezt az interjút Mohi Sándor operatőr rögzítette. A kamera jelenlétét Lükő Gábor mindhárom felvétel alkalmával készségesen elfogadta. A februári felvételek alapján Halmy György rendező, a Dunatáj Alapítvány szerződéses külső munkatársa dokumentumfilmet készített (*Menekülés Romániába*. Lükő Gábor a csángóknál. Budapest, Dunatáj Alapítvány, 2000, 75 perc. Szerkesztő-rendező: Halmy György. Operatőr: Kurucz Sándor. Beszélgetőtárs: Tánczos Vilmos és Pozsgai Péter), majd később ennek újraszerkesztett, rövidebb változatát is elkészítette (*...és rólam feledkeztek el!*” *Találkozás a 90 éves Lükő Gáborral*. 2000–2001, 60 perc). A jelen közlemény az összesen mintegy kilenc és fél óra terjedelmű életútinterjúnak azokat a lejegyzett és tematikusan szerkesztett részeit tartalmazza, amelyekben Lükő Gábor az 1932-ben és 1933-ban végzett, összesen mintegy hét hónapig tartó moldvai néprajzi kutatásairól beszél.

megtanulni a népdalaikat, a szokásaikat, a nyelvüket. Én ott Moldvában akartam megtanulni magyarul is.

– *Budapestről ment Moldvába, hogy megtanuljon magyarul?*

– Hát a pestiek nem tudnak magyarul! Egy erőszakkal a magyar szavak mögé bújtatott német grammatika, német jelentéstan meg minden. Ady Endrét is azért nem értik. Az én tanítómesterem, Karácsony Sándor² falusi származású ember volt. Parasztosan beszélt. Vitt minket falura, a szülőfalujába is, Földesre. Hogy barátkozzunk ott egy kicsit a magyar nyelvvel. Az apám is, aki sváb volt, Becker volt a családneve, a fejem tetején táncolt, ha Ady verseskötetet talált az asztalomon. Tombolt, őrjöngött, dührohamokat kapott, hogy én kommunista leszek, ha Adyt olvasom. És hogy Adyék játszották el Nagy-Magyarországot, mert ők züllesztették szét a magyar hadsereget. Olyan ábrándjai voltak, hogy ha megállt volna a magyar hadsereg a Kárpáton, akkor nem szedték volna szét Magyarországot. Hát én nem vitatkozhattam az apámmal. Azt mondta, hogy amíg az ő kenyérést eszem, addig hozzá igazodjam. Na, mondom, úgy látszik, kiadta az utamat. Ő azt gondolta, hogy én behódolok neki, de én meg fordítva: nagyon rossz gyerek voltam már kiskoromtól. Az egyetemen is azt mondták, hogy csak végezzünk, szerezzünk diplomát, de állást nem tudnak adni, csak akkor, ha majd visszaszerezzük Nagy-Magyarországot. Na, mondom, azt maguk nem szerzik vissza, majd én visszaszerezem, de elmegeyek, és megtanulok románul. (*kacag*)

– *És meg is tanult románul. Még mielőtt Moldvába ment volna a csángók közé.*

– Hát aztán pláne, hogy románul! Hát össze vagyunk itt keveredve, tudni kéne, hogy azok mit beszélnek. Bartók Béla felnőtt zenész korában tanult meg románul, csak azért, mert találkozott a román népzenevel, és azt mondta: „Hát ez egy külön világ!”

2 Karácsony Sándor (1891–1952) filozófus, pedagógus. A magyar filozófiai gondolkodás egyik legeredetibb alakja. Lükő Gábort előbb Budapesten a Tavaszmező utcai Zrínyi Miklós Gimnáziumban tanította 1925 után, és később is nagy hatással volt a gondolkodására. Lükő a legfőbb tanítómesterének tartotta. 1937-től a Debreceni Egyetemen a társaslélektanról szóló előadásait hallgatta, és az itt megismert vizsgálati módszerek meghatározták Lükő egész tudományos munkásságát, például *A magyar lélek formái* című 1942-ben megjelent alapművét.

– Karácsony Sándor tudott erről a tervéről? Arról, hogy készül Romániába?

– Karácsony Sándor nem annyira, mert ő félt a románoktól. Megjelent egy fiatalkori novellája, hogy a románok vásárolják az Alföldön a földeket. A Román Nemzeti Bank. Még *A csucsai front* című nagyszerű regényében is, amit 1928-ban írt, és amiben a pedagógiai felfogását ismerteti, az „oláh diák” mint ellenség szerepel. Egy helyen azt írja benne, hogy „oláh diák idesandít”. A regényt úgy fejezi be, hogy hívja vissza a hűtlenné vált tanítványait. Vajon kitartotok-e ti, a tanítványaim a magyarság mellett? Úgyhogy én nem tárgyaltam erről a tervemről Karácsony Sándorral semmit. Csak közöltem vele, hogy megyek Romániába. Bartók és Ady [volt a döntő].

– Ady hogyan? Miben?

– Hát *A Duna vallomása*.

– *Az csak egyetlen vers*.

– Hát van Adynál még más is. *A pócsi Mária*, ismered ezt? Magyar vezető embernek, magyar gondolkodó embernek nem lehet, hogy ne ismerje a románokat. Hát mentem én is. Gyönyörű a román népköltészet. Nagy művészi érzékű nép a román. Meg kell szeretni őket. Ioan Slavici-ot³ például. Nagyon szép, amit rólunk, a magyarokról és amit saját magukról, a románokról ír. Slavici-nak ez az írása 15 nagy, terjedelmes folytatásban 1871–1873-ban jelent meg a jászvásári *Convorbiri literare* című rangos és előkelő irodalmi folyóiratban, a *Junimea* irodalmi társaság lapjában, amelynek akkor Iacob Negruzzi volt a szerkesztője. Ő kérte fel erre a Bécsben Eminescuval együtt tanuló Slavici-ot. Aki aztán ebben megírta tárgyilagosan rólunk, magyarokról a rosszat is, a jót is. Le is fordítottam az írás nagy részét, ki kéne adni magyarul is. Azt írja, hogy az ázsiai népek mind arról nevezetesek, hogy nagy képzelőerejük van, erős érzelmeik vannak, szenvedélyesek. A magyar is olyan, mint a szivárvány az égen, vagy mint a hajnalpír, elámulva nézed. De kiszámíthatatlan, ezért a legveszedelmesebb a magyar barátsága. Mert elég a legcsekélyebb valami, egy vigyázatlan szó, egy vigyázatlan gesztus, és az kihozza a sodrából. „Ne szeresd a magyart,

3 Ioan Slavici (1848–1925) román író, újságíró, pedagógus.

és ne is gyűlöld. Csodáld meg, és sirasd el.” Így mondja! És azt is írja, hogy a magyar észjárás közelebb áll a román népéhez, mint bármely más népé. Slavici nagyon nagy ember volt.

– *Az édesapja Gábor bácsinak végül is támogatta ezt az elképzelését.*

– Igen, de miért? Teleki Pál lett akkoriban a kultuszminiszter vagy a miniszterelnök, ezt pontosan nem tudom. És Teleki ekkor hozzánk, a bölcsészkarra megbízott előadóként áthozta a közgazdasági egyetemről Györffy Istvánt⁴, hogy adjon elő néprajzot, Kodály Zoltánt pedig azért, hogy népzeneét. Hát én persze mind a kettőt fölvettem, és jártam hozzájuk. Györffy szimpatikus magyar ember volt, falusi származású, karcagi nagykun, hozzá volt bizalmam. Egy előadása után hozzá csatlakoztam, és nagy félve elárultam neki, hogy megyek Romániába. Kérdeztem persze, hogy ő mit ajánl, mármint néprajzi tanulmányokat. Ez volt az ürügy, hogy miért kötök bele. Hát mindjárt elfogott: „Hát hogy? Kap valami ösztöndíjat?” „Nem kapok.” Hát akkor hogy? A szülei olyan gazdagok?” „Jaj, a szüleim nem tudnak erről semmit.” És akkor aztán mindjárt mondta, hogy majd ő szerez nekem ösztöndíjat. „Jaj – mondom –, én azt nem fogadom el!” Mert Magyarországnak én nem adom el magam, ennek az úri sváb Magyarországnak! Ahol Karácsony Sándort egy évvel azelőtt kigolyózták még a középiskolából is. Csak évtizedek múlva kapartam ki a levéltárból az ellene indított fegyelmi eljárásnak a lezárását. Korniss Gyula államtitkár, akinek Karácsony előzőleg megbírálta a munkáját, éppen ő mondott ítéletet felette, hogy „egyéni nevelési módszerével akadályozza az iskola nevelő munkáját”. Fénymásolatban megvan, aláírva, minden. Hát ez Magyarország? A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium helyettes államtitkára volt akkor Korniss. Ettől a Magyarországtól én nem fogadok el semmit. Én nem adom el magam! Hogy aztán elővegyenek később, hogy te ösztöndíjat kaptál, hát akkor csináld ezt vagy azt. Nem! Szóval Györffy mindjárt pártfogásába vett. Amikor láttam, hogy ő támogatja ezt az ügyet, hogy jónak tartja a tervemet, el mertem mondani otthon a szüleimnek is. Mondtam, hogy Györffy mellette van, és hogy ez egy jó

4 Györffy István (1884–1939) néprajzkutató, 1926-tól egyetemi tanár. Ő volt a magyar néprajz első professzora a budapesti egyetemen.

dolog. Akkor aztán már apám is hozzájárult valamivel, és így tudtam végül kimenni.

(Pozsgai Péter): – *Kodály is tud erről az útról, mert azt írja egy feljegyzésében, hogy nemcsak Ballát küldték ki, hanem ő úgy emlékszik vissza, hogy az Akadémia is támogatni akarta Gábor bácsit.*

– Kodály? Hol?

(Pozsgai Péter): – *Van egy ilyen kéziratos gyűjteménye, amit Vargyas Lajos rendezett sajtó alá.*

– Kodály szemináriumába is jártam azokban az években, 1929–1930-ban tőle tanultam a kottairást. De engem akkor Györffy akart mindenáron magához beszervezni, majd Magyarországra visszacsalogatni.

– *Igen, mert a moldvai kérdés Györffyt magát is nagyon foglalkoztatta. Több ilyen tárgyú tanulmánya is van.*

– Igen, de őt csak úgy messziről foglalkoztatta. Ezért örült annak, hogy én, az ő tanítványa megyek Moldvába.

– *A múltkor, amikor itt voltam, azt is tetszett mondani, hogy ha a szegények közé megy az ember, akkor maga is legyen szegény. Hogy nem szabad gazdagnak látszani.*

– Agyonütött volna engem egy állami ösztöndíj! Hogy úri életet éljek, hogy van pénzem. Nem! Én szegény ember voltam ott, és ezt látta is mindenki. Ha kellett, megkoplaltam. Bukarestben a vágóhídon az alagsorban volt a szegények kosztja. Egy pár lejért lehetett kapni egy tányér levest. Egy konc volt benne, csak egy csont. Kezdetben még egy kis mócsing is volt azon a koncon, de aztán később mind kopaszabb lett, és a végén már semmi sem volt rajta. De hónapokig jártam oda. És ezt tudták a román diákok is a Cantacuzino utcában, a román diákokthozban, ahol laktam. Egy nyomortanya volt az is. Mert előbb a szociológusok be akartak ajánlani engem az úri kollégiumba a Románián, de hát ott az úri román gyerekek mindjárt azzal fogadtak még az ajánlólevelemre is, hogy megtelt minden, és már nincsen hely. Ez volt a szerencsém! Mert ott rosszul éreztem volna magam. Láttam, hogy ezek olyan úri gyerekek, jó tanulók meg minden. És akkor mondták ők maguk is, hogy menjek át a Cantacuzino utcába, ott van

még egy kollégium. Hát az egy nyomortelep volt. Egy régi nagy elemi iskola, óriási nagy tantermekekkel, húsz vaságy egy teremben. A végében volt egy cserépkályha, de azt csak nagy télben fűtötték be, és semmi hatását nem lehetett érezni. Csupa falusi román gyerek volt ott. Befogadtak engem is, kaptam egy ágyat, és ott megvoltam. Életemnek a legboldogabb időszaka volt a Romániában töltött két esztendő. Hogy én rendelkezem mindennel, amim van. A végén, amikor fogoly voltam három hétig, az volt a legboldogabb időm!

*EGY NYELVMESTER: A KIS GHEORGHE,
A CIGÁNY KOVÁCS FIA*

- *A legelső feladat az volt, hogy meg kellett tanulnia románul, és ez már 1931 nyarán meg is történt.*

- 1931 nyár elején mentem ki Romániába. Itthon Györffyék azt ajánlották, hogy menjek el a nyári egyetemre, Vălenii de Munteba. Mondták, hogy csak később kezdődik a nyári egyetem, de hát kimentem hamarabb, hogy valamennyire már tanuljak románul.

- *De előbb már jelentkezett Bukarestben az egyetemen.*

- Dimitrie Gustinak egyik volt tanítványa volt az egyetem titkára. Szívesen fogadott, beírt, és mindjárt felírt a Vălenii de Munte-i nyári egyetemre is. Ingyen. Ráírta a papírjaimra, hogy »bursă«, de hát én akkor még nem tudtam, hogy mit jelent az a szó. Kimentem aztán Vălenii-be. Mondta [a titkár], hogy a rendőrségen nyilvántartják a szállásadókat, és hogy ott kérdezzem meg. A rendőrtiszttel németül értettem magam valahogy, és hát kérdezi valóban, hogy szállodában akarok-e megszállni vagy „a parasztoknál”, így mondta ő. Mondom, hogy „a parasztoknál”. Hát adott egy címet. A bérkocsissal mentem, mert nagy csomagjaim voltak. Megállunk egy helyen, egy patkolókovácsnál. Cigány eredetű volt, de már olyan polgárosodó román család. Jó emberek voltak. Nagy tornácos házuk volt, de abban ők nem laktak, hanem mellette volt a kis eresz, ott volt a kis konyhájuk, ott laktak, és abból nyílt a ház másik oldalán egy másik eresz egy kis szobácskával, egy ágy és egy kis asztal volt benne, azt adták ki nekem. Kosztot is adtak olcsón, azt, amit ők ettek. A kiskorú fiát befogták a nagy kalapács alá, és hát az megrokkant bele, görbe lett a háta. De nagyon jó eszű,

eleven gyerek volt, és ő lett az én román nyelvmesterem, a Gheorghe. Folyton beszélt, élvezte, hogy nekem magyaráz. Hát abból tanul az ember, ha hallja! A nyár végén már járt a szájam. Csak amikor észbe kaptam, akkor ijedtem meg, hogy hogy merek én így beszélni. És akkor megakadtam. Egy nyár alatt megtanultam románul ettől az egyszerű gyerektől.

BUKARESTBEN. „BRĂILOIU BÁCSI” ÉS KÖRE

– Bukarestben Constantin Brăiloiuval⁵ hogyan ismerkedett össze? Mikor történt ez? Kinek a révén?

– Már az elején, 1931 őszén megismerkedtem Brăiloiuval. Az úgy volt, hogy Lajtha László⁶ akkor a Néprajzi Múzeum Zenei Osztályán dolgozott, és én vele már ismeretségben voltam. Megírtam neki, hogy mit csinálók Bukarestben, és ő válaszolta nekem, hogy menjek el Brăiloiuhoz a Román Zeneszerzők Egyesületébe. Megírta a címet is: Piața Sfântu Gheorghe. Hát aztán nagy félve elmentem. Brăiloiu nagyon kedvesen fogadott. Mindenáron valami külföldi nyelven akart velem beszélni. Franciául, németül, csak hogy én szégyelltem, hogy nem tudok jól ezeken a nyelveken. Mondom, hogy inkább románul beszéljünk, mert én románul akarok megtanulni. Hát egye fene, akkor beszéljünk románul. Így aztán ebben megalkudtunk. És akkor mindjárt adott a kiadványaikból is. Pályázatokat írtak ki, a vidéki zenetanárok a helyi gyűjtéseikből küldtek be nekik, és ők ezekből adogattak ki, adtak a gyűjtőknek valami díjakat is.

– Brăiloiu vezetésével éppen ezekben az években alapozták meg a Román Zeneszerzők Társaságának népzenei archívumát. Magában az intézetben is zajlott a fonográfos népzene gyűjtés ekkor.

5 Constantin Brăiloiu (1893–1958) az egyik legjelentősebb román zeneszerző, etnomuzikológus, egyetemi tanár. 1920-ban kezdeményezte a Román Zeneszerzők Társaságának megalakítását, amelynek 1926–1943 között vezetője is volt. Ugyanekkor alapozta meg a társaság népzenei archívumát. 1943-ban Svájcba, Bernbe emigrált. Nyugat-Európában is jelentős tudományos pályát futott be.

6 Lajtha László (1892–1963) Kossuth-díjas zeneszerző, népzene kutató, zenepedagógus. 1919-től a Nemzeti Zenede tanára. A Néprajzi Múzeum igazgatójaként támogatta Lükkő Gábor moldvai kutatásait. Levelező kapcsolatban állt Constantin Brăiloiuval.

- Igen, emlékszem ilyenre is. Ott voltam bent, amikor egyszer csak hívják Brăiloiut. Azt mondja, menjek vele, mert ez érdekelhet. Hát az utcáról felhívtak valami parasztembereket oda danolni fonográfba! Jaj, de gyönyörű dalokat tudtak! Egyszer az egyik altisztjük, aki ott a Zeneszerzők Egyesületénél szolgált már évek óta, amikor Brăiloiu épp ott lelkesedett az egyik felvételért, megszólalt: „Hát ilyet én is tudok!” És kiderült, hogy ez a besszarábiai ember gyönyörű régi dojnákat tud. Csak hallgatta ott a többieket, és elcsodálkozott azon, hogy hát ezeket az énekeket itt megbecsülik. Paradicsoma volt a folklórnak akkor Románia! Mindenféle nemzet élt ott, és mind gyönyörű dolgokat tudtak!

(Pozsgai Péter): - *Bukarestben ott voltak ezek a nagy építkezések. Románia minden részéből összecsdítették az embereket.*

- Minden este az utcán tüzet raktak a falusi románok, ott főzték a puliszkát, élték a falusi életet.

- *A vége aztán az lett, hogy Gábor bácsi is elment román népdalokat gyűjteni. Így került például 1932 végén Brebuba, egy Dâmbovița megyei olténiai faluba.*

- Én nem népdalt gyűjteni mentem, hanem románul tanulni. De ehhez hozzátartozik az ének is. Legelőször még abban az évben, 1931-ben karácsonykor Cornovába vittek a szociológusok kiegészíteni a monografikus gyűjtésüket. Ez a régi határvidék volt Besszarábia derekán, valószínűleg határőr település Tatárország felé. Ilyen négy-szögletes telepítés volt. De nem volt érdekes számomra. Már csak olyan urizáló dolgok voltak ott.

- *A zenetudós Constantin Brăiloiu és a szociológus Dimitrie Gusti⁷ professzorok körül akkoriban tehetséges román fiatalok sokasága fordult meg, akik később a román tudományos élet nagyjai lettek. Kiket ismert meg ezek közül?*

7 Dimitrie Gusti (1880-1955) szociológus, filozófus, politikus, egyetemi tanár. A román szociológia megteremtője. Kidolgozta a monografikus szociológia elméletét és módszertanát. 1925-1948 között ezzel a módszerrel jelentős tudományos eredményeket ért el a román társadalomkutatók (monografikus faluszociológia).

- Brăiloiunak Harry Brauner⁸ volt a famulusa, ő rendszeresen bejárt a Zeneszerzők Egyesületébe, ott találkoztam vele. Zsidó fiú volt, az apja erdőmérnök, a gyufafágyarak pusztították akkor a Kárpátok erdeit. De ő zenefolklórral foglalkozott, sok román népdalt tudott nagyon szépen. Többet tanultam tőle is. Mindig ott találtam, mert Brăiloiu nem volt még benn az intézetben, de a szobájában ott volt már Brauner. Később, 1946-ban, amikor kimentem látogatóba Bukarestbe, Brăiloiu már nem volt ott, emigrált Svájcba, és Brauner ült ott a helyén. Emlékszem, felrótta akkor, hogy Brăiloiu őt nem mentette ki, amikor a zsidókat elvitték. Hát mindent nem tudott ő sem csinálni, meg hát akkor már menekült ő is külföldre. Ebből a fiatal tanársegédi körből legelőször is Henri H. Stahl⁹ ismertem meg, ő fedezett fel engem, amikor ősszel a bukaresti egyetemen lézengtem. Stahl apja német volt, innen van a neve is, az anyja meg francia. Ő Bukarestben született, városi gyerek volt, úgy szokott rá a falura később. Ők egyszerre vagy hatvanan mentek falumonográfiát csinálni, és csak később jött rá, hogy nem jó az a nagy tömeg, hanem észrevétlenül kell dolgozni az emberek között, úgy kell csendben hallgatva megfigyelni a jelenségeket. Valahogy úgy, ahogy én csináltam. Neki magyarul is megjelent egy tanulmánykötete, *A régi román falu öröksége* a címe, itt Budapesten Miskolczy Ambrus adta ki 1992-ben, az ELTE Román Tanszékén.

Anton Golopenția¹⁰ pedig az egyik legjobb barátom volt. A kedvemért mutatta, hogy ő tud magyarul is, de rettenetesen rossz kiejtéssel, olyan

8 Harry Brauner (1908–1988) román etnomuzikológus és zeneszerző. Constantin Brăiloiu legfőbb belső munkatársa, a Román Zeneszerzők Társaságának titkára és az intézet keretében létrejött népzenei archívum kezelője (1928–1939), majd Brăiloiu Nyugatra való távozása után az intézet vezetője. Maga is mintegy 5000 román népdalt gyűjtött. Mivel belekeveredett a Lucretiu Pătrășcanu-féle koncepció s perbe, ezért 1950-ben letartóztatták, ártatlanul 15 év börtönre ítélték, amelyből 12 évet le is töltött.

9 Henri H. Stahl (1901–1991) román szociológus, történész, néprajzkutató, jogász, akadémikus. Dimitrie Gusti legfőbb munkatársa, a monografikus szociológiai iskola képviselője. Támogatta az erdélyi magyar falukutatók munkáját is (Erdélyi Fiatalok, Venczel József és köre).

10 Anton Golopenția (1909–1951) román szociológus, statisztikus, demográfus. Dimitrie Gusti egyik legbelsőbb munkatársa, a *Sociologia Românească* neves szakfolyóirat szerkesztője. 1948-ban a Központi Statisztikai Intézet igazgatója lett, de rövidesen lemondott. 1950-ben a Pătrășcanu-féle koncepció s perrel összefüggésben elítélték, és a zsilávi börtönben pusztult el. A *Sociologia Românească* folyóiratban 1937-ben erős kritikát írt Lükő Gábor *A moldvai csángók* című 1936-ban megjelent könyvéről (II. 9–10.). A bírálat néhány tétele: Lükő könyvében többet foglalkozik a moldvai csángók múltjával, mint a jelenével, és számos

mély au, au hangokkal beszélt valamit magyarul. Miután hazakerültem Budapestre, 1933 őszén és 1934 elején még egy pár levelet küldtem neki, amit aztán Stahl úgy idéz, mintha őhöz szólnának. Pedig én Golopentjának írtam azokat a leveleket. Egy pár levelet ekkor még váltottunk, de aztán én itthon beleestem a moldvai anyagom feldolgozásába. Óriási anyag volt, abbamaradt a levelezés.

„MICSODA DISZNÓSÁG! AZONNAL MENJÉL MOLDVÁBA!”

– Gábor bácsi nem akart a moldvai csángókhoz menni elsőre, ugye?

– Ez valóban érdekes dolog! Először Brăiloiu állt elő ezzel, amikor mutattam neki, hogy én milyen román népdalokat jegyeztem fel, hát azt mondja, hogy ha mindenáron gyűjteni akarsz – ők úgy fogták föl, mert ők „gyűjtöttek” –, hát akkor menjél Moldvába, mert ott magyarok vannak. Ugye, én még mindent nem értettem románul, ezt-azt félreértettem, rosszul jegyeztem le. Gondoltam, hogy hát Brăiloiu majd kijavítja nekem. De hát ő nem foglalkozott ilyesmivel, hanem mindjárt azt mondta: „Hát menjél Moldvába, ott tudnak magyarul.” „De én nem azért jöttem, én románul akarok megtanulni jól, nem megyek én magyarokhoz.” Magamban pedig azt gondoltam, hogy mit menjek én oda, ezek is valami olyan elzüllött magyarok, mint a Pest környéki svábok meg a Pest környéki tót faluk, amelyek elmagyarosodtak. Szóval azt gondoltam, hogy ott is valami elrománosodott magyarok vannak. Igen ám, de Brăiloiu megírta ezt Lajthának ide, Budapestre, Lajtha meg elmondta Györffynek, és akkor egyszer csak kapom Györffytől a dörgedelmes leveleket: „Micsoda disznóság! Másokat nem engednek oda a románok, téged meg ők küldenek, és te nem akarsz menni?! Hát azonnal menj oda!” Hát így aztán gondoltam, hogy kedves jó emberem nekem ez a Györffy, derék magyar ember, hát a kedvéért elmegyek két hétre Moldvába. És akkor aztán elkezdtem a könyvtárban keresgélni, a román könyvekben. És ott

történeti kérdésben téved (pl. a csángók történeti és földrajzi kapcsolatai az erdélyi magyarsággal, rosszul ítéli meg a népviselet eredetét stb.), „Moldvában több csángót lát, mint amennyi valójában ott van, és inkább magyarnak ítéli meg őket, mint amennyire ténylegesen azok.”

volt kimutatva mind! A *Dicționarul geografic*¹¹ mind kimutatja a moldvai magyarokat. Hát jegyzeteket csináltam, programot, hogy végigjárók egy pár falut. De hát az nem úgy megy, hogy egy falun keresztül szaladok, hát az emberekkel meg kell ismerkedni! Hát minden faluban legalább négy-öt napot töltök. Így aztán hosszúra nyúlt. Először ugye Huși-ban és Radukanénben nem is találtam magyarul beszélőket, de aztán találtam Jázu Porkulujban.

- *Ha jól tudom, a bukaresti intézet egyik gyűjtőújáról, a Fogaras vidéki Drăgușból indult el Moldvába Gábor bácsi. De ez nem 1931-ben, hanem már 1932-ben volt. Hogy történt ez az elindulás?*

- Igen. Akkor készült a Fogaras vidéki Drăguș falumonográfiája. 1932-ben május elején engem is elvittek magukkal egy hétre Drăgușba, és aztán onnan egyenesen mentem Huși-ba. Nagy zavarban voltam, mert nem volt elég a pénzem a vonatra, hogy Huși-ba eljussak. Miután Brăiloiuékkal együtt elhagytuk Drăgușt, bementünk kocsival Fogarasba, ott a szállodában megebédeltünk, és megvártuk a vonatot. Ott a vonaton aztán nagy félve bevallottam Brăiloiunak, hogy én most megyek Huși-ba, de nincsen elég pénzem, ne haragudjon, adjon kölcsön valamennyit. Hogyne, persze, nagyon szívesen! Sose adtam meg neki, elfelejtettem.

- *Drăgușban milyen gyűjtés zajlott? Abban is részt vett Gábor bácsi?*

- Nem vettem részt. Drăgușban ők akkor siratót gyűjtöttek. Brăiloiu nagy monográfiát csinált aztán a siratóénekről. És Stahl volt mellette a gyorsíró, nagyszerűen tudott gyorsírni. Brăiloiu csak beszélgetett az öreg siratóásszonyokkal, akik nem is látták, hogy Stahl közben ott gyorsírással jegyez. Aztán amikor befejezték, ezeket a feljegyzéseket egész éjszaka tették át gyorsírásból rendes írásba. Ezért aztán ők későn keltek. Így volt ez az utolsó napon is, vasárnap, amikor én kora reggel a határban egy trágyásszekéren a kis Annát kísérgettem, akibe ott Drăgușban beleszerettem. A leány apja előkelő, bíróviselt ember volt a faluban, Popa Radunak hívták. Mindég járt a városba, ott intézkedett, akkor sem volt otthon. Én egy hétig voltam ott, és addig nem barátkoz-

11 Lahovari, George Ioan - Brătianu, C. I. - Tocilescu, Grigore G.: *Marele dicționar geografic al României*. Vol. I-V. București, 1898-1902.

tam még lányokkal. Szombaton estefelé kimentem a falu szélére, ahol a mezőn már oszlott a tánc, jöttek haza a lányok. Nagy tánc volt, mert Drăguș rengeteg nagy falu. Hát az egyik háznál megáll két lány, ott az utcaajtóban. Este volt, jöttek haza a bivalyok, ők is várták a bivalycsordát. Én még olyan félenk gyerek voltam, hát nagy óvatosan beszédbe ereszkedtem velük, hogy a bivalyokat várják és így tovább. Hát meg is jöttek a bivalyok, beeresztették, és akkor bekérezkedtem én is nagy félve. Hát jöjjön, tessék! Így aztán bevitték a tisztaszobába, ott volt egy kisöccsük, aki furulyázott. Előkerült a nagyobbik lány udvarlója is, egy fiatal legényke, és ők ketten elkezdtek ott a furulyaszóra táncolni. Anna, a kisebbik lány meg engem vett oltalmába. Kérdezgettem tőle a nótákat, ő pedig danolt. De olyan eszeveszett nótát, hogy majd elállt a lélegzetem! Hallgasd meg *(ritmusosan mondja a szöveget)*: „Foaie verde, iarba neagră...” [= zöld a levél, fekete a fű] Már csak ez is, hogy „iarba neagră”! „Trec pe drum, lumea mă-ntreabă, / de ce-s galbenă și slabă, / și de ce m-am înnegrit. / Căci prea am silit la iubit, / și-am iubit de tinerea, / și m-am stricat feția. / Neagră sunt de felul meu, / Slabă sunt de dorul tău.” [= Megyek az úton, kérdezik tőlem az emberek, / miért vagyok sárga és sovány, / és miért lettem fekete. / Mert túlságosan szerettem a kedvesemet, / ifjúkorától szerettem, / és tönkretettem az arcomat. / Fekete vagyok a fajtámtól, / gyöngye vagyok a vágyadtól.] Direkt nekem énekelte! Hát majd a fene ett meg, olyan boldog voltam. Azzal a kedves román kislánnyal. Olyan tizenötéves lehetett, és fekete valóban. Olajos barna bőre volt. Még a törökök is úgy nevezték a dél-erdélyi románokat, hogy „karaiflak”, a fekete oláhok. Másnap, vasárnap délben nekem már mennem kellett, mert a többiek is mentek haza. De reggel még kísérgettem Annát, és nem tudtam, hogy mit mondjak neki, mert magammal sem voltam tisztában. Mit akarok én itt? Hát mit? Ez a fiatalság. Mit csináltam volna egy kis román lánnyal? Semmit nem tudott magyarul. Otthon, a maga világában ő egy nagy kincs volt, nagylány már, aki mindent tud. Aztán Huși-ból írtam neki egy szerelmeslevelet. Felelőtlenség lett volna kikezdeni vele.

– Gábor bácsiban volt ilyen eltökéltség, szándék, hogy esetleg megnősül Romániában? Hogy esetleg ott marad végleg?

– Igen! Ott akartam maradni, és amikor szerelmes az ember, akkor elfelejt mindent. Elfelejtettem akkor én is, hogy Karácsony Sándornak

azt ígértem, hogy nem hagyom el Magyarországot. A szerelem, a bolondság. És nagy reményekkel mentem Romániába. Ott aztán annyira megszerettem, olyan kedvesen fogadott mindenki, hogy ott akartam maradni végleg. Ilyen a fiatalság. Csak akkor térsz észhez, amikor megállítanak. Amikor jön a csendőr: „Állj meg!” Akkor beléd vág a kérdés: „Hohó, hát mit akarok én itt?!” Az Úristen különös kegyelme volt, hogy engem a rendőrség 1933-ban hazatoloncolt. Az, hogy itthon Gömbös Gyula került uralomra, aki meghirdette a területi revíziót, és így nekem ott kint Romániában tarthatatlanná vált a helyzetem. Mert ott akartam maradni, és itthon szégyenszemre nem mertem volna azt mondani, hogy nem sikerült a tervem. Hogy én lemondtam róla és hazajöttem. Nem! Ők maguk toloncoltak haza. Meg volt oldva a kérdés. Isteni kegyelem volt.

JÁZU PORKULUJ SÖTÉT VIZEINÉL

– *Folytassuk akkor tovább, az első moldvai úttal 1932 májusában. Hová ment a vonattal?*

– A földrajzi szótárakból néztem ki az útvonalat. Huși-ba mentem legelőször. Éppen május 10-én érkeztem meg oda. Nagy ünnepségek voltak a városban, katonai felvonulás a templom előtt. Épp akkor jöttek ki az emberek a templomból, amikor az állomásról odaértem. Kérdezem, hogy mi van itt. Hát a „zece mai”! De én nem tudom, hogy mi az a „zece mai”? Fogalmam sem volt. Akkor tanultam aztán meg.¹² (*kacag*) Csak néhány napig maradtam Huși-ban. Magyarokat ugyan nem találtam, de azért mindenütt talál az ember valamit. Nem azt, amit előre eltervez, hanem egyéb érdekes dolgokat. A véletlen nagy úr. Én itt egy tatárországi magyar falu, Csöböröcsök leszármazottjait találtam meg. Egy öreg bácsival beszélgettem románul, Ili Patraș volt a neve. Hát egyszer csak azt mondja, hogy az ő nagyszülei Ciuburciuból jöttek. Kérdezem: honnan? Azt mondja, hogy a Dnyeszter mellől. Malmaik

12 Május 10. Románia nemzeti ünnepe volt. A nap három vonatkozásban is szimbolikus a Román Királyság történetében: 1. 1866-ban ezen a napon érkezett meg Németországból Bukarestbe Hohenzollern Károly, aki 1866–1914 között előbb fejedelemként (*domnitor*), majd 1881-től királyként uralkodott. 2. 1877-ben az uralkodó ezen a napon írta alá az ország függetlenségéről szóló parlamenti nyilatkozatot. 3. 1881. május 10-én kiáltották ki a királyságot és koronázták meg I. Károlyt.

voltak a Dnyeszteren. És mondja, hogy itt Huși-ban még egy másik család is van onnan, a Páli család is Csöbörcsökről jött. Aztán elmesélte, hogy a tatárok állandóan odajártak, és rabolták őket a malmokban. Ezt megeléggel, egyszer aztán ők is megbeszélték a szomszéd molnárral, hogy húzódjunk be az ajtó mögé a malomba, és amikor belép a tatár, akkor üssük le. És akkor kiáltotta a másíknak, hogy: „L-ai pälit?” Leütötte? Azt mondta ez az öreg bácsi, hogy ezért hívják Páli családnak azokat. Hát fenét, az a magyar Pali név! De ez volt a családi név eredetmondája, amit ő ott akkor elmondott nekem. No, így találkoztam a csöbörcsöki magyarokkal már rögtön a Moldvába való megérkezésém után.

- *Talán az 1800-as évek elején szűnt meg ez a Dnyeszter menti magyar falu. Nyugatra is, keletre is költöztek el onnan. Jerney János¹³ 1845-ben már nem talált ott magyarokat.*

- Valamikor voltak ott egészen keleten is magyar falvak, magyar telepek. Constantin Giurescu könyvében, az *Istoria românilor*-ban olvasom, hogy Chiliában Hunyadi János idejében magyar helyörség volt. De aztán Mátyás király elrontotta Moldvával a dolgát, mert valami román rablóbanda járt a Székelyföldön, és akkor ő 1467-ben egy hadjárattal akarta ezt megbosszulni Moldván. Ștefan cel Mare tudta, hogy Moldva egy gyengébb ország, nem állt szembe hát Mátyás seregével, hanem visszavonult, és így Mátyás végül bevonult a régi fővárosba, Moldvabányára is. A város akkor nagyobbírszt magyar lakosú volt. Örömmel fogadták a magyar királyt, leitták magukat, aludtak, mint a bunda, de akkor éjszaka rajtuk ütött Ștefan cel Mare. Mátyás király is a nyilat a hátában hozta haza állítólag. De soha nem gondolt bosszúra, ennek nincs semmi nyoma a forrásokban. Akkor aztán Ștefan cel Mare azt mondta: „Hohóóó! Hát a magyarok nem barátaink, hanem ellenségeink? Akkor a várakból a magyar helyörséget ki kell zavarni!” És megostromolta Chiliát. Ma is vannak Kilián és Kilyén nevű magyar családok, és vannak Kilyén nevű magyar falvak is:

13 Jerney János (1800–1855) östörténész, régész, utazó. A magyarság östörténetét kutatva bejárta Moldvát és Bessarábiát, majd ennek alapján megírta főmüvét: *Jerney János keleti utazása a magyarok őshelyeinek kinyomozása végett. 1844 és 1845.* I–II. Pesten, 1851.

Sepsikilyén, Gyergyókilyén. Engem apám közbenjárására egy Kilián nevű bácsi protezsált be az egyetemre, aki ismert egy Miskolczi nevű földrajz szakos tanárt, aki aztán beajánlott engem a bölcsészeti karra. Mert korábban rossz tanuló voltam, és rossz bizonyítvánnyal, enélkül biztosan nem vettek volna fel. Hát így elmondhatom, hogy engem a moldvai magyarok segítettek be Budapesten az egyetemre!

- *Huși-ből aztán merre ment tovább?*

- Huși-ban nem maradtam soká, a Prut mellett mentem fel tovább északra. A következő falu a félig román, félig katolikus Radukanén volt, de ott már nem tudtak magyarul akkor sem. Ez a falu nem volt számomra érdekes. Lehet, hogy a Néprajzi Múzeumban, ahová 350 fényképet tettem, vannak fényképeim onnan is. Aztán vonattal továbbmentem Jázu Porkulujba, de az már innen messze volt, Jászvásártól is északra. A legközelebbi vasúti megállóból indultam el gyalog arrafelé. Ugye, csomagom volt meg minden. Akkor vettek nekem apámék egy új lódenkabátot, hát abban gyalogoltam. De aztán jött egy kocsis, feltették a csomagomat, és az elvitte valameddig.

Jázu Porkulujba csak egy nemzedékkal korábban költöztek a magyarok a Szabófalva környéki többi északi falvakból, mert ott olcsó volt a föld. De hát istentelen rossz föld és rossz víz volt ott. A régi tó, szénfekete iszap, és még a kis pataknak is szénfekete vize volt. A domboldalon voltak a kutak, de keserű fekete vize volt azoknak is, a patak vize befolyt a kutakba is. Olyan hasmenést kapott az ember tőle! Hogy hogy éltek ott az emberek? Rajzom is van a Jázu Porkuluj-i deszkateplomról.

- *Ők magyarul beszéltek?*

- Magyarul. De a gyerekek már nem tudtak más családnál, csak annál az idős házaspárnál, ahol engem is befogadtak. Azért is húzódtam oda. Két hetet töltöttem ott, tanultam tőlük magyarul. Mondtam az idősebb embereknek, hogy én azért jöttem ide, hogy magyarul tanuljak tőlük. De ők ezen csak nevettek: „Hát nekünk kéne magától tanulni, hát maga tud jól, hát maga jött Magyarországról!” „Nem - mondom -, ott rosszul tudnak.” „De mi itt elrománosodtunk.” „De maguk nem németesítették el a nyelvüket, mert nem is tudnak németül. Én ide tanulni jöttem magukhoz.” Hát így aztán mindjárt egészen más volt! Meg voltak hatva.

Az egyik férfi mindjárt elment, és hát hoz nemsokára egy kendőben valamit, s adja is ide nekem. „Mi van itt ebben?” Belenézek, hát egy csomó tojás, valami húsz tojás van egy kis kendőben összekötve. Azt mondja, hogy én magányos ember vagyok, özvegy ember, nem tudom magát vendégelni, de ezt odaadom, hogy ott, ahol szállást kap, az ellátásához én is hozzájáruljak. Kocsor Demeternek hívták. Középkorú férfi volt, a felesége meghalt.

- *Ennél az idősebb házaspárnál lakott Gábor bácsi.*

- Az idős házaspár fiánál laktam, aki már meg volt nősülve, mindjárt ott a harmadik házban lakott. Azért helyeztek ott el, merthogy a fiatal házásoknál még nincsen gyerek, és akkor ott senki nem zavar engem. De hát én mindig ott tanyáztam az öregeknél, ahol sok gyerek volt, és azok is mind beszéltek magyarul. Az apa meg az anya nap mint nap mentek kapálni, és így a legidősebb kislány, Balán Ilonka látott el mindent a ház körül, ő volt a kisebb testvéreinek a gondozója. Tőlük tanultam aztán magyarul. Véta volt az egyik, a másik Borbár, vagyis Borbála. Ezek egészen aprók voltak. A bátyjuk pedig egy már iskoláskorú gyerek, Ferenc. Még nagyobb volt a 10-12 éves lány, Margit. És akkor a legidősebb volt ott a háznál Ilonka, ő olyan 14 év körüli kislány lehetett. Mindjárt azt kérdezte tőlem, hogy van-e magyar pénzem. Volt a tárcámban magyar egyforintos. Kérte, hogy azt adjam neki. Hát minek az neked? Azt mondja, hogy „csercsét” csináltat belőle. Mi az a „csercsé”? Nem tudtam. Hát a fülbevaló! A kabátujjamról a gombokat pedig odaajándékoztam a kisgyerekeknek, mind levagdosztam nekik a lódenkabát „bongjait”.

Jázu Porkulujba később, az év végén még visszamentem újra, ott kezdtem meg a második moldvai utamat 1932 karácsonyán. De télen ez az egész táj, az egész falu maga volt a teljes kiábrándulás. A sáros, nedves idő, és hozzá az új román műkultúra, ami már oda a világ végére is eljutott. Az öreg juhász, akiknél szállva voltam, a kisgyerekek szülője, bort is termelt, de csak valami rettenetes rossz bort. Szőlője is volt. Az udvarán ott állt a borospince, lakatra zárva persze. Az öreg a szilvesztert ünnepelni átment a legnagyobb fiához, az én házigazdámhoz. Hát mulattak ott egy külön konyhaépületben, és ő a legrosszabb, akkor divatos román műdalokat danolta félig részegen. Én persze sokáig nem bírtam ezt, s elmentem lefeküdni. De egyszer csak arra ébredek, hogy

valami nagy kiáltozás van az udvaron, az öreg kiabál, hogy „a puszkám”, „a puszkám”! Hát mi van itt? Hamar felöltöztem és kimentem. Hát mondják, hogy a borospincéjét akarták kirabolni. Azért kiabált a puska után, hogy elriassa a tolvajokat. Így aztán meg volt mentve a borocska. De annyira lehangoló volt ez a világ, hogy néhány nap múlva mentem is onnan tovább.

- *Talált valamilyen magyar folklórt is Jázu Porkulujban?*

- Nem, azt nem tudtak. Még Jugánban sem tudtak. Ott is csak a negyedik hónap végén Szuszter Józi, a legjobb emberem vette rá az anyósát nagy nehezen, hogy énekeljen nekem, és így aztán két magyar népdalt valahogy fel is vettem tőle. Mondta Szuszter Józi, hogy az anyósa valamikor nagy kocsmázó asszony volt, úgyhogy tud ő ilyesmit is, csakhogy most már megtért, szent asszony lett belőle, belépett Szent Ferenc harmadik rendjébe is, és most már nem akar danolni.

- *Akik Jázu Porkulujba telepedtek át, azok még tartották a kapcsolatot az otthon maradt rokonaikkal? Ők irányították Jugánba az első gyűjtőút elején, 1932 tavaszán?*

- Igen, a saját rokonaikhoz küldtek név szerint. Tudogattak még egymásról, de már nem sokat. Ezekről a kapcsolatokról pontos képem van, mert Jugánban aztán megcsináltam az egész falu családfáját. Minden családnak ismertem a leszármazását a 19. század elejétől kezdve. A jobbágyösszeírásokban mindenütt ott volt, hogy mi az apja neve, sőt sok esetben még a nagypapa neve is. Az öregekkel meg a középkorú emberekkel pedig mind leveztünk a családokat. Itt vannak most is *(ti. a feljegyzések a polcokon lévő dobozokban)*. És akkor kiderült, hogy melyik családból vándoroltak ki máshova. A legtöbben Jászvásár környékére az olcsó földekre mentek.

*FARKASFALVA. „HA EZT AZ EMBERT FELÉBRESZTEM,
ESETLEG FEJBE KÓLINT.”*

- *Jugán felé menet útjába esett még Farkasfalva is, úgy tudom.*

- Most már pontosan nem is tudom, hogy Jázu Porkulujból hogyan mentem el a vonatig, mégpedig Podu Iloaieig. És onnan vonattal aztán Szépvárosig, románul Târgu Frumos. Ott egy csomó fuvaros állt az

állomáson, és én megfogadtam egyet, hogy vigyen el Farkasfalvára. Egy egylovas kocsi volt, egy zsidó ember volt a fogatos. Sok zsidó élt akkor ott. A többi fuvaros mondta ugyan, hogy ne azt fogadjam, mert egy kétlovassal mégis jobb, de gondoltam, hogy ez talán olcsóbb lesz, merthogy kevés pénzem volt. No, nem is vitt a lova! Azt ígérte ugyan a fogatos, hogy amikor keresztülmegyünk a falun, ott befog még majd egy csikót a lova mellé, de hát ez esze ágában sem volt, mentünk tovább Farkasfalva felé. De hát a ló mind lassabban és lassabban húz, míg a végén megáll. Akarja húzogatni a zsidó, de hát nem megy egy tapodtat sem. Ott voltunk egy szántás közepén, és sötét éjszaka volt már. Hát most mit csináljak? Június eleje lehetett, vagy május vége. Közel van már a falu, mondja a zsidó, hallik a kutyaugatás. Kifizettem, ő meg visszafordult. Hazafelé aztán ment már a lovacska, mert hát a jászol csalogatta. Én pedig ott tétovázok, hallgatózok, hogy merre van a kutyaugatás. Egyszerre csak előrohan négy nagy kutya, ordítanak, vicsorognak rám. Hadonászok én is ott magam körül, egyik kezemben van a fényképezőgép lába, a másik kezemben egy táska. Hát egyszer aztán a dombháton feltűnik három ember. De csak állnak ott, és nézik szótlanul, hogy engem hogy táncoltatnak a kutyák. Aztán végül mégis szóltak, és így a kutyák elvonultak. Mondom nekik, hogy Farkasényba mennék én, merre van az a falu, itt van-e egyáltalán. Mondják, hogy menjek csak arrafelé tovább. Hát elindulok a sötét éjszakában. Valami világosság azért volt az égen. Na, egyszer valami vesszőfonatú kerítésekhez érek, körbe volt vele kerítve a falu. De ott is rohannak elő a kutyák megint. Erre visszavonulok, megint megyek tovább, kerülgetem a falut. Végül aztán egy helyen a kerítésen kívül találok egy kunyhót. Kerek vesszőkunyhó az is, ajtaja nincs is, hát benézek. Látom, hogy kétoldalt egy-egy pad van ott, és az egyikken egy bundában alszik valaki. Na, mondom, ha én ezt az embert most itt felébresztem, esetleg mindjárt fejbe kólint. Úgyhogy nem is mertem megtenni. A közelben valami nagy fákat láttam, hát oda húzódtam. A temető széle volt ott a falun kívül. Száraz hely volt egy nagy fa alatt, mert egyébként olyan nedves idő volt, ott lefeküdtem, ledőltem egy kicsit pihenni, de egyszer csak arra ébredek, hogy nagyon hideg van, fázom. A zsákomból elővettem még egypár hálóinget, magamra húztam, de hideg volt úgyis. Akkor aztán odamentem a kunyhóhoz, és felráztam azt az embert. Azt mondja, hogy ő „zitár”. Vagyis „vitar”. De moldvai nyelvjárásban ez

„zsitár”. „Vitā”, abból „jitā”, majd „zsitā”. Mint a bor is: „vinu”, abból „jīnu”, majd „zsinu” lett. És ez a tatár nyelvekkel közös. Ott is a j-ből zs lett. Mándoky Pistától¹⁴ tanultam ezt meg mind. Mondja aztán, hogy ő a mezőcsősz. Kérdezem, hogy hát nem lehet itt a faluba bemenni? Kiderült, hogy ugyanolyan vesszőfonásból volt a kapu is, de én azt nem tudtam megkülönböztetni a kerítéstől. Na, akkor beeresztett a faluba, és megmondta, hogy a kántor hol lakik, azt tanácsolva nekem, hogy menjek őhöz. Így aztán hajnalban felébresztettem a kántort is, és még aludtam egy sort nála reggelig. Hát ez volt Farkasfalvában. Nagyon érdekes falu így a faluszerkezet szempontjából. Mint ahogy Jugán is érdekes, de az egészen más.

- *Mi a különbség? Jugánnak faluközpontja van, és onnan kifelé ágazik az egész utcarendszer.*

- Pontosan. De Farkasfalvában épp ellenkezőleg: a falu két hegy között van, a két domboldalon vannak a házak, egyik domboldalon a templom is, lent folyik a patak, ott a kaszálók vannak. A házigazdával le is mentünk oda, ő is kaszálta a szénafüvét. Főnt a domb tetején pedig egyetlen kapuhoz mind összefutnak a falubeli utcák, és csak azon az egy kapun lehet a faluból kimenni. A másik oldalon pedig ugyanígy: a sok utca ott is összefut, és egy kapu nyílik kifelé. Körben pedig ott van a vesszőkerítés.

- *Határkapuk. Ugyanúgy, ahogy a Székelyföldön is volt régen.*

- Igen. „Zsitárkapunak” mondják ezt Moldvában. Jugánban épp megfordítva: ott a falu közepében a templomtól ágaznak szét az utcák. És mind-mind csupa zsákutca. Vissza kell menni, és egy helyen lehet a faluból kimenni.

JUGÁN 1. „HÁT ORDÍTÓZIK OTT NAGYON A CSENDŐR.”

- Amikor Jugánba megérkeztem, estefeled volt már, jöttek haza a mezőről az emberek. Beszlág János, akihez küldtek Jázu Porkulujban a rokonai, be is fogadott, bevitt a házába. De egyszer csak azzal szalad be, hogy menjek ki, mert a csendőr hívat. Mondom neki: „Hát mért nem jön be a csendőr? Hát én menjek ki? Jöjjön be, ha velem akar

14 Mándoky Kongur István (1944–1992) nyelvész, kun–magyar turkológus.

beszélni.” „Nem, nem, a csendőr nagy úr!” Na, kimegyek, és hát ordítózik ott nagyon a csendőr, a merszefalvi csendőrörsnek a parancsnoka. Hogy így meg amúgy, én ott jöttem keresztül Merszefalván¹⁵, és mért nem jelentkeztem nála. Mondom, hogy hát mit tudtam én, hogy Jugán hova tartozik csendőrségi szempontból, meg hogy van-e csendőrörs Merszefalván. De így meg amúgy! A hátizsákom ott volt a kocsmában, mert szokás szerint a kocsmában tettem le, ahol az ügyeletes kocsmárosné mindig jelen volt. Miután megszabadultam a hátizsáktól, elmentem a faluba a gyerekekkel beszélgetni. Hát most előhozhatja a csendőr a zsákomat, a kocsmá előtt a falu közepén egy lócára kiteszi, és elkezd kirakni belőle mindent, hogy lássa a tartalmát. A falusiak persze kigyűltek, hogy mi van ott. Így szórakoztunk. Egyszer csak meglátja, hogy a kezemben ott van a fényképezőgép csőlába. De hát hol van a fényképezőgép?! Még én voltam a hibás, hogy nincs meg! Vagy a jugáni kocsmárosné vagy még a farkasfalvi – mert ott is a kocsmába tettem le – elberhelte. Mondom, én nem tudom, hogy hol van a fényképezőgép, ők a csendőrök, ők kell hogy megkeressék, hogy vajon ki lopta el. Na, akkor bepakolt a hátizsákomba, feladta rám, és mellém adott egy vasvillás jugáni legényembert, hogy kíséren be engem innen Merszefalvára a csendőrségre, ő pedig még itt marad Jugánban a csendőrlegényekkel, és kutat tovább, hogy miket követtem én itt már el. Hát így is történt: ez a legény a szántóföldeken keresztül bekísért engem Merszefalvára, és ott átadott a csendőrlegényeknek. Három napot töltöttem a csendőrörsön az udvaron. Szép gyepes udvar volt, léckerítés, minden. Másnap délelőtt látom, hogy a csendőrlegények egy deszkabódében, valami nyári konyhában főzőcskéznek. Azt mondja az egyik, hogy nekem is hozhatnak valamit a boltból, ha van pénzem. „Hát mit lehet ott kapni?” „Kenyeret, esetleg kolbászt.” Mondom nekik, hogy erről szó sem lehet. Hogy én itt magamnak velük rendeljek, miközben ők tartanak engem fogva. Erre azt mondja a csendőrlegény, hogy mi megkínáljuk szívesen abból, amit mi főzünk, de az csak olyan, mint amit mi legények főzni tudunk. És meg is kínáltak. Hát soha életemben olyan jó krumplicevest nem ettem, mint amit ezek ott

15 A Iași megyei Merszefalva román neve Mircești. Vasile Alecsandri költő szülőfaluja.

föztek! Kedves falusi legények voltak, mind besorozott katonák, mind derék gyerekek.

Három napig tartottak ott. Mindig azt mondták, hogy a „plutoniér” (= őrmester) egész éjszaka nyomozott, és hogy emiatt nem tud velem foglalkozni. Hát így teltek a napok, míg végül kiderült, hogy bekísérnek engem a csendőrkapitányságra Roman városába. El is indítottak, de már késő délután volt, mire Szabófalvára megérkeztünk, és ott átadtak az ottani csendőrségnek. Ezek meg azt mondták: „Ma már nem megyünk tovább, majd holnap a városba bekísérünk, ülj le addig a priccsre.” Egy pár csendőrlégény ült még ott, beszélgettek. Tőlem is kérdezik: „Hát mit csináltál?” Én nevettem: „Hát ti tudjátok, hogy mért vagyok én itt.” Azt mondják: „De nem tréfádolog ez!” Na, jól van, ha nem tréfa, akkor nem tréfa, akkor nem nevetek rajta. És elhallgattam. Ők pedig egymás között beszélgettek rólam tovább. De aztán mégsem álltam meg, hogy időnként ne szóljak közbe, ha valamit nem jól értettek, és így aztán mindegyre parázs beszélgetésbe kerültem a csendőrökkel. Egyszer félbeszakít az egyik: „Na, ne félj, nem lesz semmi baj. Holnap bekísérünk, és majd ott elengednek.” Már akkor látta, hogy nem félek tőlük, mert nincsen a számlámon semmi. És így aztán másnap valóban elindítottak. A csendőr, aki kísért, azt mondja, hogy amikor kiérünk a faluból, akkor elveszi tőlem a táskát, segít ő is. De itt még, amíg minket látnak. (*kacag*) Mert a hátamon is volt csomag, meg a kezemben is volt táská. Így amikor beértünk Románvásárra, mindenki nézett minket, hogy ez a csendőr valóban kíséri-e ezt az embert, vagy csak véletlenül mennek együtt. Egy helyen valami építkezés folyt. Egy ácslegény a háztetőről odakiáltott nekem: „Ce ai făcut, frate?” [= Mit tettél, testvér?] De én nem válaszolhattam neki, mert nem tudtam, hogy mit szabad egy fogolynak, és mit nem. Hát ilyenek voltak az én rabtartóim! De a kapitányságon a csendőrtiszt nagyon mérges volt, gorombán beszélt velem. „Mi nem tűrünk meg semmiféle csavargót a megyében! Most is valami sátoros cigányok akartak bejönni, de visszazavartuk, menjenek Bákó megyébe!” Ott úgy látszik, engedékenyebbek voltak a csendőrtisztek. „Meddig akarsz itt ülni?” „Hát amíg elvégzem a dolgomat.” Az volt, ugye, az ajánlólevélbe beleírva, hogy a minisztérium kéri a hatóságokat, hogy azok segítsenek engem.

- Épp erre akartam rákérdezni: milyen ajánlólevelei voltak?

- Engem Brăiloiu pártfogolt, aki kapcsolatban volt Lajthával és a Népszövetség Szellemi Együttműködési Bizottságában¹⁶ is benne volt. De Gusti professzor embereivel is már jóban voltam. Ismertek, jártam velük falura, tudták, hogy nem vagyok valami vadmagyar. Adtak nekem papírt is, ami négy moldvai megyére volt megcímezve.

- És ez nem volt elég Romanban a csendőrtisztnek?

- Elfogadta, de azért ordította. Megpróbált elutasítani, mert az hazafias érdem lett volna, hogy ő elzavart engem. De hát mégis muszáj volt elengednie, és én így aztán szépen gyalog elindultam vissza Szabófalva felé. Hamarosan jött egy szekér, és felvett. Épp egy szabófalvi magyar volt a szekeres, aki útközben elmesélte nekem, hogy majdnem ő lett a katolikus püspök. Merthogy őt akarták a papneveldebe vinni, csak hogy ő nem akart menni, inkább elszökött, és elbújt a rokonoknál, amíg elmúlt a veszély.

SZABÓFALVA. „MI NEM TUDUNK MAGÁNAK CSIRKÉT SÜTNI!”

- Így aztán egy kis kerülővel visszaérkeztem Szabófalvára. Csak hát nem kaptam szállást sehol. Mindenki azt mondta, hogy ő nem ér rá vendéget fogadni, és hogy ők nem tudnak nekem főzni meg sült csirkét adni. Mikor már többször is mindenfelé emlegették a sült csirkét, gyanút fogtam. Hát mi ez?! Hogy mindenki ezzel áll elő. Hát mind megbolondultak ezek? Hiába mondtam, hogy nem kell nekem semmiféle sült csirke. Kiderült aztán, hogy előttem már ott járt, ott gyűjtött népdalokat Veress Sándor¹⁷, és neki kellett mindegyre csirkét sütni. *(kacagunk együtt)* Így aztán rám esteledett. Hát most mit csináljak, az

16 A Népszövetség (más néven: *Nemzetek Szövetsége*) az ENSZ elődje volt. Genfben működött 1919–1946 között. A párizsi békekonferencián a győztes nagyhatalmak hozták létre, Magyarország 1922-ben kérte a felvételét.

17 Veress Sándor (1907–1992) zeneszerző, népzenekutató, zenepedagógus. Veress Endre történész fia. Képzett etnomuzikológus, Bartók Béla és Kodály Zoltán tanítványa a Zeneművészeti Főiskolán. 1930-ban elsőként gyűjtött szakszerű módon népzene a moldvai csángó falvakban, ahol mintegy 150 népdalt rögzített fonográfra. 1948-ban Nyugatra emigrált, 1949-ben Svájcban telepedett le, ahol a berni zenekonzervatórium tanára lett. Moldvai népzenei gyűjtése csak a rendszerváltás évében jelent meg Magyarországon (Veress Sándor: *Moldvai gyűjtés*. Szerkesztette Berlász Melinda és Szalay Olga. Budapest, 1989. Magyar Népköltési Gyűjtemény XVI.).

utcán nem hálhatok. Visszamentem a csendőrségre, ahol már ismertek. Mondom nekik, hogy adjanak szállást éjszakára. Jól van, megalhatok ott, lesz üres priccs, ők úgyis kimennek őrségre. Ott aludtam, és másnap megint elindultam a faluba. Helyenként találtam embereket is, de nem ért rá egyik se, és akkor is mind azt mondták, hogy nem tudnak nekem sütni-főzni. Harmadnap már egy csendőr is átjött velem a községházára, és ott kértük, hogy adjanak mellém egy magyar embert, hogy valahol szállást keressünk. Hát elindultam evvel a magyarral, de így sem kaptam szállást sehol. Hát kénytelen-kelletlen estére megint megjelentem a csendőrségen. De ott akkor már nagy ijedelem volt: „Jaj, itt van a csomagod, és eredj vele innen, amerre látsz, mert jön a kapitány úr! Bármelyik pillanatban megérkezhetik autón, és rettenetes baj lesz, mert nem szabad idegeneket a csendőrségen fogadni.” Feladták rám a hátizsákot, és kitétek az utcára. Alig mentem ki, rettenetes vihar keletkezett. Szélvihar, por, minden. Vágtatva jönnek haza a szekerek a mezőről. Én meg ott állok. Megered az eső, zuhog. Hát hova menjek? Elindultam taláalomra valamerre. Végül az egyik háznál kint állt a tornácon egy ember. Bekérezkedtem hozzá ott az esőben. Beszélgetünk. Kérdi, hogy hol vagyok szálláson. Mondom, hogy nem kapok szállást sehol se. Erre azt mondja, hogy menjek a kántorhoz, mert neki nagy háza van, otthon is lesz, mert nem jár ki a mezőre, ugyanis egy nagyon jó szimentáli tehene van, amelyik 40 liter tejet ad. Ő csak annak az egy tehénnek hordja be a zöldséget, azt eteti, és a fél falut ő látja el tejjel. Na, el is mentem a kántorhoz. Csakugyan nagy háza volt, akkora, mint más embernek kettő. Az előszoba közepén volt, abból jobbról-balról nyílt egy-egy szoba, és azok mögött is volt még egy-egy másik szoba. De mind lakatlan. Mert a kántor maga az eresz alatt lakott a gyerekeivel. No, de hát ő nem tud magyarul! No, nem baj, tudok én románul.

- *Hogy hívták a kántort?*

- Mihai Crețu.

- *Ez valóban román név. De akkor hogyan volt ő ott római katolikus kántor?*

- Várjál még ezzel egy kicsit! Szóval ott éltem náluk. Két kisgyereke van, román asszony a felesége, aki nem magyar viseletben jár, hanem bő szoknyában, ilyen városiasan. Románul beszélek velük, és közben

járom a falut. Egyszer bemegyek a kovácsműhelybe is, ahol több ember is van, és ott beszélgetek velük. Odajön hozzám a kovács is, és azt kérdezi, hogy hol vagyok én szálláson. Mondom, hogy a kántornál. Erre azt kérdi: „Hát beszél az magával magyarul?” „Hát nem tud az magyarul.” Erre ő: „Hogyne tudna a gazember, hát az én öcsém!” (*kacag*)

– *A papok nyilván megmagyarázták neki, hogy ne beszéljen. A papilak mindig közel van a kántori lakhoz.*

– Igen. Visszamentem a szállásra, de nem tettem ezt szóvá. Továbbra is csak románul beszéltem vele. A vendég alkalmazkodjon!

– *Szabófalván mennyit maradt Gábor bácsi?*

– Körülbelül két hétig csengtem-lengtem ott, aztán Kelgyestre mentem át. Kedvesen fogadtak ezek a Martinásék, akiknek a fia miatt aztán később bajba kerültem, és hazakerültem Magyarországra. Rajzolgattam a házakat, az udvarok beosztását, mindent. Nem siettem, mert ott akartam végleg maradni. Csak tanulgattam, meg akartam érteni mindent.

– *Nyelvi nehézsége nem volt ezekben az északi falvakban? Nehéz nyelvjárás ez az északi.*

– Hát tanultam, igyekeztem. És nagyon élveztem. Körülbelül 600 évvel ezelőtti települések, Nagy Lajos-koriak. Mert korábban ott magyar meg nem maradt! Az Erdélybe vezető utakat zárták ők akkor ott le a 14. században, mert az mind katonai megszállás volt. Csak miután a tatárokat megtörték, azután lehetett ott megmaradni.¹⁸ Azelőtt a románok sem állapodtak ott meg. A román régészek, Victor Spinei és társai publikálták a 10–14. századi ásatások idevágó eredményeit, melyek szerint még az Erdélybe vezető folyóvölgyekben sem volt település egészen a 14. századig.¹⁹

18 I. Lajos (Nagy Lajos) magyar király 1342–1382 között uralkodott. Lackfi András székely ispán, későbbi erdélyi vajda tatárok elleni győztes hadjárata 1345–1346-ban volt. Moldva ekkor lett a magyar királyok hűbéres országa.

19 Victor Spinei könyvei: *Moldova în secolele XI–XIV*. București, 1982.; *Relații etnice și politice în Moldova meridională în secolele X–XIII*. Români și turanici. Iași, 1985.; *Moldavia in the 11th–14th Centuries*. București, 1986.; *Ultimele valuri migratoare la nordul Mării Negre și al Dunării de Jos*. Iași, 1996.; *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX–XIII*. Iași, 1999.

JUGÁN 2. A NYELVHALÁL ÉS DOKUMENTUMAI

- *Kelgyest után pedig Jugán következett, ahol aztán a leghosszabb időt töltötte. Mennyit volt Jugánban Gábor bácsi?*

- Hát hosszabban csak a második alkalommal. Akkor ott voltam egész télen áprilisig. Először a kántor, Gerka János fogadott be, két hétig voltam náluk. Egy szobában lakott az egész család, mert csak az volt fűtve. De ez az otlétem azért egy kicsit kényes dolog volt, mert a kántornak volt egy nagyon derék, kedves, szeretetre méltó leánya is, az Elizaveta, aki azt hiszem, nem volt közömbös irányomban, de nem tudott magyarul. Semmi nem volt köztünk, de azért érzett, hogy mégis van valami feszültség a levegőben, hogy én is gondolok rá. Nagyon rendes, jóra való lány volt. És történt egyszer, hogy akkor télen át kellett mennem Merszefalvára meghosszabbítatni az útleveletem. De a járásbíró éppen nem volt otthon, és a felesége leültetett a szobájukban, hogy ott várjam meg a férjét. Ő az ablaknál varrogatott, én pedig az ajtó mellett egy széken üldögéltem, hallgattunk. Egyszer odafordul hozzám, és megszólal az asszony: „Hallom, hogy el akarod venni a kántor lányát.” Nagy zavarban voltam. Hogy meg se sértődjenek a kántorék, mondom, hogy ez nem egészen úgy van. Hát így derültek ki a dolgok! Beszélni kezdtek rólunk a faluban, és akkor aztán a kántor engem hamarosan máshol helyezett el. Beszélő Jánosznak az apósánál, a „Patakus bacsónál”. Nagyon érdekes frizurája volt ennek az öregnek, éppen akkor nyírta meg a felesége. Mégpedig úgy, hogy egy fazekat borított a fejébe, és azt körülnyírta. Élesen jött ki a levágott haj a fazék alól. A feje közepén meg kopasz volt, úgyhogy ilyen Szent Péter-frizurája lett a „Patakus bacsónak”, a házigazdámnak.

Később, amikor 1956-ban mint hivatalos kiküldött megint kijutottam Romániába, végigjártam a fontosabb moldvai helyeket is, ahol jó embereim voltak, hogy lássam, megvannak-e még, túléltek-e a háborút. Akkor már nyugdíjas volt Gerka János, a jugáni öreg kántor. A szomszéd faluban, Merszefalván volt a feleségének egy kis földje, és ott kapálgattak. Nagy szegénységben éltek. Én akkor külön elmentem hozzájuk, és megkerestem őket. Meg volt hatva az öreg „gyák”. Megmutatta nekem Elizavetának a fényképét, akivel félig-meddig már összeboronáltak ott engem. Mondta, hogy ez a nagylánya elment apácának, amikor híre jött annak, hogy engem lelőtt a csendőr, ez benne

volt még az újságban is. Ők akkor azt hitték, hogy én meg is haltam. Szegény Elizavetát aztán később kiküldték Franciaországba az apácaikkal. Az öreg édesapja mutatott is nekem egy szép színes fényképet, amelyen a románnak kiadott magyar lány a francia lányokkal táncol. Élésre vasalt pantallóban, úri öltözetben körtáncot táncolgatott ott az én Elizavetám. Hát így játszik az emberekkel az élet.

Gerka János már képzett kántor volt, ő már a halasfalvi kántorképző intézetben tanult, nem otthon a régi kántoroktól. Őket a papok már bevezették egy kicsit az egyházpolitikába is, aminek része volt az is, hogy a románokat is meg kell nyerni a katolicizmusnak, meg kell magyarázni nekik, hogy a katolikus vallás nem magyar vallás, hanem egy nemzetközi. Ezért szervezték a franciákkal a Szent Ferenc apácarend kapcsolatát is. Ide került be a lánya, Elizaveta is, akinek volt egy Mária nevű kishúga is, ő olyan 12 éves lehetett akkor, és egy kukkot sem tudott magyarul. Őt is meglátogattam 1956-ban. Mondta az apja, hogy férjhez ment Bákóba, megadta a címét, és én elmentem őhöz is. Hát a vézna kislányból egy nagydarab testes asszony lett. Nem tudott akkor sem magyarul.

- Ma már csak egyetlenegy személy, egy öregasszony tud Jugánban magyarul, akit érdekes módon szintén Gerka Máriának hívnak. 1913-ban született, és emlékszik is Gábor bácsira, hogy ott járt náluk. Ő ott élt helyben mindig a faluban. De neki nem az apja, hanem a férje volt Gerka nevű, Gerka Jozsif, aki 1941-ben Odesszában halt meg a háborúban. A lányneve pedig Maria Petre Antăluț Tînăru volt. Ő ma a jugáni nyelvjárás legutolsó beszélője, vele fog meghalni ebben a faluban a középkori régi magyar nyelv.

- Többen voltak már itt nálam, akik jártak ennél az asszonynál, és beszéltek itt nekem róla. De ő nem ugyanaz a Gerka Mária, akit én kislányként megismertem, nem a kántor kisebbik lánya. Valahogy a kettőt összekompromittálták. A kántor kislánya nem tudott magyarul. Ő azért is emlékezetes számomra, mert amikor először megérkeztem Jugánba Farkasényból, egy nyári nap volt, és nem volt otthon senki, csak a gyerekek. Hát velük beszélgettem románul. Ott volt már akkor is ez a kislány, meg a Beszlág János kislánya is, Beszlág Mária. Kérdeztem őket, hogy hát tudnak-e magyar nótát. Nem, csak románul.

A tanítótól tanulták az iskolában. Télen aztán két hétig éppen náluk laktam.

– Ennél a másik Gerka Máriánál magam is többször jártam, beszélgettem vele, imádságokat gyűjtöttem tőle. Főleg liturgikus imákat, katekizmus-szövegeket tudott, de apokrif népi imákat is.²⁰ Találkozott-e Gábor bácsi ilyen imádságokkal?

– Egyszer Szusztér Józi elvitt a falu leggazdagabb családjának egyetlen leányához is, attól hallottam ilyen magyar imádságokat. Ez akkor történt, amikor észrevette, hogy én ott akarok maradni, és ott akarok megházasodni. Elmondtam neki, hogy egyszer a kútnál vizet merített egy lány, aki ott lakott a közelben, és én bementem hozzá, hogy ismerkedjek meg vele is. Ez egy nagyon szegény, nyomorgó család volt. Szusztér Józi pedig jómódú ember volt, úgyhogy amikor elmondtam neki, hogy én bementem ehhez a szegény családhoz, felkiáltott: „Jézus, Mária, Gábor el akarja venni a Bárány-lányt!” És akkor vitt el az ő rokonához, egy gazdag lányhoz. És ott is hagyott vele. Az a leány a szövőben ült, szövögetett, és közben mesélt nekem mindenfélét. De az egy nagyon rátarti leány volt, már verekedtek is a legények érte meg minden. Mondott nekem meséket is, de hát én lassan írtam, nehézkesen, töredezik akkor, ugye, a szöveg. Na, és ő mondott nekem ilyen imádságokat is. „A hét főllész [?] bűnök.” Azaz a hét főbűn. Magyarul, ahogy az öreganyjától tanulta. És akkor utána románul is mondta: „Şapte păcate capitale.” Mert azt a kántor már úgy tanította, ugyanis addig a pap nem volt hajlandó férjhez adni, megesketni a lányokat, amíg azok a *Miatyánkot*, a *Hiszekegyet*, a *hét főbűnt* és a többi imádságokat, katekizmusi szövegeket románul el nem tudták mondani. Így románosítottak. Nem a román állam, hanem a katolikus egyház. Hát ez a leány is mondja nekem *A hét főbűn* után a *şapte păcate capitalét*. Mondom neki, hogy ez a kettő ugyanaz. Erre ő: „Jé, csakugyan!” Addig nem is vette észre.²¹

20 Ezeket az imaszövegeket és a rájuk vonatkozó beszélgetést a *Csapdosó angyal. Moldvai archaikus imádságok és életerük* című kötetemben közöltem (Csíkszereda, 1999, Pro-Print Könyvkiadó, 28–34. o.)
Online változata: https://tanczosvilmos.word-press.com/wp-content/uploads/2021/02/csapdoso_angyal-1999.pdf

21 Ez a Lükő Gábor által meglátogatott „gazdag lány” azonos a jugáni nyelvjárás előbb említett utolsó, több folklórgyűjtő által is meglátogatott beszélőjével. Özv. Gerka Józsefné, szül. Maria Petre Antăluţ Ținăru (szül. 1913) a Lükő által itt említett imádságok nagyrészét az 1990-es években is ismerte, gyűjtéseim tanúsága

- A Hegyet hágek, lőtöt lépék... híres gyűjteményben van két olyan 1933-as keltezésű moldvai népi imaszöveg, amelyeknek a gyűjtője nincs megnevezve, de Erdélyi Zsuzsanna mindkettőnél megjegyzi, hogy ezeket Tálasi István kéziratoss anyagából kapta. Az egyik ima Jugánból, a másik Bogdánfalvából származik.²² Én azt gondolom, hogy mind a kettőnek Gábor bácsi lehetett a gyűjtője. Ezt azért tekintem fontos folklórtörténeti adaléknak, mert ez az egyik legelső archaikus népi imaszöveg, amit a magyar folkloristák gyűjtöttek. Moldvában legalábbis mindenképpen ez. Magyarországon Kálmány Lajos jegyzett fel ugyan korábban néhány ilyen imát, de ő még nem ismerte fel azt, hogy ez egy külön műfaj. A Gábor bácsi neve mindenesetre nem szerepel a Hegyet hágek... kötetben.

- Ennek az a története, hogy amikor én már Gyulán voltam múzeumigazgató, egyszer meglátogattott engem Bálint Sándor²³. A gyulai papokhoz jött látogatóba, és énhozzám is bejött a múzeumba. Tudtam, hogy ő egy ilyen vallásos ember, és gondoltam, megmutatom neki, hogy az Ómagyar Mária-siralomnak milyen szép változatát jegyeztem fel Bogdánfalván. És akkor odaadtam neki azt a bogdánfalvi szöveget és még néhány ilyen magyar ráolvasást. Hát Jugánban a „gálka”, azaz a torokgyík elleni ráolvasást jegyeztem fel, ami magyarul volt és más ilyeneket. És akkor egyszerre megjelenik az Erdélyi Zsuzsa könyvében, hogy ő ezt Tálasi Istvántól²⁴ kapta. Hogy került ez a Tálasi Istvánhoz? Hát vagy Bálint Sándortól, vagy tőlem, mert az 1960-as években Szegeden magam is találkoztam olykor Tálasi Istvánnal. Minderre pontosan ma már nem emlékszem. A gépelt szövegre nyilván nem írtam rá a saját nevemet, mert magamnak csináltam, és Bálint Sándornak vagy Tálasi Istvánnak sem írtam rá, mert ők tudták, hogy éntőlem

szerint 1998-ban is emlékezett az őt leánykorában meglátogató Lükő Gáborra. Családját ekkor is falu legtehetősebbjei között tartották számon. Ezt támasztja alá az is, hogy Erdélyi Zsuzsanna *Hegyet hágek, lőtöt lépék* című imagyűjteménye 25. szövegének adatközlőjeként egy „Antalucc Peter Iiána [sic!]: Maricca” nevű adatközlő van feltüntetve. Amint a jelen interjú további részében Lükő Gábor elmondja, ez az 1933-ban Jugánban gyűjtött ima valóban az ő saját gyűjtéséből származik. (T. V. megj.)

22 Erdélyi Zsuzsanna: *Hegyet hágek, lőtöt lépék. Archaikus népi imádságok*. Budapest, 1976/1978., Magvető Könyvkiadó, 25. és 188. szöveg, 179., 567. o.

23 Bálint Sándor (1904–1980) szegedi néprajzkutató, művelődés- és művészettörténész, egyetemi tanár. Fő szakterülete a népi vallásosság.

24 Tálasi István (1910–1984) néprajzkutató. 1951–1980 között az ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára.

kapják. Hát így kerülhettek aztán ezek az imák név nélkül oda a *Hegyet hágék...*-ba.

JUGÁN 3. FEKETE VARÁZSLATOK

- A Gábor bácsi gyűjtésében bizonyára vannak még más ima- és ráolvasásszövegek is, amelyek nem kerültek publikálásra.

- Szuszter Józi és a felesége mondtak nekem Jugánban egy ráolvasást orobáncra: „*Elindult a haragosz orobánc, kászász orobánc, csonthányó orobánc, sz meggyülközék a Szépszűzmáriával. Ez mondta: »Hová mensz te kászász orobánc, csonthányó orobánc?« »Menek Máriához vagy Ilonkához - a saját kislányára mondta -, rontsam meg színét...«*” Nem tudom mit csináljak, a vérét... És akkor azt mondja: „*Ne máj, ne máj, ne menjél!*» Szépszűzmária megállítja az „orobáncot”. (nevet)

Gerka János, a kántor is sokat mesélt nekem ilyen mágikus varázslásokat a jugániakról. Románul mesélt, de nagyon érdekes dolgokat. Elmondta, hogy milyen babonás nép volt ez, és hogy kezdetben hogyan jöttek hozzá is mindenféle ilyen ügyekben, akkor, amikor ő odakerült a faluba. Miután a halottat elparentálták, jöttek a rokonok, és megrendeltek tőle egy egyházi szertartást, hogy ezzel a halott meg tudja fizetni odaát a hídvámot. Ez talán valami román szokás lehetett. Mindenféle babonáik voltak a vénasszonyoknak. De aztán kiderült, hogy honnan merítik ezt. Szabófalváról járt át hozzájuk egy „meszter”, „a Szándor”, így hívták. És ő tanította meg a bábákat mindenféle babonákra. A kántor pedig üldözőbe vette ezt a „mesztert”, kitiltotta Jugánból, és a vénasszonyokat megfenyegette, hogy kiátkozza őket, ha továbbra is vele barátkoznak. Egyszer a kántor megmentett egy asszonyt, akit boszorkánysággal vádoltak meg. Azt mondták róla a faluban, hogy a padlásán van egy fából faragott kecske, és amikor azt megfeji, akkor a szomszéd asszony tehenének elveszi a tejét. Már hosszabb ideje fenyegették őt emiatt, hogy hát ne vigye el más tehenének a tejét, de hát csak tejeltek jól a szomszédok tehenei. Aztán egy vasárnap, amikor a gyanúsított asszony kilépett a templomajtón, akkor a szomszédjai nekiestek és agyba-főbe verték a szerencsétlent. Nagy törvény lett ebből, sokáig pereskedtek. Hogy mi lett a vége a pernek, azt nem tudom, de ez volt az egyik híres boszorkányos történet a faluban.

Egy másik boszorkányos történetet pedig Szusztter Józi és a felesége mondtak el nekem, a jó embereim, akiknek a mindennapi vendége voltam. Egyik családnál egy éjszaka arra ébrednek, hogy nagyon ugat a kutya. Mondja az asszony a férjének, hogy eredj már ki, nézd meg, mi van, ki van ott kint. De a férfi azt mondja, hogy biztosan valaki elment az utcán, majd abba hagyja a kutya az ugatást, és azzal befordul a fal felé. De a kutya csak ugat tovább, az asszonyt nem hagyja nyugodni. Hát felkel akkor ő, hogy kimegy és megnézi, hogy mi van. De ahogy a kilincse tette a kezét, beleált a kezébe egy rettenetes fájdalom, hetekig fáj a keze. Mert meg volt rontva a kilincs. Ahogy kilépett, meg is látott az udvaron egy ugyancsak boszorkánysággal gyanúsított asszonyt, övezetlenül és kerpa²⁵ nélkül. Nyilvánvaló, hogy rontó szándékkal jött oda, mert az asszonynak nem szabad kimennie a házból öv nélkül és fejfedő, hajfedő, kerpa nélkül. Meglátta, de nem mert a házból kimenni. Csak ennyi volt, hogy a rontás ereje megérezte a kilincsen.

(Pozsgai Péter:) – *Gábor bácsi, azt a fekete böjtöt is mondja el.*

– Jaj, a fekete böjt Jugánban! Ezt is Szusztter Józitól hallottam. Az egyik „öreg bacsónak” – én is ismertem őt, a családfákat állítottuk össze együtt vele, a „demibacsóval” – három fia volt. Már az első világháború előtt öreg volt, és kiosztotta a földjét három részre a három fiának. Hát elvitték mind a három fiút a háborúba, és az egyik odamaradt. Házás ember volt már a másik kettő is. Két kisgyermeke maradt [a meghalt testvérnek]. Az asszony maga gazdálkodott a kis földön, abból éltek. Egyszerre csak a két sógorának eszébe jutott, hogy hát az ő öccsük meghalt, és akkor a földje őket illeti. Követelték az asszonytól, hogy adja oda nekik. De az mondta: „Hát gyerekek [vannak], abból tartom őket, nem adhatom oda a földet.” Hát addig-addig, hogy elfajult [a dolog], mérgesen követelték tőle a földet. És egyszer, amikor estefele már sötétedés után jött haza a mezőről, egy utcasarok mögött megleste a két sógora, és agyba-főbe verte a szerencsétlen asszonyt úgy, hogy hetekig ágyban feküdt. Telt az idő, és egyszer egy kis idő múlva az asszony szomszédai elkezdtek gyanakodni, hogy mi van ezekkel? Reggel bög a jószág, nem kapott még enni-inni. Mi bajuk van ezeknek? Mentek

25 A *kerpa* főköttöszertű női fejrevaló a moldvai csángó asszonyoknál.

megnézni. De ott az a törvény van, régebb Magyarországon is ez volt, hogy nem szabad bemenni. Még rokon sem mehet be. Az utcaajtóból kiabál be, mert a ház az udvar belső részében van. Jöjjön ki valaki, és ha behívja, akkor bemegy. Ha meg nem akarja behívni, akkor kijön hozzá, és ott az utcaajtóban beszélgetnek. Azért van ott pad, hogy ott leültesse. Az a vendégfogadó. Hát nem jön ki! Akkor döngetik a kaput, hogy hallják meg. Mert itthon vannak, füstöl a háztető! Kémény nélküli házak vannak ott. De nem jön ki senki. Jézus, Mária, hát péntek van ma, a fekete böjtöt tartják ezek! Hát ugye tudták már a históriát, hogy megverték az asszonyt. Mint a futótűz, úgy terjedt el a faluban, hogy az asszony tartja a fekete böjtöt. A két testvér azonnal ágynak esett betegen! Az egyik a következő nap meghalt! A másik pedig küldte a rokonait ehhez az asszonyhoz, hogy mindent megad neki, csak hagyja abba a fekete böjtöt. Nagy nehezen gyógyult meg ez is. Élt akkor is, amikor én ott voltam. Puszkásznak hívták.

- *Nem adott enni az állatoknak, imádkozott... Miből állt ez?*

- Akkor elmondta, hogy mi a fekete böjt. Hogy akkor az egész ház, amelyik a fekete böjtöt tartja, böjtöl egy egész napon át, semmit nem eszik. Egész nap térden állva kell imádkozni, kérni az Úristent, hogy büntesse meg ezeket a gazembereket. Mert ő gyengébb, ő nem tud bosszút állni rajta, hát az Úristenre bízva. Az ő ügye igaz ügy, de ő erőtlenségre, csak az Úristen tud számára [igazságot tenni]. És akkor erősen tüzelni kell. Azért nézték, hogy hát ég a tűz a házban, füstöl a háztető. Ez már mágikus dolog: erősen tüzelni s egész nap térden állva imádkozni a gyerekekkel. Borzasztó!

- *A gyerekeknek sem ad enni, az állatoknak sem ad enni...*

- Semmit! Az egész ház böjtöl. A fekete böjt!

- (Pozsgai Péter:) *De ezt háromszor meg kell ismételni.*

- Három pénteken. Azért kérte a rokonok által, hogy hagyja abba, ne folytassa.

- *És bezárta a kaput. Nem engedett be senkit.*

- Nem zárta be! Nincs azon zár. Az a törvény, hogy nem mehet be senki. Én magamon is tapasztaltam.

- *Úgy mondják Moldvában, hogy „megrikójtják”. Ha „megrikójtanak” valakit, akkor kijön.*

- Rájöttem, hogy a Székelyföldön is ez lehetett a szokás. Azért van minden kapu előtt a kis vendégfogadó szoba. És Kalotaszegen a vendégfogadó jurta emléke megmaradt. Nem vetted észre? Ott egészen más az utcaajtó. Ott két hatalmas tuskó nyúlik ki, és abba van beleágyazva a küszöb. Székelyföldön nincs küszöbe az utcaajtónak, de Kalotaszegen mindig van. A küszöbbe van beleékelve az ajtófélfa, nincs a földbe eresztve. Székelyföldön viszont mindig a földben áll. Ez a jurtaajtó. És a díszítményei is. A kalotaszegi utcaajtó szerkezete: ott a két ajtófélfa tetejébe van téve a két szemöldökfa, beleékelve. Az tartja, hogy ki ne düljön. A jurtán a jurta falához van kötve a jurtaajtó szerkezete. De itt egészen más, itt meg kell kötni.

**JUGÁN 4. KUTAKODÁS A HÁZI ARCHÍVUMBAN.
TÖRTÉNETEK, TÉRKÉPEK, NYELVI GYŰJTÉSEK**

- *A hiedelemtörténetek mellett népmeséket is talált Gábor bácsi?*

- Sajnos népmeséket nem jegyeztem fel. *(Kérésünkre a polcon lévő dobozokban lévő gyűjtési cédulákról felolvastam egy népmesét.)* „Jugán. 1933. 1. Ott hul éltek a magyarok, hul éltek lesz, ki tudja. Vultak közel a tatárakház. Tatárok megfogtak két jánt. Tatárok jártak vánálni.” Vadászni. „Sz akadtak fel a jányokra.” Rátaláltak. „Elvitték vala, hul ülnek úk, z ergyübe, z úk házikhoz. Úk esznek vala emberpecsenyit. De csak a magyarokét, úk magukit nem eszik vala. Betettyik úket egy házba, hogy hizzanak meg. Adtak nekik gyióbélt sz egy jó ebédet, hogy hizzanak meg. Úk járnak vala minden nap vánálni ott z ergyükön elé, hul vultak vala. Aggyig ültek a lányok azok nálik, hogy nekifogtak vala érteni az ú nyelvüket. Egy reggel, gyet [= amikor] mennek vala az emberek vánálni, mondták z ú annyiknak. Vala egy bába ott, csán vala nekik ebédet. Hogy egy lányt azokból megszüsszen kemencébe.” Ez a medvére megvan Nagyszalontáról! „Bába égetett egy jó tüzet kemencébe, sz kihozott egy lányt, hogy szüssze meg. Kã lányok azok be voltak rekesztve. A bába mondtá: »Ia, sui fatã pe lopatã!«” Új rá a lapátra! „»Ia, sui babã, dar mi-o aratã!«” Mondta a lány, hogy ülj te, mutasd meg, hogy hogyan kell. „Akkor a bába felült, hogy mutyissza meg, hogy

üljön fel. Gyet [= amikor] felült a bába, a lány isz hajtotta a kemencébe. Begyugta száját kemencének. Künn nem volt szenki, elmentek vânálâni. Kivette a mászik jányt a rekesztiszbûl. Immá mondja: »Háj [= gyerünk!], fuszunk el, kâ bábát behajtottam kemencébe!« Sz elfuttak a magyarokhoz. Gyet a tatárok eljöttek gyélbe, kereszték a bábát, hogy lásszák, csánte nekik ebédet. Néztyék, nem kapták. Benéztek a kemencéhez. »Né, kemencébe egy szült ember!« Kivették, sz nekifogtak enni. Sz ahogy szagatni fogták, vén vót sz erósz vult a pecsenye. Megiszmerték a bábát. A gyûrûrûl. Elindultak a lányok után, de nem még kapták meg. Mai era înainte, dar nu mai aduc aminte.” Hogy még tovább is volt a mese, de nem [emlékszem]. „Mama mea ştia.” Az én anyám tudta ezt a mesét. „Ez igaz magyar povestye!” Mese. Szusztér Józi mondta [nekem]. Józse Anton Beltyanu.

Jaj, de itt még van valami! (*ugyanannak a doboznak egy másik gyűjtőcédulájáról olvassa:*) „Isztván királ kihajtotta a pogánokat, kik valának itt. Isztván királ nem birta lenne emberekvel, elgyütte marhákat, gurucskákat [?], madarakat, sz hajtotta fel rivájik.” A madarak, az az aprómarha. „Ebben a háboruban lopták el a lányokat a tatárok. Mikor elfuttak a lányok, mentek csak éjjen csillagok után. Napval ültek banyhába.” A „bahna” románul mocsarak közötti hely. „Tatárok kereszték, de nem akadtak fel rivájuk.” Felakad, ez megtalálni. „Ebben a verekediszben egy esztendeig ült az Isztván királ.” Ezt Vasile Lungu mondja már [nekem]. Ők mondták el, hogy miért hosszabb a románok böjtje, mint a magyar nagyböjt. Mert „Isztván királ” elkésett a böjt kezdetéről, a húshagyásról. Az mindig nagy lakoma. De elkésett róla, mert a tatárokkal verekedett. És akkor megkérte a pápát, hogy engedjen nekik még egy napot a húshagyásig. És ezért hosszabb a magyarok böjtje [helyesen: farsangja!], mint a románoké. Ez a moldvai krónika. Délen Szent László volt a tatárokkal, ő hosszabbította meg a böjtöt. Hát ilyenek. „Illenek vannak!” ...Itt a Szent Isztván! (*a gyűjtési cédulákra mutat*)

- (Pozsgai Péter:) - *Nézzük meg ezeket a dobozokat!*

- (*Levesz a polcról néhány dobozt, nézegeti a gyűjtőcédulákat, olvassa az iratcsomók címeit:*) „Moldva - rontás, gyógyítás”, „Temetési szokások.” „Mesék, mondák.” „Igeragozás.” Jugáni igeragozás! (*nevet*) „Ro-

mán nyelvű énekszövegek”, „Magyar nyelvű énekszövegek”, „Szent István király”, „Misze²⁶ dolgok”, „Vallásos egyházi énekek”, „Csángó szókincs”, „Születéssel kapcsolatos szokások”, „Rontás, gyógyítás, bájlás-zok.” „Ha szerik a feje.”, „Kuszutor, óöntés”, „Vízvetés”. Hát így próbáltam csoportosítani. Ezek vannak itt feljegyezve „Jugán – folklór” címen.

Térképeket is készítettem. Az északi csángókról akartam egy nagy monográfiát csinálni. A központi falu Jugán lett volna, de a többire is mind megrajzoltam a részletes térképeket. Elkértem a régieket a bojártól. A 19. században az osztrákok pontos katonai térképeket készítettek, Györffy Istvánnak ezek mind megvoltak. Rengeteg magyar eredetű helynevet kiírtam róluk cédulákra. *(A dobozokból kézzel rajzolt térképeket vesz elő, amelyek északi csángó falvak településszerkezetéről készültek.)* Ez itt Domafalva. A katonai térképen ott van a régi meder, és az én koromban már ott van az új meder. Elterelték a folyót, mert félni lehetett, hogy a templomot is eléri. A családneveket is feljegyeztem ott is. De csak egy napot töltöttem Domafalván, mert a csendőr mindjárt utánam jött, menjek csak vissza Jugánba! Négy megyére szólt az ajánlólevelem, de nem engedett máshova, csak Jugánba. Ezen a térképen pedig a telkek láthatók Jugánban. Dupla udvar, nagycsalád, több generáció. De emikor már a lányok is örökölték a beltelekből is, akkor minden teljesen összezavarodott.

- (Pozsgai Péter): *Gábor bácsi Bécsben is kutatott a levéltárban.*

- Igen, onnan meg a 18. századi térképeket szereztem meg. Amikor az osztrákok József császár korában megszállták Moldvát a Szeretig, pontosan fel is térképezték a területet. Ezeket is lemásoltam.

JUGÁN 5. LÍRAI FOLKLÓRMŰFAJOK. EGY KIS VITA BARTÓK BÉLÁVAL

- *Egy kérdés erejéig térjünk még vissza a folklórhoz: balladával vagy a téli népszokások szövegeivel, például a hejgetéssel nem találkozott ezekben a falvakban?*

- Nem is jutott nekem eszembe ez. Csak hogy mit énekelnek, azt kérdeztem. Ha került közte ballada, akkor lejegyeztem azt is. De Jugánban ezekről nem érdeklődtem. Ott a halottsiratót akartam felven-

26 A *misze* szó az északi csángó nyelvjárásban 'templom' jelentésű.

ni. Elvittek egy öregasszonyhoz, aki egész nap folyton siratta a férjét vagy a fiát, már nem tudom. De hát olyan értelmetlen siránkozó beszéd volt, hogy nem is sikerült felvenni.

– *Rikójtozások, csujjogatások voltak-e a lakodalmakban?*

– Voltak. Azokat mondtak bőven Szabófalvában, és Jugánban is: „*Úgy szeretem menyemet, / mint a rigó cseresznyet. / Kerülöm a gógocskát, / csókolom a menyemet!*” Ezt kétféleképpen tudták. A régies az volt, hogy a harmadik sor nem rímel, de a negyedik megint rímel az első kettőre: „*Úgy szeretem menyemet, / mint a rigó cseresznyet. – Aztán ez a sor nem rímel: – / Kerülöm a gógocskát, / csókolom a menyemet!*” De úgy is mondták már, hogy az is rímeljen: „*Úgy szeretem menyemet, / mint a rigó cseresznyet. / Kerülöm a kemencét, / csókolom a menyecskét!*” Volt még egy ilyen kedvelt mondókájuk: „*Haj, komasszon, táncoljunk, / ke [= mert] maholnap meghalunk! / Harangokat gongyisszák, / földet rivánk felhúzzák.*” Ezt Szabófalván is tudták, Jugánban is. Aztán énekelt volt a románcsúfó. „*Ide tova [lábam?], ne tova, / ne vigy oláh faluba, / mert ez oláh faluba / még a tyúk isz ott kurva.*” Hát ez tiszta pentaton. Nekem nagy élmény volt. De még Bartóknak is! Egyszer találkoztam vele, amikor Karácsony Sándor bácsi *A magyar észjárását* vittem el neki dedikálva. Meg volt beszélve, hogy ekkor meg ekkor az Akadémián [találkozunk]. Már sötét este volt, ott botorkáltam fel egy sötét lépcsőn. Egy kis lámpa mellett dolgozott Bartók az íróasztalnál. De mindjárt a moldvaiakra kerítette a sort. Korábban a nyelvészek, Rubinyiék²⁷, akik jártak Moldvában, mindenütt arról írtak, hogy ott a *c* hang helyett *cs*-t ejtenek. Én meg cáfoltam ezt. Hát Bartóknak is beadták nyilván, hogy én okosabb akarok lenni önáluk, és akkor ott szóvá tett nekem egy másik dolgot, mégpedig azt, hogy én azt állítottam, hogy ott [fent északon] nincsen meg a zárt *ě* hang, *embër*, hanem nyílt *e*-t ejtenek: *ember*. Bartók most azt mondja nekem, hogy hát én magam is jelöltem a zárt *ě* hangot. Mindjárt le is vette a polcról a moldvai könyvem – ez a beszélgetésünk már 1936 után volt –, és fel is ütötte mindjárt, hogy hol van. Hogy azt írtam ott, hogy *sziëp*. Hát majd hanyatt estem, hogy itt mindjárt megcáfol engem. De aztán hamar észbe kaptam: „Hát ez

27 Rubinyi Mózes (1881–1965) nyelvész. Fiatalkorában kétszer kutatott Moldvában, és a századforduló táján több nyelvészeti tanulmányt jelentetett meg a moldvai magyar nyelvről.

nem az az eset! Hát ez az *ë* nem a magyar nyílt *e* hangnak a megfelelője, hanem az *é* hangnak. Ez itt az *ië* diftongus.” „Jaj, bocsánat!” Kedves volt. És akkor vettem elő, hogy Jugánból, ahol már nem tudnak magyarul, onnan sikerült még magyar népdalt fölvennem. Elfűjtam neki ezt az „Ide tova, ne tova...” csúfolót. S akkor mondja Bartók: „Jé, csakugyan! Ennek [a dallamnak] csak egyetlen variánsát ismerem, azt is románoktól.” Elővette a polcra az ő máramarosi kötetét, fellapozta, és ott volt! Egy máramarosi táncdal. Ti-ti-ti-ti, ti-ti-ti... De azt mondja Bartók, hogy ez csak négy hangú, nem öt hangú.

– *Bartók tudott a Gábor bácsi moldvai gyűjtéséről? Egyebet is ismert az 1936-ban megjelent könyvének kívül?*

– Nem, semmit. Csak a könyvemet meg a dallamgyűjteményemet, mert az külön volt, három füzet. A többi jegyzetem mind ilyen kis nyolcadíves lapokon volt. Ez a régimódi formátum, most az A4-esnek a negyede. Kis cédulák, amelyeket zsebben lehetett hordani. Ezek itt vannak nálam a dobozokban.²⁸ A dallamok benne vannak a három füzetben, de azokat most elvitte Olsvai Imre²⁹, mert írt ebből egy tanulmányt.³⁰

Csodaszarvas

28 Lükő Gábor hagyatéki anyaga – az interjú alatt megtekintett dobozok anyaga is – a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárában található.

29 Olsvai Imre (1931–2014) népzenekutató, zeneszerző, Kodály Zoltán legfiatalabb tanítványa.

30 Olsvai Imre: Lükő Gábor romániai népzene gyűjtése 1931–1934 között. In Pozsgai Péter (szerk.): *Tűzcsiholó. Írások a 90 éves Lükő Gábor tiszteletére*. Budapest, 1999, Táton Bt., 143–210. o.

Kolumbán-Antal József

ÁRPÁD-KORI GYALOGÍJÁSZOK

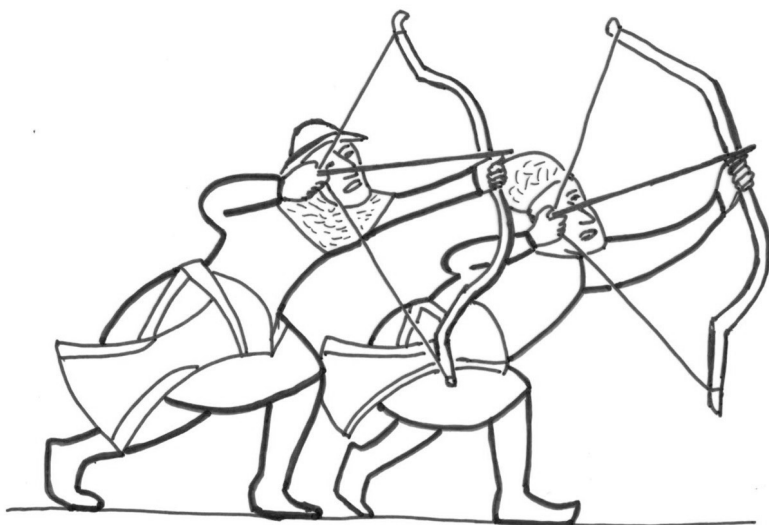
A székelyföldi Bibarcfalva református templomának északi falán töredékes, a Szent László-legendát megjelenítő freskó található, amelyet a 14–15. század fordulóján készítettek, és amelyet nemrégiben restauráltak.¹ A csatajelenetet ábrázoló monumentális kép épebben megmaradt részletén a támadó magyar csapatokat figyelhetjük meg, amelyek élén Szent Lászlót egy fehér ló nyergében ábrázolták, majdnem vele egy vonalban pedig egy gyalogíjász alakja látható lövésre tartott íjjal. A Szent László mögötti sorban lándzsájukat támadó tartásban tartó páncélos lovasok következnek, mögöttük pedig lovas íjászok, lövésre kész íjjal. A csatajelenet annyira dinamikus, hogy szinte magunk előtt látjuk, amint az első sorokban elhelyezkedő gyalogíjászok leadják lövéseiket, a nehézlovasság rohamra indul, majd ezek fedezékében következnek a lovas íjászok, folyamatos nyilazással. Az alkotás készítője meglehetősen jó megfigyelő lehetett, és elképzelhető, hogy saját tapasztalataira vagy esetleg szemtanúk, résztvevők beszámolóira támaszkodva festhette meg az említett jelenetet.

A bibarcfalvi freskó értékét – az ábrázolás magas színvonala mellett – az adja, hogy gyalogíjászok is szerepelnek rajta. Nem tudhatjuk, hogy a megbízó székely előkelő vagy a bibarcfalvi gyülekezet ragaszkodott-e ahhoz, hogy ők is felkerüljenek a műre, de egyértelmű, hogy ez valakik számára fontos volt. A fennmaradt freskórészleteken két egész alakos gyalogíjász látható. Az egyiknek a Székelyföldön (az idősebb férfiak körében) ma is népszerű báránybőr sapkához (helyi neve: bundasapka) hasonló fejfedője van, és térden alul érő fegyverkabátot visel. A második íjász kalaphoz hasonló fémsisakot² és az előző íjászéhoz hasonló fegyverkabátot hord, nyakát és vállát sodronygallér védi. Mindketten lövésre készen, ülő pozícióban helyezkednek el (a gyalogíjászok klasszikus és az egyik leginkább javasolt íjásztartása az ülő helyzetből való

1 Horváth Zoltán György: *Székelyföldi freskók a teljesség igényével*. Budapest, 2002, Masszi Kiadó és a Romanika Kiadó, 76–77. p.

2 Ün. vassalapot

lövés).³ Íjászaink fegyverüket a bal kezükben tartják oly módon, hogy a nyíl az egyenesen tartott hüvelykujjon nyugszik, és jobb kézzel szemmagasságban az arcukhoz feszítik a húrt. A bal lábszáruk függőlegeshez közeli tartásban van, a test a hátranyújtott jobb lábon támaszkodik. Az ábrázolás a lövés pillanatát örökíti meg, amikor az íjász kissé felemelkedik ülő tartásából, így testének minden részét és energiáját használni tudja (lásd a mellékletet). A két ábrázolt alak a jobb oldalán méretes, homokóra formájú tegezt visel, amely szíjjal van a derékra erősítve. A freskón jól kivehetőek az íj jellegzetességei is: olyan, hosszú és merev – török típusú – karokkal készített középkori magyar reflex-íjról van szó, amelyik a firenzei Bargello Palota gyűjteményében is látható 15. századi példánnyal azonos típusba tartozik.⁴

*A bibarcfalvi freskón ábrázolt Szent László-legenda gyalogíjásza
(a szerző rajza)*

-
- 3 Sudár Balázs: Az íjászat tudományának könyve. Egy XIV. századi mameluk kézikönyv az íjászatról. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2010. 1–2. sz. 346. p.
- 4 Tóth Zoltán Henrik: A késő-középkori magyar íj forrásai. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2011. 3. sz. 913., 915. p.

A bibarcfalvi freskón látható alakok a gyalogos íjászat egy későbbi, meglehetősen fejlett változatát képviselik, a gyalogíjászok alkalmazásának kezdetei azonban valószínűleg az Árpád-korra nyúlnak vissza. Jakó Zsigmond például az 1395-ben Havasalföldre behatoló, szerencsétlen sorsú magyar előhadak⁵ nagyobb részét íjász gyalogosoknak véli.⁶ Az eseményről tudósító latin nyelvű forrásban az „archerarios” és „pharetrarios” kifejezések szerepelnek,⁷ amelyek magyar megfelelője az íjász és tegzes, ahogyan a gyakrabban használt „sagittarius” kifejezésnek is.⁸ A latin nyelvű források rendszeresen a „sagittarius” alakot használják az íjászokra, de nem pontosítják, hogy gyalogos vagy lovas íjászokról van-e szó, legtöbbször pedig a számszeríjászokat sem különböztetik meg azoktól, akik reflexíjat használnak.⁹ A következőkben az Árpád-kori gyalogíjászok nyomába eredünk.

AZ ÁRPÁD-KORI GYALOGSÁGRÓL

Az Árpád-kori magyar lovasok többségének fegyverei között az íjat is megtaláljuk, és hasonló lehetett a helyzet a gyalogosok esetében is.¹⁰ Az utóbbiakkal azonban a történelmi források nem túlzottan kegyesek: a tárgyalt korban nem sokra értékelték őket, így a fennmaradt oklevelekben is főként a lovagok cselekedeteivel találkozhatunk. Ezt látszik igazolni az első keresztes háború egyik résztvevőjének, Blois-i Istvánnak az Antióchia ostromáról beszámoló levele is: „Ezért kiküldték a kiváló Boemundot és Rajmundot, Szent Egyed grófját hatvan lovag kíséretében a tengerparthoz, hogy onnan a tengerészeket a tervezett feladatra ide vezessék... E váratlan menekülés során több mint ötszáz gyalogo-

5 A szöveg 1396-os oszmánellenes fellépést előkészítő katonai beavatkozásra utal, amelyre 1395-ben, Luxemburgi Zsigmond magyar király (1387–1437) uralkodása alatt került sor azzal a céllal, hogy a törökök által támogatott Vlad ellenvajdát Havasalföldről elűzze, és ezáltal Mircea belpolitikai hatalmát megerősítse. A Losonci István és Bebek Ferenc vezette magyar előhadak felvonulása, amelyre 1395 tavaszán került sor, súlyos vereséggel végződött (a szerk. megjegyzése).

6 Jakó Zsigmond: Három erdélyi vajda Zsigmond király korában. In Jakó Zsigmond: *Társadalom, egyház, művelődés*. Budapest, 1997, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 71. p.

7 Franz Zimmermann, Carl Werner, Georg Müller: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. Hermannstadt, 1902, 149. p.

8 Bartal Antal: *A magyarországi latinság szótára*. Budapest, 1901, Franklin-Társulat, 44., 489. p.

9 Jim Bradbury: *The Medieval Archer*. Suffolk, 1985, The Boydell Press, 8. p.

10 Boldog Zoltán: Fegyverzet és felszerelés a magyar-bizánci háborúban. In B. Szabó János: *Háborúban Bizánccal*. Budapest, 2013, Corvina, 199. p.

sunkat veszítettük el Isten dicsőségéért, de lovagjaink közül bizonyosan csak kettőt.”¹¹ A levélíró tehát tulajdonképpen arról számol be, hogy hatvan lovag indul el az említett vállalkozásra, a gyalogosok pedig csupán a veszteségeknél jelennek meg, mintegy illusztrálandó az összecsapás heveségét. Az idézett forrás jól példázza a gyalogosok társadalmi megítélését: a szerző jól érzékelhető megkönnyebbüléssel veszi tudomásul a lovagok alacsony veszteségét, az elesett gyalogosok nagy száma viszont semmiféle érzelmet nem vált ki belőle. Nem csodálkozhatunk tehát, hogy a krónikások sem sok tintát pazaroltak az utóbbiakra.

A magyar gyalogosokról először az 1167-es zimonyi csata kapcsán történik említés¹² – egy, az eseménnyel kortárs bizánci szerző számol be róluk¹³ –, az első magyar forrás pedig, amelyben feltűnnek, egy 1224. évi oklevél.¹⁴ IV. Béla ifjabb király¹⁵ II. András királysága idején a gorikai királyi szervienseket háború esetén száz gyalogos kiállítására kötelezte, akiknek csak az ország határain belül vívott harcokban kellett részt venniük.¹⁶ 1225-ben III. Honorius pápa a német lovagok Magyarországból való kiűzése kapcsán II. András királyhoz intézett levelében – az említett lovagok panaszaira támaszkodva – már magyar gyalogosok sokaságáról tesz említést.¹⁷

A magyar gyalogság kérdésével Süttő Szilárd foglalkozik részletesebben a 11–14. századi parasztkatonákról írt tanulmányában.¹⁸ Amint írja, „...a középkorban igen ritka volt a nyílt csata; a háborús cselekmények leginkább megerősített helyek – várak, tornyok, városok, véde-

-
- 11 Veszprémy László: *Az első és második keresztény háború korának forrásai*. Budapest, 1999, Szent István Társulat, 149–150. p.
 - 12 B. Szabó János: *Az Árpád-kor hadtörténete (1000–1301). A zimonyi csata (1167) és a bizánci háborúk utolsó éveit*. In Hermann Róbert (szerk.): *Magyarország hadtörténete I.* Budapest, 2017, Zrínyi Kiadó, 122. p.
 - 13 Moravcsik Gyula: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*. Budapest, 1988, Akadémiai Kiadó, 242. p.
 - 14 Borosy András: *Gyalogság*. In Kristó Gyula (főszerk.): *Korai Magyar Történeti Lexikon*, Budapest, 1994, Akadémiai Kiadó, 241. p.
 - 15 IV. Béla II. András fia, akit apja az urak nyomására már 1214-ben – azaz saját uralkodása idején – megkoronáztatott, azonban csak 1235-ben (II. András halála után) vált az ország törvényes uralkodójává.
 - 16 Fejér György: *Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis, Tom. III, Vol. I*, Buda, 1829, 466–469. p.
 - 17 Jakó Zsigmond: *Erdélyi Okmánytár*. Budapest, 1997, Akadémiai Kiadó, 163. p.
 - 18 Süttő Szilárd: *Megjegyzések a XI–XIV. századi magyar haderő parasztkatonáiról és hadakozásukról. Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Philosophica. Tomus XVIII., Fasc. 1.* (2014), 217–233. p.

lemre alkalmassá tett egyházi létesítmények – körül folytak, illetve a megtámadott fél birtokainak pusztításában merültek ki.”¹⁹ A különféle ostromoknál értelemszerűen mindkét oldal emberei gyalogosan harcoltak. Azt is fontos hangsúlyozni, hogy a lovassági harc a gyalogoságinál jóval nagyobb mesterségbeli tudást követelt, és ennek tulajdoníthatóan egy lovas katona kiállítása – a zsoldot is ideértve – jelentősen többbe került, mint egy gyalogosé.²⁰ Abban, hogy a korban felállított seregekben az arányok a gyalogság javára tolódtak el, különféle társadalmi folyamatok is közrejátszottak.²¹ „Talán nem tévedünk nagyot, ha feltételezzük, hogy a letelepedett földművelő életmód megszilárdulásával, a korábban esetleg ápolt nomád lovasíjász-hagyományok fokozatos kihalásával nemzedékről nemzedékre nőtt a gyalog harcolók aránya a hadakozó parasztságon belül.”²² Süttö megállapítását bizvást kiterjeszthetjük a többi társadalmi rétegre is.

Szintén az említett folyamatokat példázza a Magyarországon megtelepedett kunok helyzete, akik a 13. század folyamán a legtöbb magyar hadi vállalkozásban még könnyűlovasként vettek részt, később viszont már pénzzel váltották meg ilyen jellegű szolgálatukat.²³ Mindez azzal magyarázható, hogy a letelepült életforma mellett a korábbi sztyeppei harcmodort egyszerűen nem lehetett fenntartani (mivel az új életvitel miatt a hadakozás módja is megváltozott). Ahogyan a kunok idővel elvesztették harciasságukat, más csoportok sem őrizhették meg évszázadokon át korábbi életvitelüket, mint ahogyan az ezzel együtt járó jellegzetes harcmodort sem. I. (Szent) István Koppánnyal vívott harca idején már nyugatról érkezett vitézek vezették a királyi sereget, Nyugat-Európában pedig ebben a korban többnyire páncélos lovasok és gyalogos katonák vívták a háborúkat; a kevésbé jól felszerelt lovasok feladata kimerült abban, hogy a nehézlovasságot kísérték és szolgálták.²⁴ A könnyűlovasság szükségességét leginkább az első keresztes hadjárat során kezdték felismerni, és ugyancsak ehhez az időszakhoz

19 Uo. 223. p.

20 Uo. 224. p.

21 Érvényes a székelyekre is, még ha a folyamat lezajlásának időtartama különbözött is egymástól.

22 Süttö: i. m. 224. p.

23 Uo. 225. p.

24 Magyarán nem alkalmazták őket olyan feladatokra, amelyeket jellemzően a könnyűlovasságnak kellett ellátnia (a szerk. megjegyzése).

köthető a bizánci mintára felállított „turkopol”²⁵ lovasíjász-seregek megszervezése is. Ezekben keresztény anyától származó törökök szolgáltak, és csak a Keleten vívott harcokban alkalmazták őket. Nyugaton inkább az volt a jellemző, hogy egy-egy seregben a gyalogosok aránya jóval nagyobb volt, mint a lovasságé (az előbbieik száma akár tízszerese is lehetett az utóbbiakénak). Szent István korától kezdődően a Magyar Királyságba is rendszeresen érkeztek lovagok a nyugati országokból; nehéz elképzelni, hogy ne hoztak volna magukkal szép számban gyalogos katonákból álló kíséretet, vagy hogy új hazájukban ne képeztek volna ki újabb gyalogosokat, hogy az általuk megszokott harcmodort továbbra is alkalmazhassák. Amennyiben ez így történt, feltételezhető, hogy a fegyverzet mellett a magyar lovagok ezt a gyakorlatot is átvették nyugati társaiktól. Azt is figyelembe kell vennünk, hogy a Magyar Királysággal szomszédos országok seregei is rendszeresen alkalmaztak gyalogosokat, és a különféle háborúk során a magyarok is óhatatlanul megismerkedhettek a gyalogság nyújtotta előnyökkel. A sztyep-péhez hasonló pusztai vidékeken a lovasíjász-taktika volt a legmegfelelőbb, viszont a hegyes vagy vizenyős, mocsaras helyeken inkább a gyalogos harcmodor vezetett eredményre. Valószínű tehát, hogy a különféle egyéb körülmények mellett a Kárpát-medence változatos domborzati viszonyai is elősegíthették a gyalogság kialakulását és elterjedését.

AZ ÍJ

1545-ben, a franciákkal vívott tengeri csatában VIII. Henrik angol király zászlóshajója, a *Mary Rose* a part közelében felborult és elsüllyedt. A roncsot a 20. század végén a régészek a felszínre hozták, számos olyan tárgy maradványaival egyetemben, amelyek a tragédia idején a hajón voltak, és amelyeket a Solent-szoros iszapja évszázadokon át megőrzött. Sok egyéb mellett a legendás angol botíjak néhány darabja is a felszínre került, lehetővé téve a régészek számára, hogy az említett íjtípus hiteles másolatát elkészítsék.²⁶ Amint az ezzel végzett tesztekől kiderül, a hajó feldélzetén életüket vesztett íjászok olyan 150 font

25 Rázsó Gyula: *A hadművészet középkori és újkori klasszikusai*. Budapest, 1974, Zrínyi Katonai Kiadó, 638. p.

26 Theodore R. Whitman: *The History of Archery*. Hely nélkül, 2017, CreateSpace Independent Publishing Platform, 54–73. p.

erősségű íjakat használtak, amelyekkel akár 300 m távolságra is lehetett lövést leadni.²⁷ A középkori botjak és reflexíjak hasonló teljesítményre voltak képesek.²⁸

A Mary Rose elsüllyedésekor az egyik ágyú alá szorult íjász felszerelése a portsmouthi haditengerészeti múzeumban (fotó: Magyarosi Sándor)

Az íj erejét egyrészt az íjász fizikai erőnléte, másrészt az általa gyakorolt harcmodor határozta meg: az utóbbi jelentőségét az íj kiválasztásában jól példázza, hogy a lovas íjászok – a gyalogosokkal szemben – mindössze 60 font erősségű íjakat használtak, ugyanis a lóról történő lövés erősebb íjakkal nem lett volna lehetséges.²⁹ Az íj

²⁷ Uo. 39. p.

²⁸ Szöllősy Gábor: Mennyivel voltak jobb íjaik a honfoglaló magyaroknak, mint a korabeli Európa más népeinek? *Keletkutatás*, 1995/ősz, 37–51, 9. p.

²⁹ Kassai Lajos: A könnyűlovasság, lovas íjászat alkalmazása. In *Honfoglalási emléknapok: tudományos konferencia a Honfoglalás 1100. évfordulója emlékére a JGYTF Történettudományi Tanszékén*, 118. p. (acta.bibl.u-szeged.hu/5429/1/belvedere_kk_009_114-120.pdf) (Utolsó letöltés: 2024. augusztus 8.)

tulajdonságai természetesen a maximális lőtávolság alakulására is kihatottak: egy 150 fontos íjat használó gyalogíjász több mint kétszer akkora távolságra tudott nyilazni, mint egy lovas íjász a maga fegyverével. Nyílt csatában a lóhátról íjjal harcolók előnye főként a ló sebességének, illetve mozgékonyságának volt köszönhető, ostromok esetén viszont az íj hatósugara bizonyult fontosabbnak, mivel ez esetben a magas tornyok és várfalak a védőknek kedveztek. A gyalogosok nagyobb lőtávú íjai azonban a korabeli fegyveres konfliktusok számos formájában fontos szerephez juthattak: hidakon, folyókon történő átkeléskor a mozgásban lévő erőket gyalogíjászok biztosították, mint ahogyan egy-egy ostrom esetén a különböző falbontó szerkezetek és gépek is az ő segítségükkel tudták megközelíteni az ellenség által védett falakat. Barbarossa Frigyes császár például Milánó első, 1155. évi ostromakor íjászok hármassal gyűrűjével vette körbe az ellenség által védett falakat, így kényszerítve megadásra a védőket.³⁰

A kor hadviselésének egyik jellegzetességeként a lovagok páncélt viseltek, a módosabbak pedig lovaik számára is gondoskodtak valamilyen védelemről. Nyílt csatában az erősebb íjjal leadott célzott lövések akár a páncélzatot is átüthették, nagyobb távolság esetén viszont az íjászok elsősorban a könnyebb célpontot nyújtó lovakra lőttek, ugyanis ha a ló odanyomta lovasát, annak már nem sok esélye volt a túlélésre. A páncél sem feltétlenül tudta megvédeni viselőjét, különösen ha az íjászoknak lehetősége nyílt arra, hogy a test kevésbé védett részeire célzott lövéseket adjanak le. Az íj hatékonyságát bizonyítandó több, igen látványos esetet is felsorolhatunk a történelemből: 1066-ban, a hastingsi csatában Harold angolszász király halálát egy, a szemében fúródott nyíl okozta.³¹ Oroszlánszívű Richárd 1199-ben a nyakát eltaláló, számszeríjász által kilőtt nyíl miatt hunyt el.³² A különféle célpontok leküzdésének fontosságával a mongolok is tisztában voltak, akik a távolabbi célokhoz könnyebb, vékonyabb nyilakat, a közelebbi célpontokra pedig vastagabb, nehezebb nyilakat használtak.³³ Az íj ereje és a nyíl tömege együttesen adta a páncél átütéséhez szükséges energiát.

30 Jim Bradbury: *The Medieval Siege*. Suffolk, 1992, The Boydell Press, 91. p.

31 Bradbury: 1985. 29–31. p.

32 Uo. 3. p.

33 *Marco Polo utazásai*. Budapest, 1963, Gondolat Kiadó, 354. p.

Az íjászok társadalmi megítélése a gyalogos katonakénál is rosszabb volt. Az utóbbiaknál ugyan magasabb zsoldot kaptak – ez egyúttal harcértéküket is igazolja –,³⁴ azonban harcmodoruk, azaz hogy nem szemtől szemben, hanem nagyobb távolságról vették fel a küzdelmet ellenfeleikkel, megvetendőnek számított (ez különösen amiatt volt így, mert ezzel a módszerrel egy közember anélkül is megölhetett egy nemest, hogy kitette volna magát a szemtől szemben megvívott harccal járó kockázatoknak).³⁵ Az 1139. évi II. lateráni zsinat meg is tiltotta, hogy keresztények ellen íjakat és számszeríjakat lehessen használni, de az íj a tiltás ellenére is megőrizte korábbi szerepét a korabeli harcászatban.³⁶ Az íjjal felszerelt harcos megítélése viszont továbbra is kedvezőtlen maradt: az ellenség íjászait, akiket egy-egy csata során sikerült elfogni, gyakran kivégezték, és előfordult, hogy ugyanez a sors jutott osztályrészül azoknak az íjászoknak is, akik megfutottak egy-egy ütközetből, míg a lovagoknak ilyen esetekben is megkegyelmeztek (a csatából megfutó íjászokat értelemszerűen az a fél végeztette ki, amelyik oldalán harcolniuk kellett volna).³⁷

GYALOGÍJÁSZOK

Az íjak tehát, bár használatuk gyűlöletesnek számított, nélkülözhetetlenek bizonyultak a hadakozás során. A következőkben különféle forrásokat vizsgálunk meg, amelyekben íjászok is szerepelnek, és amelyek kapcsán feltételezhető, hogy a bennük foglalt információk gyalogíjászokra vonatkoznak.

Amint korábban már volt szó róla, a latin szövegekben előforduló „sagittarius” egyaránt vonatkozhat lovas vagy gyalogos íjászra, a szövegek alapján azonban gyakran ki lehet következtetni, hogy egy adott összecsapásban tulajdonképpen milyen íjászok is vettek részt.

Az első beszámoló, ami a tárgyalt téma szempontjából érdekes számunkra, az 1044-ben vívott ménfői csatához köthető. Az említett csatában Aba Sámuel emberei vereséget szenvedtek a Péter királyt támogató német seregektől, az elesettek pedig a csatatéren maradtak,

34 Bradbury: 1985. 26. p

35 Uo. 3. p.

36 Veszprémy László: Anonymus gestájának néhány hadtörténeti vonatkozása. *Had-történelmi Közlemények*, 1993. 2. sz. 11. p.

37 Bradbury: 1985. 2. p.

mert az íjászok hosszú időn keresztül megakadályozták, hogy a hullákat bárki megközelíthesse.³⁸ Joggal feltételezhető, hogy az eseményeket rögzítő krónikás gyalogíjászokról ír, valószínű ugyanis, hogy a győztes fél gyalogosokra vagy lóról szállított íjászokra bízta a csatamező őrzését.

Egy másik forrás II. Géza királyunkkal kapcsolatos, akiről ismeretes, hogy igyekezett hasznosnak ítélt idegeneket telepíteni a magyar királyság területére. Ilyen jellegű törekvéseiről egy arab utazó, Abu-Hámid is beszámol, akit a király azzal bízott meg, hogy íjászokat toborozzon számára. Amint írja, II. Géza a következőket mondta neki: „Hagyd itt idősebbik fiadat, Hámidot, én pedig elküldök veled egy küldöttet, aki majd összegyűjt nekünk olyan muszlimokat és törököket, akik szegények és gyengék ugyan, de kitűnőek a nyilazásban.”³⁹ A király embere egy, a külhoni viszonyokat ismerő kereskedő segítségével látta el a rábízott feladatot, az a tény pedig, hogy a betelepítendő íjászok alacsony sorból valók is lehettek, arra utal, II. Géza nem is számolt azzal, hogy lovasként alkalmazza őket (aki a tárgyalt korban megengedhette magának, hogy lovat tartson, nem volt szegény). A magyar király tehát gyalogíjászokat toborzott, akiket a saját országában kívánt letelepíteni, és az is elképzelhető, hogy szolgálataikért cserébe különleges kiváltságokkal is ellátta őket.

Ismeretes az is, hogy mikor Barbarossa Frigyes német császár 1158-ban újra Milánó ellen készült, a birodalom minden részéről gyűjtött hadakat, és hogy a magyar királytól is kért íjászokat. II. Géza egy 600 íjászból álló sereget bocsátott a császár rendelkezésére, akiket Freisingi Ottó, a császár nagybátya és krónikása „válogatott íjászok”-ként – „sagittarii electi” – ír le.⁴⁰ Az ostromhoz értelemszerűen gyalogíjászokra volt szükség, és mivel a német császár seregében nem harcoltak lovas íjászok, hadvezérei nem nagyon tudták volna ezeket hatékonyan alkalmazni, nem illeszkedtek volna a megszokott német harcrendbe. A feladat természete – a függetlenedni akaró város ostroma – is inkább ezt a feltevést látszik megerősíteni: Frigyes részéről értelmetlen lett volna a saját birtokait rabolni, égetni, a könnyűlovasság

38 *Képes Krónika*. Budapest, 2004, Osiris Kiadó, 51. p.

39 *Abu-Hámid Al-Garnáti utazása Kelet-és Közép-Európában 1131–1153*. Budapest, 1985, Gondolat, 65. p.

40 Albinus Franciscus Gombos: *Catalogus Fontium Historiae Hungaricae, Tomus III*. Budapestini, 1938, 1771.

viszont ilyen feladatokra volt a leginkább alkalmas. A „válogatott” íjászok kifejezés tehát ez esetben azt jelenheti, hogy a császárnak az ostromhoz gyalogíjászokra volt szüksége.

Beszédes az a tény is, hogy 1238-ban II. Frigyes német császár Magyarországról zsoldos számszeríjászokat alkalmazott.⁴¹ Az, hogy ezt éppen egy olyan országban tette, amelyben inkább lovasíjász-harcmodornak volt hagyománya, jól mutatja, hogy ekkorra már a nyugati harcászat és fegyverzet egyaránt meghonosodott a magyar királyságban. Ugyancsak erre utal, hogy Rogerius mester a *Siralmas ének*ben Esztergom várának megvédését a mongolok ellen 1242-ben a védők közt nagy számban megtalálható számszeríjászoknak tulajdonította.⁴²

Egy másik forrás, amit meg kell említenünk, az az összeírás, amelyben Firenze az 1260. évben a város rendelkezésére álló katonákat vette számba. Amint ebből kiderül, a firenzeieknek ekkor 1000 számszeríjászuk mellett 1000 íjászuk is volt.⁴³ Különösen beszédes, hogy az Olasz-félsziget egyik városában, ahol közismerten a számszeríjat részesítették előnyben az íjjal szemben, mégis ugyanolyan számban alkalmaztak íjászokat is, mint számszeríjászokat. Magyarországon, ahol az íj általánosan elterjedt volt – még a páncélos lovasok többsége is alkalmazta –, az íjászok száma jóval meghaladhatta a számszeríjászkét.

Az Árpád-kor utolsó felében, 1277-ben IV. (Kun) László király megerősítette Sopron város polgárainak kiváltságait. „[A] Sopronban történt megszállása miatt keletkezett károk pótlására a Luer falubeli királyi íjászok másik felét – miként IV. Béla és V. István az első felét – földjeikkel együtt nekik adja azzal, hogy ezek is polgárjogot élvezzenek.”⁴⁴ Sopron vára ebben a korban sok kárt szenvedett, és a város polgárai hűségüknek köszönhették hospes kiváltságukat. A diploma külön kitér Sopron várának tornyaira és ezek javításának szükségességére is. Természetes, hogy a király (elődeihez hasonlóan) nem kizárólag az épületekre gondolt, mikor erősítésre került a sor, hanem ezek

41 Christopher Gravett: *German Medieval Armies 1000–1300*. London, 1997, Osprey Publishing, 12. p.

42 Rogerius mester: *Siralmas ének*. Budapest, 2001, Osiris Kiadó, 436. p.

43 Ian Heath: *Armies of Feudal Europe 1066–1300*. Hely nélkül, 1989, Wargames Research Group Publication, 57. p.

44 Szentpétery Imre, Borsa Iván: *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke, II. Kötet. 2–3 Füzet, 1272–1290*. Budapest, 1961, Akadémiai Kiadó, 193. p.

védelmére is. Ezért telepítette Luer falu íjászait Sopronba, a vár katonai erejének növelése pedig leginkább gyalogíjászokkal történhetett. Luer (Lövér) falu íjásza a „sagittarios nostros de villa Luer” megnevezéssel szerepelnek a latin nyelvű diplomában.⁴⁵

LÖVŐ ÉS LÖVÉR

Amint a fentebbiekben láthattuk, a soproni oklevélben emlegetett királyi íjászok Lövér faluban laktak. A „lő” igéből két foglalkozásnévi származék alakult ki: a „lövő” és a „lövér”.⁴⁶ Foglalkozást jelentő helyneveinkre a szakirodalom már 19. század végén felfigyelt,⁴⁷ a határvédelemmel összefüggő helyneveket pedig (Őr, Lövő stb.) Tagányi Károly gyűjtötte össze.⁴⁸ Györffy György 1941-ben készített, a székelyek magyarországi elterjedését ábrázoló térképén szintén feltünteti a „Lövő” és hasonló értelmű helységneveket, konkrétan a székelyekkel azonosítva a lövőket.⁴⁹ A Kristó Gyula – Makk Ferenc – Szegfű László szerzőhármassal ennél jóval óvatosabban fogalmaz, és azt is hangsúlyozza, hogy a magyarok nemcsak a határok védelmében alkalmaztak lövőket.⁵⁰ Borosy András elképzelhetőnek tartja, hogy csak az örök lehettek gyalogosok, a lövő kifejezés pedig a lovasok megjelölésére szolgált.⁵¹ Bóna István – anélkül, hogy ezt bármi módon alátámasztaná – úgy véli, hogy a lövő szó gyalogos, a székely pedig lovas íjászra vonatkozik.⁵² Végül Kordé Zoltán 1995-ben különféle forrásokra hivatkozva azt bizonyítja, hogy az „őr” „lövő” és „székely” elnevezések közé nem lehet egyenlőségjelet tenni, mert ezek az Árpád-korban egymástól eltérő jogi státusszal rendelkeztek.⁵³

45 Georgii Fejér: *Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus Ac Civilis*. Tomus Quintus, Voumen II. Budaë, 1829, 401. p.

46 Vékony Vivien: A lő igéből alakult foglalkozásnevek a régi magyar helynevekben. *Magyar Nyelvtudományok*, 61 (2023), 975. p.

47 Heckenast Gusztáv: *Fejedelmi (királyi) szolgálonépek a korai Árpád-korban*. Budapest, 1970, Akadémiai Kiadó, 7–9. p.

48 Tagányi Károly: Gyepű és gyepűelve. *Magyar Nyelv*, 1913. 9. sz. 254–266. p.

49 Györffy György: *A magyarság keleti elemei*. Budapest, 1990, Gondolat, 40–42. p.

50 Kristó Gyula, Makk Ferenc, Szegfű László: Szempontok és adatok a korai magyar határvédelem kérdéséhez. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1973. 4. sz. 654. p.

51 Borosy András: Határórség és határörök az Árpádok korában. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1977. 4. sz. 553. p.

52 Bóna István: A székely-kérdés mai állása egy régész-történész szemszögéből. *Korunk*, 1991. 12. sz. 1533. p.

53 Kordé Zoltán: Székelyek, örök és lövők. In *Kelet és nyugat között: történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére*. Szeged, 1995, Szegedi Középkorász Műhely, 221–232. p.

Az említett kor egyik sajátossága a feladatok és szolgálatok sokszínűsége volt, amely egyben azt is maga után vonta, hogy az azonos terhet viselőket egy faluba gyűjtötték. Így alakultak ki a foglalkozást jelentő helynevek. Kovácsok persze bármilyen nevű faluban lakhattak, de például egy Kovácsi falu nevét minden valószínűség szerint kovácsmesterségből élő személyekről kapta. A sokszínűséget az is igazolja, hogy például a hermelinvadászokat megkülönböztették a hódvadászoktól: míg az előbbieket „Hőgyész” elnevezésű falvakban, az utóbbiak a „Hodász” nevű településeken laktak.⁵⁴ Mindezek mintájára a „Löví” és „Lövír” nevű falvak kapcsán is felmerül a lehetőség, hogy ezek valamilyen különleges szolgálattal adózó személyekről kapták elnevezésüket. Az ország majdnem minden településén laktak lovas íjászok; a lövíket ezektől kellett megkülönböztetni. Ha a „löví” kifejezés lovas íjászt jelentene, akkor az egész ország területén kellene elszórtan – és nagy számban – „Löví” és „Lövír” elnevezésű falvakkal találkozunk, a valóságban azonban csak néhány ilyen falunév létezik, és nagyobb számban ezek is csak az ország nyugati és északkeleti részén fordulnak elő.⁵⁵ Győrffy György 18 Löví (vagy ezzel rokon) falunévet gyűjtött össze.⁵⁶ Heckenast Gusztáv a példaként már említett Kovácsi falunévből 53-at, Csatár falunévből pedig 32-t talált.⁵⁷ Még a vadfogók Daróc elnevezésű falvaiból is mintegy 21 ismeretes,⁵⁸ pedig ez a típusú foglalkozás jóval kevésbé volt elterjedt, mint az íjászké, kiváltképpen a lovas íjászké, akik jóval többen lehettek, mint a kovácsok, a fegyverkészítők vagy a vadfogók. A már idézett soproni oklevél, amelyből tudjuk, a „sagittarios”-ok – a királyi íjászok – a Luer (Lövír) nevű faluban laktak, azt bizonyítja, hogy a lövík, lövírek íjászok voltak. Szolgálati helyük a soproni vár volt, és a korábban felsorolt érvek alapján joggal feltételezhető, hogy egészen pontosan gyalogíjászként van szó, ebből pedig az következik, hogy a löví, lövír kifejezések is gyalogíjászt jelenthettek.

Azt is tudjuk, hogy a lovas harcászat az íjászok esetében is különbözött a gyalogosokétól. A lovasoknak a lóval és társaikkal is össze kellett

54 Heckenast: i. m. 12, p.

55 Vékony: i. m. 979. p. (1. térkép)

56 Győrffy: i. m. 41–42. p.

57 Heckenast: i. m. 107–113., 94–97. p.

58 Uo. 98–99. p.

szokniuk, ez pedig folyamatos gyakorlást igényelt. A gyalogíjászok a lovasokénál jóval erősebb íjat használtak, amelyhez jó fizikai erőnlétre volt szükség. Ahogy a lovas íjászok lóháton, együttesen gyakorolhatták a különböző taktikai fogásokat, úgy a gyalogíjászoknak is folyamatosan gyakorolniuk kellett a csatában való együttműködést. Ha valóban ugyanabban a faluban laktak, a közös gyakorlás kivitelezése is sokkal egyszerűbb volt, és szükség esetén mozgósításuk is könnyebben történhetett.

Mindezt összefoglalva kijelenthető tehát, hogy a gyalogíjászat kialakulásában az Árpád-korban végbemenő társadalmi, gazdasági folyamatok és a harcászat változásai játszottak fontos szerepet. Amint az előbbieken volt szó róla, a Magyar Királyságban a 13. században vette kezdetét a gyalogság térhódítása, és mivel egyre több vár épült, a gyalogíjászok száma is növekedett. Bár a források nem különítik el őket egyértelműen a lovas íjásztól, a „Lövvő” és „Lövér” nevű falvak lakóiban mégis inkább gyalogíjászokat gyaníthatunk.

Hősök tere

Cseke Péter

ANYÁM KARJÁN ÜLÖK,
KI FÉL KEZÉBEN A VILÁGOT TARTJA¹

1.

Édesapám hadifogsága idején (1944. szeptember 22. – 1948. augusztus 14.) édesanyám végzett minden férfimunkát – akárcsak a társukat hazaváró komaasszonyai –: szántott, vetett, kaszált, aratott, csépelte, mikor minek volt a rendje.

Mint legyes időben az igába fogott barom, megrázkódik időnként a rét: miként a pók, úgy vonszolja áldozatát egy-egy kasza. Anyám karján ülök, ki fél kezével az ekét tartja.

És ahelyett, hogy hálás lennék neki, amiért nem tett le a barázda végére, a szántószekér árnyékába, ahol egyebet sem lehet tenni napestig, csak gügyögni a tovacikkanó tücsköknek, a mesélő pillangóknak meg a fecsegő madárfiaknak – ahelyett, hogy most szépen ülnék, mintha hangyabolyban lennék, mintha darazsak marnák a testem: eszeveszetten rugdalózom anyám ölében, és szaladnék is már egészen a patakig, pedig tudom, hogy nem vinne messzire a lábam, de azért szaladnék, szaladnék, hogy lerázzam magamról a hangyákat, és lesodorjam a darazsakat; vagy még inkább repülnék a repülni tanuló madárfiakkal olyan messzire, ahol az eső születik... De hiába minden veselkedésem: anyám nem tesz le, nem mer letenni, hisz még az állatot sem hagyják Isten számában, és ahogy bír, emel mind magasabbra...

*Anyám karján ülök,
ki fél kezében a világot tartja...*

(1967)

Jóllehet a Nagy-Homoród mente egyik kicsiny falujában láttam meg a napvilágot, édesanyám elbeszéléseiből már gyermekkoromtól úgy

1 Részlet a *Pegazus a háztetön* címmel készülő szülőföld-szociográfiából.

„ismertem” Kolozsvárt, mint Recsenyéd hét határának megannyi titkát. Szüleim 1938 nyarán keltek egybe, s előbb Brassóba, majd Kolozsvárra mentek „szerencsét próbálni”. Kellett a pénz a földvásárláshoz, a házépítéshez.

Valahányszor elkeseredett, édesapám mindig ezzel kezdte világváltozásokat idéző „összeomlás-történeteit”: a bécsi döntéssel odaveszett a Brassóban szerzett vastengelyű szekere; amikor Kolozsváron kezdett volna jól alakulni a sorsuk – bekerülhetett a Magyar Postához postakocsi-kísérőnek –, behívták Homoróddarócra határőrszolgálatra, és kivezényelték a frontra; jöttek az oroszok, vitték fogságba; a kollektivizálással odalettek az 1952-ig megszerzett földek és gazdasági felszerelések; '56-ban újabb leégés következett, mert pár komájával együtt kilépett a közösből; aztán visszaállt, hogy én bejuthassak az udvarhelyi gimnáziumba; '90-ben visszakapta ugyan a földjeit, de akkor már édesanyám ment el mellőle – örökre.

Pár évig úgy látszott, hogy Kolozsváron kárpótolja őket az a néhány év, amit „magyar világ”-nak nevezett a történelem. Egy magyar borokat forgalmazó újdonsült anyaországi vendéglőtulajdonos fogadta fel őket. Édesapám csaposként, édesanyám szakácsnőként tette nélkülözhetetlenné magát az Erzsébet út elején nyílt Kecskeméti-féle vendéglőben. Igyekezetüknek és megbízhatóságuknak köszönhetően lakáshoz jutottak a Horthy (ma: Horea) út 116. szám alatt, szemközt a vasútállomással. Amennyire előny volt ez második életkezdésükben, épp annyira hátrányukra fordult a második világháború végkifejlésében. Semmijük nem maradt Kolozsvár 1944. június 2-i bombázását követően.

Későbbi életükben mégis mindent ahhoz a négy esztendőhöz viszonyítottak.

Kolozsváron édesanyám annak is utánajárhatott, hogy miért kerüli el a gyermekáldás. A nagy hírű Kесе György nőgyógyász (1906–1977) eredményes kezelésének köszönhetően épp azelőtt lett várandós velem, mielőtt édesapámat behívták volna frontszolgálatra. Hogy világra jövelelem előtt megúsztam halálot, azt közvetve egy recsenyédi honvédnek, Dáné Gábornak köszönhetem, aki 1944 nyarán „történetesen” a hadtestparancsnokságon teljesített tizedesi szolgálatot. A telefonvonalak éjszakai lehallgatásából megtudta, hogy napokon belül sor kerül

Kolozsvár bombázására, és másnap már rohant is édesanyámhoz: az első vonattal induljon haza.²

Hamarosan édesapámat is elindították – a hírhedtté vált tordai csata irányába.³ A Tordatúr melletti Mikes (Micești) faluban esett fogságba az Árpád-kori templom mellett.⁴ Bár a hadifogság korántsem jelentett „életbiztosítást” – tudtam meg Dáné Gábor hadi feljegyzéseiből –, mégis „életünkre való”. (Kányádi Miklós volt, hiszen nem vált a tordai ütközet egyik hősi halottjává. Miként a mi falunkból Béres Sándor, Béres Zsigmond, Ipó József, Orbán Mihály, Tóth János.)

2.

Nagykároly, 1944. VIII. hó 24-én

Szeretett kedves feleségem, mely nagy öröm érné az én szívemet, ha ez a pár sor egészségben találna, mert én meglehetősen vagyok a mai helyzethez képest, Istennek hála. Kedves feleségem, nagyon nyugtalan vagyok, mert levelemre nem kaptam választ, nem tudom, hogy mi van odahaza, és hogy vagytok. Anyáméktól sem kaptam levelet, pedig nagyon várom. Pontos címet nem is tudtam írni, mert ez idáig még mindig útban voltunk, nem voltunk megállapodva sehol. Most itt vagyunk egy pár nap Nagyiklódon. Még nem tudjuk, hogy mi vár ránk, és nem tudjuk, hogy hová-merre visznek bennünket. A hírek fele ránk nézve nagyon rossz, és hogy mi lesz, azt csak a jó Isten tudja.

Ha valami beüt, valami idegen ellenség, azt akkor megírom. Nem tudom, hogy mi lesz ennek a vége. Az Isten őrizzen, hogy ne jussatok veszedelembé odahaza. Egyéb engem nem bánt, csak a Jóisten megőrizzen odahaza egészségben és idegen veszedelemtől. Azért nem kell félni, mert jó az Isten, és nem hagy el.

2 Gépírásos visszaemlékezéseiben ezt rögzítette Dáné Gábor tizedes: „Június 2-án bekövetkezett az a hatalmas kolozsvári szőnyegbombázás, amelyik tönkretette Kolozsvár fontosabb gócpontjait. Nem kímélte sem a Hadtestparancsnokságot, sem a Marianum épületet. Én a bombázás alatt a Hadtestparancsnokság épületének a lego [légoltalmi] pincéjében voltam. Elégé izgalmas perceket kellett átélnünk reggel 6 órától déli 13 óráig...” (*Katonai jegyzetek*. 1942. okt. 5-től 1945. okt. 10-ig. 9–10. lap.)

3 A tordai csata 1944. szeptember 13-án kezdődött, és október 7-ig tartott.

4 Mykus néven 1367-ben említik először oklevélben a falut. Magyar lakosainak száma: 9. A templom neve: a Szentlélek alászállása.

Most egyebet nem írhatok, minden éjszaka hazaálmodok. Sokat gondolok haza, nem úgy vagyunk, mint Darócon,⁵ a hazai dolgok elmaradtak. Nem tudom, hogy még jön-e elé vagy sem.

Kedvesem, most, ha megkapod, akkor azonnal írnál és sokat.

Ezzel zárom leveletemet, tisztellek és csókollak számtalanszor, kedves putyukád, Péter.

Tisztelem apámékat, és egészséget kívánok számukra a Jóistentől,

Péter.

Ui.

1. Erre a címre írnál, mert nekünk címünk nincs: Gál István állami úttör, Nagykiklód, Szolnok-Doboka megye.

2. Emléklül írok egy pár sort neked, Kedvesem.

*Tintaceruzával írom levelem,
Szívem asszonyának hazaküldöm én [...]
Messze idegenből megy hozzád egy tábori levél,
Gránátok tüzén éjjel írom én. [...]
A nagyvilágban csak az Isten van velem,
Meg egy kicsi fénykép, az a mindenem.
Megcsókollak sokszor, megremeg a szám.
Úgy-e, kicsi asszony, hű maradsz hozzám,
Hű leszel hozzám.*

Cseke Péter

5 Homoróddaróc (németül Draas, románul Drăușeni) a Királyföld keleti határán fekvő település Brassó megyében. 1944 nyarán édesapám itt volt határőr. Édesanyám gyakran meglátogatta. Ide érkezett a kolozsvári 2-es postáról egy levelezőlapja, amelyben Keresztes Lajos kollégája tudatta: olyan fényképet postázott számára, amit a romok alól szedett ki. Címzés: Cseke Péter honvéd, Homoróddaróc VI. sz. órs. A fénykép szolgálati egyenruhában őrizte meg édesapám magyar állami alkalmazásának rövid korszakát, az alkalmazásának hivatalos rendeletével együtt: „Értesítem, hogy a m. kir. Postavezérigazgatóság 1944. évi január hó 17-én kelt 201045/1944. IV. 1. számú rendelete alapján Önt 1944. évi január hó 31-ével havibéres kíségető szolgálai minőségben a m. kir. Posta szolgálatába felfogadom.” Az igazgatóság vezetője, sk., m. kir. Postai igazgató.

3.

Apám az 1948-as zabaratásra toppant be egy hajnalon – ahogy később mondta: egyenesen „az Ararát tövéből”. Egy kőműveskanál tartotta életben, meg egy tábori lap, amelyikből – másfél esztendővel a bevagonírozása után – megtudta, hogy fia született.

*Én nem tudom, milyen lehettem,
amikor kicsi voltam.
(Nincs fényképem,
csak a kamaszkorból.)
Mesélik :
télen a fonókat
almával kínáltam,
és hempergő fény volt
a játszótársam nyáron.
Egy-egy árnyékba olykor ha letettek,
ott helyt sose ültem.
Törpe volt az árnyék
s bütykös, mint az ágak. –
Fogóztam hát madárfüttybe,
mint más a kötőfékbe
és lovagoltam,
ki tudja, hová...
Apámmal tértem haza egy este.
Kivettem sarkából a Láger kapuját,
s az örök hiába löttek rám...
Olyan szépen tudott beszélgetni velem,
hogy percek alatt naggyá növekedtem,
és úgy tetszett, ahogy elmerengve mondta:
ketten voltunk csak igazi katonák.*

(1967)

Annak idején a cenzúra a náci megsemmisítő táborokra gondolhatott, különben aligha engedélyezte volna a vers közlését. Számomra is csak fél évszázad múltán derült fény a szovjet láger valóságosságára, annak köszönhetően, hogy Dupka György kárpátaljai történész barátom a

Pécsi Német Kör 2016-os kegyeleti és kutatóútja alkalmával csapatával eljutott az azerbajdzsáni Hanlari körzet 223. sz. GUPVI hadifoglytáborának egykori helyére.⁶

„Zsbenov V. I. őrnagy parancsnoksága alatt a főtábor központja Kirovabad/Hanlar hegyvidéki városban volt – olvasom barátom kutatási beszámolójából –, amelyhez már 1947-ben 13 táborrészleg tartozott. Ismertebb telephelyei: Bernasen, Kascsu, Alabasli, Baján, Kirhli, Verup stb. 1944–1947 között 16 696 német, magyar, zsidó és más nemzetiségű rabot kényszerítettek vasútépítésre az elképesztően kopár, életveszélyes, sziklás terephelyen. 1947-ben 11 310 főre csökkent a számuk. Az elhunytakat a vasútvonal közelében kialakított temetőben hantolták el. Ezek közül a 2. sz. hanlari sírkertben is jártunk, ahol 1323 sírhantot számoltam meg. Ugyanitt tíz tömegsír is van, névtelen magyar és német katonaáldozatok nyughelye. Kegyeletteljesen emlékeztünk halottjainkra, sírjuk felett imádkoztunk, a központi kereszt tövében nemzeti színű szalaggal átkötött mezei virágcsokrot helyeztünk el. A helyi azeri lakosok elmagyarázták, hogy a magyar földről ide hurcolt, internált civilek és hadifoglyok a kopár hegyek, völgyek sziklás tájain vasútvonalat, hidat, állomást építettek, nehéz köfejtő munkát végeztek. Sokuk a kemény fizikai munka, az éhezés, a végelgyengülés áldozata lett. A hivatalos adatok szerint a négy év alatt a rabok 32 km hosszúságú vasútvonallal gazdagították az ország vasúti hálózatát, amely sok rabáldozat életébe került.”

A szerencsés túlélők között volt édesapám is, aki társaival 1948. augusztus 14-én a 36. sz. FPPL repatriációs táborba került, ahol a csontig lesoványodott embereket hazatérésük előtt feljavították.

1944-ben az utóvédharcot folytató német katonák a Nagy-Homoród mentén is átvonultak: az otthoniak annyit láttak ebből, hogy a fejük felett az oklándi dombtetőről a bágyira ágyúztak. Azzal okozták a legnagyobb kárt, hogy nyomukban a daróci, a kacai, a kőhalmi százask is felkerekedtek. A szovjetektől viszont félni lehetett. Főleg az asszonyok régették tőlük. Ugyancsak a világra jövetelem előtti történések

6 Dupka György – Zubánics László (szerk.): *A Kárpát-medencéből elhurcolt magyar és német rabok nyomában Orosz földön és a Kaukázus országaiban*. Ungvár–Budapest, 2017, Intermix Kiadó. (A könyv online itt érhető el: <https://mek.oszk.hu/17800/17888/17888.pdf>.)

hez tartozik, amit anyai nagybátyám felesége, Juli ángyom két lánya s édesanyám megmentése érdekében kieszelt: emeletes házuk kamrájában bújtatta el őket, beadott nekik egy vödört, az ajtó elé húzta a tálast, majd feketébe öltözött és bekormozta az arcát. Eszter néném még szoptatta unokatestvéreimet, Ernőt, aki sírásával elárulhatta volna a rejtkehelyet. Erre nem került sor, megtette viszont helyette egy falubeli. Amikor pedig „biztosra jöttek” a „davaj-gitár”-ral felszerelt orosz katonák, Juli ángyom épp az unokáját „hopocálta” az ölében. A nagy lárására Ernő ijedtében összefosta a nagyanyját, és ezzel megmentette édesanyámékat.

A történetekről akkoriban értesültem, amikor a recsenyédi iskola óralapján lévő lyuk felkeltette az érdeklődésemet. Amint kiderült, az oroszok belelőttek ugyan, de attól még járt. Egy „davaj-gitár”-os megpróbálta a „magyar időt” – időlegesen – átállítani. A földek végül mégsem maradtak felszántatlanul, bevetetlenül, a háborús fosztogatások után az istállók is újra megteltek. A lefokozott élet, a defenzív létezés csodateremtőit egy későbbi időben Farkas Árpád emelte metaforikus magaslatokba az *Asszonyidők*ben. A „magyar autó, román sofőr, orosz takszator” volt a kezdet. Ha a háború után a szovjet fogságból vártuk haza a férfiakat, a kollektivizálás kezdetén a Duna-csatornától. Éjszaka vitte el a fekete kocsí a szomszédunkból Bedő Feri bácsit is, és éjszaka is hozták haza, mintha mi sem történt volna. Mindjárt másnap bejött hozzánk, és mert olvasnivaló régóta nem járt a kezében, belelapozott a frissen érkezett *Unitárius Kalendárium*ba. „Láttad ezt te, komám?” – fordult édesapámhoz. Gheorghe Gheorghiu-Dej pártfőtitkár fényképe alatt ezt olvashatták: *Ló - fasz a seg - ged - be*. Ez volt az én első „írásművem”. Repült is a kályhába nyomban, nehogy édesapámat vigyék el miattam.

Elasszonyosodott létezésről, olyan állapotról ad hírt 1983-ban Farkas Árpád – olvashatjuk Görömbei András irodalomtörténész értékelésében –, melyben „a napi élelem beszerzése szinte életcélá válnak, de »ditirambus« is ez a nőkhöz, hiszen ebben a rájuk szakadt »új matriarchátus«-ban a »drága agyonemancipált asszonyember«-ek óvják és védik az emberszabású életet, eszményeket őriznek, reményt táplálnak, gyermeket nevelnek. Mert valami nagy átfordulás történt az időben: a nemek helycseréje. Ironikus képzetel, negatív festésben jelenik meg az egykori Gazda, a Férfi, teljesen kifordulván családot-vi-

lágot vezető szerepéből – nem házastársi, hanem általános élet viszonylatban. Az egykori, Arany János-i idill Gazdája most megfélemlített, értelmetlen gyűléseken, véleményének eltitkolására okos manővereket kitaláló, behúzott nyakú vénasszony-ember, akit a mindennapi létküzdelemben szívósan gyakorlatozó feleség vigasztal és gyógyít reménnyel. A spártai és az egrí női mai utóda. Az érdemi cselekvés, a mindennapi hősiesség, legyen bár morzsányi, Farkas Árpád írásaiban mindenkor biztató, továbbmozdító példa gyanánt jelenik meg – a didakticizmus árnyalata nélkül persze. Mert nemcsak a szétmorzszáló tényeket emeli példázattá, hanem gyors szeme van a megtartó értékek minden fajtájára. Elszánt értékóvó és értékteremtő magatartás az övé.”⁷

4.

Édesapámat három és fél éves koromban ismertem meg – akkor, amikor a szovjet hadifogságból hazakerült. Ma is emlékszem, mennyit veszekedett szegény édesanyámmal, amiért a krumplihéjat kidobta a tyúkoknak az udvarra. Ők a ganéból is felszedték! Fogalma sincs arról, hogy ők hogy megbecsülték! A krumplihéj életeket mentett meg a fogságban. A csihányt is felemlegette: ahogy tavasszal kidugta a fejét, már tépték is.

Bernáth László (1930–2016) kollégám, akit az újságírás oktatása során ismertem meg, sosem beszélt arról, hogy tizenöt évesen náci haláltáborból szabadult meg. Egyik filmkritikájának személyes vonatkozásából következtettem erre. A doktoranduszaim számára szerkesztett folyóiratban írta: „A legtöbb lágerfilmből hiányzik a drasztikus, a mindent felülíró éhség ábrázolása – írta egyik filmkritikájában. – Ami nem azonos a böjtös napok esti éhségével, amit már mindenki türelmetlenül vár, hogy végre ehessen valamit. Pláne nem azonos a fogyókúrás hölgyek kínzó éhezésével, hogy leadjanak magukról néhány felesleges kilót. Ez az éhség, hetek, sőt hónapok alatt alakul ki, amikor a szervezet minden porcikája táplálékot kíván. Az agy – képletesen – összezsugorodik gombostű-fejnyire, és minden más kiszorul belőle. Nincs múlt, nincsenek barátok, ismerősök, társak, nincs erkölcsi mérce. Semmi sincs. Csak a türelmetlen remegés és a felfokozott figyelem, hol

7 Görömbei András: Asszonyidő. Farkas Árpád új könyvéről. *Tiszatáj*, 1984. 3. sz. 71–74. p.

lehet találni valami ehetőt. Személyes élményeimből ide tartozik, hogy amikor sima főtt krumplit kaptunk ebéd-vacsorára, természetesen minden más nélkül, voltak olyan fogolytársaim, akik lehámozták a burgonya héját. Amikor megettem a két-három szemet, akkor az általam is meghámozott burgonya héját is megettem, és rájöttem, hogy ettől valahogy eltömődik a gyomrom, és egy ideig nem érzek éhségérzetet. Ezután felajánlottam a kockakenyerem kb. 5 centis adagjából egy morzsányit az egyik hámozós bajtársamnak, hogy ezért adja ide a héját. Az szívesen eleget tett a cserének, és én egy időre nem éreztem éhséget.”⁸

Bernáth Laci lágerélménye azonos az édesapáméval. Az időpont is nagyjából egybeesett. Csak a láger különbözött. Leírása szerint 1945 tavaszán olyan gyenge volt már a láger élelmiszer-ellátása/az élelmiszer-ellátás, hogy katonai felügyelet mellett kivitték őket a környékbeli tanyákhoz csalánt szedni, amiből aztán „valami levesfélét” főztek számukra.

5.

Édesanyám minden vágya az volt: ha felnövök, Kolozsvárt végezzek egyetemet. Amikor közeledett a felvételim ideje, édesapám eladta egyetlen jófajta bivalyunkat, a Jucit, és a homoródszentmártoni őszി vásárról hazahozott helyette egy fejőstehenet – egyetem ide vagy oda, a család tej nélkül nem maradhat –, a különbözetet pedig átadta nekem: „Eredj, fiam, próbálj te is szerencsét!”

Édesanyám ragaszkodott ahhoz, hogy 1963. szeptember 1-jén ő kísérjen fel Kolozsvárra. Az állomás épülete, a főtéri Szent Mihály-templom, a Mátyás-szobor, az Egyetem, a Farkas utca, mind-mind megnyugtatóan otthonos volt számomra, és a gyermekkorból „jól ismert” részletek egykettőre hozzásegítettek ahhoz, hogy birtokba vegyem azt a várost, ahol tulajdonképpen meg kellett volna születnem.

Szüleimnek volt egy szomszéd falusi komájuk, Balázs Pali bácsi, aki feleségével együtt ugyanazokat a stációkat járta be, mint ők, és aki a költő Horváth Istvánnal egy időben volt szegődményes szolga az Egyetemi Könyvtárban. Én már a bölcsészkar nagy tekintélyű gondnokaként ismertem meg, amikor édesanyám a „gondjaira” bízott. Alig-

8 Bernáth László: A Hetedik keresztől a Saul fiáig. *ME.dok*, 2015. 3. sz. 5–16. p.

hogy megtudta, hogy verseket írok, másnap már átvitt a Marianum épületében működő bölcsészkarral szemközt lakó Kányádi Sándorhoz, a következő héten pedig Horváth Istvánt látogattuk meg. Kányádi tetőtől talpig végigmért, kifaggatott az otthoni dolgokról, majd megkérdezte, mennyire ismerem Kolozsvárt. „Akkor holnap elmegyünk Balogh Edgárhoz...” „Edgárd” – ahogy még egyetemista koromban is emlegették mifelénk a bécsi döntés előtt Brassóban szolgáló leányok és legények egykori pártfogóját – a maga katonás szigorúságával úgy fogadott bizalmába, hogy életre szólóan belém ivódjanak a „fel nem adható város” (Kántor Lajos) iránti kötelezettségeim.

Pécs, Crucifix a Tettyen

Zsigmond Győző

40 ÉVES A KAV, A KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR ANYANYELVI VERSENY

Negyven éve működik Erdélyben, Romániában, három korosztály magyar tanuló ifjúságát vonva be, a KAV, a Körösi Csoma Sándorról elnevezett anyanyelvi verseny. Játékos versengés ez, mely az egyéni és a csapatmunkát egyaránt méltányolva kétségtelenül előremutató mozgalmat eredményezett.

A nyelvművelés szorosan kapcsolódik az irodalomhoz, történelemhez, s műveltségünk fontos része. A KAV mindig is szem előtt tartotta ezt az összefüggést: nagyjaink évfordulóihoz is igazodott a nyelvművelő mozgalom, melyek döntőjére évekig térségi, megyei selejtezőket követően került sor.

Régi KAV-könyvjelző két oldala (Kónya Ádám rajza)

A nemes célért önfeláldozóan küzdő ember, Kőrösi Csoma Sándor neve méltán szerepel az anyanyelvőpoló vetélkedő nevében. A háromszéki Csoma sorsa, útja is példázta: az igazi nemzeti érdek nem önös. A magyarság őshazáját felkutatni kívánó székely-magyar vándor tudós egyúttal az egész emberiség ügyét is szolgálta azzal, hogy ismeretlen részét tárta fel a Földnek. Tibet szellemiségének és az ott lakók nyelvének tudományos ismertetésével ajándékozta meg a nagyvilágot. 200 éve, 1819. november 24-én indult el Nagyenyedről, hogy Konstantinápolyon, Aleppón, Teheránon keresztül eljusson Indiába, ahol többek között a tibeti nyelv tanulmányozásával foglalkozott, és megírta az első tibeti-angol szótárt.

A nyelvek vonatkozásában is igaz az a József Attila-i sor, hogy „csak másban moshatod meg arcodat”. Kell a viszonyítás. Nem véletlen, hogy nem is igazán nyelvész az, aki más nyelvet, nyelveket nem ismer, nem használ, legyen bár máskülönbén nagyon felkészült; Csoma „tucatnál több ember volt egy személyben”, ha arra a mondásra gondolunk, hogy: ahány nyelv, annyi ember.

A vetélkedőnk névadója ugyancsak jelentős irodalmi, vallási értékek közkinccsé tételéhez járult hozzá több tibetiből, szanszkritből való fordításával. Arra is büszkék lehetünk, hogy a keresztény magyar Csomát bódhiszattvaként tisztelik tőlünk távoli tájain Földünknek, az emberi nagyság ugyanis egyetemes, ahogy az emberi esendőség is az, csakis a megnyilatkozási módnak van nemzetisége. Hovatartozása méltó vállalásában ugyancsak példát vehetünk Csomáról.

Könnyű nekünk kiszámolni, hogy mikor hányadik évfordulójára emlékezünk Kőrösi Csoma Sándornak, ki egykor Nagyenyed kollégiájában volt diák. Csak hozzá kell adnunk a KAV éveire a 200-at. Mert születésének pont 200. évfordulójára szerveztük meg az első, a mostanihoz hasonló anyanyelvi, magyarságtudományi vetélkedőt, Székelyudvarhely és környéke számára: Felsőboldogfalván, 1984-ben. Sikeres volt, eredményes volt, az mellékes, hogy jórészt ennek vállalása miatt kellett a kezdeményező játékvezetőnek távoznia Hargita megyéből a Szekuritáté meg a megyei tanfelügyelőség és az ottani Román Kommunista Párt vezetésének a nyomására. Viszont Katona Ádám Sütő-díjasunk, Lőrincz György író és felesége (Ildikó), Szécsi Antal s mások támogatása, a diákok példás hozzáállása már akkor vigaszt s biztatást jelentett.

A mozgalom a helyes és szép anyanyelvhasználat érdekében Kovászna megyében folytatódott (a vetélkedő hivatalosan 1990-ben vette fel a Kőrösi Csoma Sándor nevét). 1995 óta Péter Sándor magyar szakos tanár kezdeményezésére külön a szakközépiskolások számára is megrendeztük a KAV-ot. Eleinte csak a Kovászna megyei versenyzők számára, majd más megyéket (Brassó, Hargita) is bevonva. Csatlakoztak a mozgalomhoz a kisiskolásokat bekapcsoló tanítók, tanárok is. Elsősorban Mészely József és Zsigmond Emese nevét kell e téren kiemelnünk.

A KAV kiindulópontja volt a nyelvművelés intézményes keretbe való szervezésének – majd kétszáz évvel az *Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság* megalakulása (1793) és (sajnos) megszűnte (1806) után. Örvendetes, hogy elkészült kovásznai kollégánknak, Molnár Júliának köszönhetően az első szakszerű KAV-történet, első fokozati dolgozat formájában. Jó lenne, ha az AESZ-füzetekben majdan meg is jelenhetne.

Még egy kis „történelem”: a KAV a szerencsés folytatást Kovászna megyébe kerülésemet követően, főleg az akkori magyar szakos tanfelügyelőnek (az immár Sütő-dijas Tulit Ilonának) köszönheti, aki hivatalos keretet biztosítva, módszertani körök álarca mögé bújtatva hagyta elindítani s kibontakoztatni a tiltottként fokozottan lelkes nyelvművelő mozgalmat, a leendő Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége (AESZ) csíráját. (Az AESZ 1992-ben alakult meg, azóta ez a szervezet a KAV szervezője.) Önkéntes közmunka által, és ráadásul jóformán illegalitásban, de mégis mozgalommá izmosodottan, megmozgatva elsősorban Háromszék magyar tanuló ifjúságát, bekapcsolva érdeklődőket az országból, de a határon túlról is (Magyarország, Szlovákia, Szerbia, Ukrajna) például olyan lelkes magyartanárok révén, mint Tapodi Zsuzsa, Kovács Ágnes, Szekernyés Irén meg Antal Magda és Antal Sándor, Mészely József (ki Csomához hasonlóan Nagyenyeden is tanult), Bodó Anna, Molnár Júlia, Zsigmond Emese (a *Napsugár* akkori főszerkesztője), Kovács Ágnes, Magyary Sára, Váradi Izabella, Pásztor Gabriella, Simon György, Turzai Melánia és mások...

Most, 40 évesen a KAV oda érkezett a maga útravalójával, ahonnan névadója, a világhírű tudós utazó, Kőrösi Csoma Sándor elindult: a Kovászna melletti Kőrös, Csomakőrös közelébe, Négyfaluba: itt tartotta az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége 2024. május 10–12. között a KAV országos döntőjét.

Szabó Pált idézem: „Szegényedő nyelvvel nem lehet felépíteni a holnapot.” Az anyanyelv élő múlt, egyik fő bizonyítéka jelenvalóságunknak, egyik feltétele annak, hogy valahol otthon érezhessük magunkat a világban.

Reméljük, hogy soká és eredményesen folytathatja munkáját az AESZ, szervezve a KAV-ot (2010 óta a Magyar Nyelv Napjai rendezvény keretében) egész Románia területén, ahol magyarok élnek.

Az első, határokon is átívelő KAV megnyitója Kovásznán, ahol 1992-ben alakuló közgyűlését tartotta az AESZ.

*Balról jobbra: Gazda József, Zsigmond Győző, Magyar Lajos.
(Kép az AESZ archívumából)*

Balázs K. Attila

ÉLESBEN KÉT KÖNYVVEL

Minden író, gondolkodó ember dédelgetett vágya lehetne, hogy valamilyen formában megörökítse felmenői történetét az eljövendő korok számára, nyomukat hagyja, emléket állítson nekik, utána menjen azoknak a szálaknak, amelyek szétágaznak az idő homályában, és amelyek végül, de nem utolsósorban hozzá vezetnek. Ki ne szeretné tudni, milyen emberek voltak nagyszülei, dédszülei, vagy még korábbi ősei, hogyan is éltek, milyen gondokkal küzdöttek, hogyan viszonyultak a korhoz, a világhoz, amelyben létezniük adatott. És mi, kései olvasói ezeknek az életutaknak, azonosulunk velük a mi sorsunk tükrében, tanulunk, és érzelmileg megpróbálunk kötődni.

Mi lenne megnyugtatóbb és íróilag kielégítőbb, mint megírni ezeket a történeteket, emléket állítani egy családnak, egy érvonalnak, ami magáig az íróig vezet. Édes kötelesség. Borsodi L. László *Szétszórt némasága* jut eszembe, a prózaverskötet, amely hasonló módon állít emléket a családnak. Vida Gábor is a családját használja nyersanyagként az *Egy dadogás történetében*, amelyről most már tudjuk, hogy az évtized könyve lett, bár a rokonság körében nagy port kavart. Vagy Bartók Imre könyve, a *Jerikó épül*.

Medgyesi Emese második könyve, az *Élesben a sorssal*¹, egy ilyen családtörténet, amelyben a szerző felkutatja és lejegyzí a szálakat,

1 Medgyesi Emese: *Élesben a sorssal*. Kolozsvár, 2020, Polis Kiadó.

amelyek anyai ágon a dédszülőkig mennek vissza, egészen 1895-ig, amikor a szerző dédnagyapja úgy dönt, hogy a családjával Kimpinára költözik: Bajorországból a Kárpátok tövébe.

A történet maga 1895-ben kezdődik, és 1966-ban ér véget a szerző nagyapja, Petri Sándor halálával. A könyv középpontjában tehát Herold Viktória (az örökbe vett gyermek) és Petri Sándor sorsa, házassága, viszontagságos élete áll. Ők a szerző nagyszülei. Az ők parányi, emberi sorsuk és idejük feszül szembe a huszadik század történelmének viharos idejével, a világháborúkkal, az orosz munkatáborokkal, a túl gyakori határátjázolásokkal. Így szól ez a könyv a küzdelemről, a szeretetről, a helytállásról, a törekeny és bizonytalan emberi sorsról, a veszteségről és az újra egymásra találásról. Hiszen Viktória nővéreivel hozzávetőleg ötven év elmúltával találkozott újra. A megmaradás küzdelme a szét hulló XX. század erőterében.

Nagyobb foltokban kapunk információkat a Kimpinára való költözésről, Hermann, a szerző vér szerinti dédnagyapja üzleti útjairól, kicsapongásairól, az üzlet romániai kiépítéséről, majd a háború kitöréséről. Néha azonban beélesedik a fókusz, és a család egy-egy pillanatába konkrét betekintést nyerünk. Például, hogyan szakítják el a gyerekeket egymástól, vagy mi is történik az ügyvédi irodában a kis Viki örökbe fogadása alkalmával, hogy csak néhány példát említek. A szerző a családtörténet sarkalatos pontjait, fontos eseményeit levelekből, képeslapokból, kordokumentumokból és édesanyja elmesélése alapján rekonstruálja. A fontos kérdés itt az lehetne, hogy milyen mértékben beszélünk rekonstrukcióról, és milyen mértékben fikcionális konstrukcióról. Egy regénynek, mint amilyen az *Élesben a sorssal* (vagy a folytatásként is tekinthető *Túloldalt semmi*) feladata, hogy a papíron megteremtse egy autentikus, működő világot. Az olvasók viszont hajlamosak úgy tekinteni az irodalomban megfogalmazódó történetekre, mint amelyek konkrétan meg is történtek az írójukkal. Ha még mindezek mellett vállaltan önéletrajzi vonatkozások is játékba kerülnek, akkor fölösleges is egy írásmű fikciós voltáról szóló narratívát erőltetni, az olvasó amúgy is csak mosolyogni fog a bajsa alatt. Hiába nem szerepel senki a reális nevén, úgyis megvan az az összekacsintás, hogy mi úgyis tudjuk az igazságot. Az igazságot, vagy a valóságot? Jobb is, ha ezt nem boncoljuk tovább. Amikor egy témának nekiugrik a szerző, nagyon sok írói pozícióból el tudná mesélni a történetet. Az írói pozíció

megválasztása talán a legfontosabb egy ilyen típusú szöveg megírásakor, és persze azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy mindennek van egy reália alapja, erről kell elrugaszkodni, erre kell építeni. Mennyire kérhető számon a megélt valóság ennek a két könyvnek az esetében? Valószínűleg nagy mértékben. A nagyobb foltok közötti részletgazdag leírások, párbeszéddek realitása mennyire kérhető számon? Ugye, hogy semennyire. Olyan helyzetek, atmoszférák kell teremődjenek a papíron, amelyeket mi olvasók is ismerünk, és kapcsolódni tudunk. Elhisszük a szerző minden szavát, ha úgyesen építi ezt a világot. A történelmi hűséget felülírhatják a szöveg belső törvényszerűségei. Nincsen ezzel semmi baj. Csak hogy egy példát említsek: Bissingen grófnőnek a valóságban nem volt férje. Na és!

Érdekes és izgalmas megfigyelni azokat a pontokat, ahol a hideg tények, a történelmi kontextus tálalása átcsap mesélésbe, részletekbe, melegségbe, igazi irodalomba, fikcióba. És a dermesztő részek, amikor a váratlan, a véletlen operál: Bokor Lajos halála például, vagy Viktória sebesülése, a mostohaanya bánásmódja – úgy láttatja a szerző ezeket a részleteket, hogy a borzalmakat szinte nem is mondja ki, de az igazság kivilágít a sorok közül.

Valahányszor úgy látszik, a dolgok rendben vannak, mindig beleszól a szereplők életébe a háború, az Európában kialakuló események. Gyakran sorsfordító döntésekre kényszerülnek a szereplők. Az egyéni sorsok mikrovilágát magával rántja a szélesebb skálán történő események áradata. A személyes létidő a történelmi idővel szemben. Láng Gusztáv nagyon találó megfogalmazása szerint: A nemzedékek emelkedése vagy zuhanása azon múlik, hogy a két időáram erősíti vagy kioltja egymást. És a történelmi időt irányítani nem, legfeljebb elviselni lehet.

A könyv alcíme: *erdélyi mozaik*. Első olvasatra nem dönthető el pontosan a műfaj, az élesben a sorssal szintagma arra invitál, hogy ismerjünk meg egy (vagy több) emberi sorsot, történetet a történelem kontextusában, míg az alcím, az erdélyi mozaik egyféle dokumentumszerű jellegre utal, töredezettséget sugall, megtörtént valóságot a fikcióval szemben. Mindegyik mozaikdarabka, azaz mindegyik fejezet egy dőlt betűs résszel kezdődik. Ez lehet az előző szövegtestből kiragadott néhány mondat, gondolat, vagy a korabeli dokumentumokból, levelekből kiemelt részlet. Így kapcsolódnak egymásba az írások – így

lesz folyamatos a történet. Van a kiemeléseknek egy olyan jellege, mintha egyféle prédikációt megelőző passzusokat olvasnánk – ahol a pap, vagy prédikátor felolvas néhány mondatot a Szentírásból, majd aköré szervezi a további beszédet. A dőlt betűs rész ráerősít az eddig elmondottakra, vagy átvezet a következő mozaikdarabra. Ez a technika a folytatásos filmek stratégiáira is emlékeztet valamelyest.

A szerző valamiért fontosnak tartotta elmondani magának a könyvnek a lapjain, hogy a történetek gyűjtése miképpen történt, ki mesélt, milyen volt Petri Olga (a szerző édesanyja) narratív kedve, és hogy a hírértékre koncentrált. Ez a szinte a fő szövegtesthez kapcsolódó passzus ráerősít a kordokumentum-jellegre, abba az irányba szeretné elmozdítani az értelmezést, hogy a könyv a valóságot akarja kikutatni, feltárni, úgy, ahogy az megtörtént, persze mindig a mesélő személyes élményein, személyesre finomhangolt prizmáján keresztül.

Az érzelmi regiszterektől próbál ezzel picit távolodni a szerző? Önmagára mint a „leánykára” utal azokban a sorokban, amelyekben ő is megjelenik, mint szereplő. A szövegtől való egyféle elhatárolódás, a

személyesség fokának, élének tompítása, a szöveg dokumentum felé toléása munkálhat a háttérben. Bár szinte lehetetlen ezt a könyvet nem az érzelmek felől megközelíteni. Ahogy az utószóban Láng Gusztáv is írja: nehéz meghatódás nélkül olvasni.

A sorozat második darabja, a *Túloldalt semmi*² a szerző 1984-es kihelezésének évétől kezdi mesélni a személyes történetet. A könyv első ciklusa, az *Előtte*, egy korábban írt, pályázaton díjat nyert novellával indít, amely sajátos módon nyújt betekintést a szerző és Abelárd nevű párja mindennapjaiba, abba az első időszakba, amelyet nagyvárosok

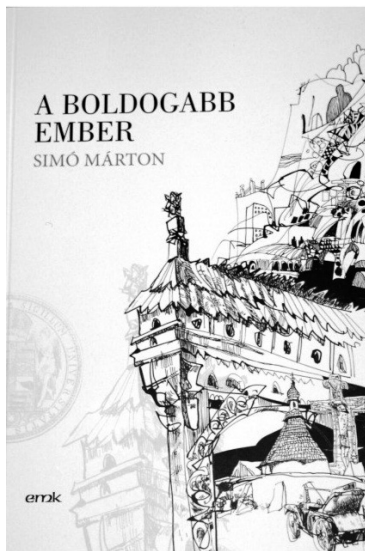
2 Medgyesi Emese: *Túloldalt semmi*. Kolozsvár, 2023, Kriterion Kiadó.

után egy kicsi, eldugott helyen, kihelyezésük célpontjában, tanárként kényszerülnek tölteni. A hozzávetőleg negyven évvel korábban írt alapnovella, amely az első szöveg gerincét adja, stilisztikailag igen elüt a második ciklus szövegeitől, a lineáris, történetmesélés alapú narratívára szocializált olvasó akár elveszettnek is érezheti magát, és az sem kizárt, hogy leteszi a könyvet. Az elbeszélő és Abelárd apróságokba ágyazott ellentétekre meg rezonanciákra épülő, szinte légies kapcsolata mintha egy finoman lebegő függönyre vetített képként derengne fel az ünnepre készülő kisváros kommunizmussal átítatott mindennapjai mögött. A szöveg úgy mozdul el a reáliától, hogy megfogjon egy mélyebb létélményt, hogy minél mélyebben kavarjon bele egy utólag igencsak viharosnak mutatkozó kapcsolat és léthelyzet velejébe. Abelárd verseit is segítségül hívja az elbeszélő az érzelmi kontextus totális autentikusságának megteremtése érdekében. Nem kis kockázatok közepette gyerek születik, és az előző kötetben felvonultatott három generáció anyaküzdemei után elkezdí kálváriáját a negyedik generáció. Anya és gyermeke körül elfogy a levegő, egyedüli ésszerű megoldásként marad az ország hátrahagyása. Mi is várja őket túloldalt? Először Budapest. Aztán Dél-Franciaország, majd Genf. Ezek már az *Utána* ciklus történetei: anya és Krisztinka lánya útja a bürokrácián és gyermekvédelmi jogon át az érvényesülésig. Hogyan kerül be a szerző egy dúsgazdag angliai ügyvédcsaládba, hogyan segítik őt és lányát a papírok megszerzésében és a letelepedésben? Miképpen találja meg a csupán magyarul beszélő kicsi lány a hangot a csupa idegen között, hogyan fogadják be őt feltétlen szeretettel a leendő nagyszülők? A nagyon is személyes történet mögött az érzelmi hang mintha háttérbe szorulna az *Utána* ciklus írásaiban, szinte száraz tényközlés történik, csupán néhol enged meg magának némi érzelmi kitérőt, líraibb, metaforikusabb mondatvezetést a szerző. Az örökös mozgásban levés, a folyamatos bizonytalanság és változás racionális gondolkodást, örökös mérlegelést és odafigyelést igényel. ...*Attól kezdve válhatott a futó táj életem illékony keretévé. Végtelen margó, mely mindenhova elkísér... Szembejött, pillanatig ingó támpontot jelentett ott a vonaton, a múlt időben, majd síkot váltott, elhagyott. Síneken száguld tova, azóta is, mellőlem, a jelen. Mint utóbb az emlékeim: messze, messzebb... A semmi túloldalára.*

Böjthe Pál
FURCSA BOLDOGSÁG

Minden szerzőnek szuverén joga úgy alakítania szövegét, ahogy jónak látja. Megtörténhet, hogy a munkának egy következő fázisában meg kell vívnia harcát a szerkesztővel, kiadóval, mely esetleges küzdelem mérete sok tényező függvénye. Hogy Simó Márton könyvének¹ útjába gördültek-e akadályok, vagy sem, arról ő maga tudna beszélni. Mindenesetre, *A boldogabb ember* egy meglehetősen eklektikus könyv, ami nem dicséret és nem baj. Ízlés kérdése, amely szintén a szuverenitáshoz tartozik. Az eklektikussága abból adódik, hogy három olyan különböző vonal találkozik benne, amelyek tulajdonképpen műfajkeveredést eredményeznek.

Először ott van a regény fő gerince, Jobb Gyurka története. Akik az 1990-es években már felnőttek voltak és Erdélyben éltek, saját tapasztalatok vagy mások elbeszélései alapján tudnának hasonló történeteket mesélni. Ez pedig egyáltalán nincs a regény kárára, mert az ilyen olvasó rögtön az események közepébe varázsolhatja magát. Az ifjabb generáció tagjai pedig képet kaphatnak arról, hogy egy dzsungel-kapitalizmus hogyan szelídült valamennyire emberarcúvá az elmúlt bő harminc esztendőben. Szintén az ifjabbak kaphatnak némely ízelítőt abból az 1990 előtti világból, amely ma jószerével felfoghatatlan számukra. A két világ összekötője, és az új történelem adta lehetőségek kihasználója Jobb Gyurka. Cselekedeteinek, életvitelének fő jellemzői

1 Simó Márton: *A boldogabb ember*. Budapest–Székelyudvarhely, 2023, Erdélyi Műhely Könyvek.

az állandó készenlét az adódó alkalmak kihasználására, a szorgalom és a munka.

A regényben számos idézet, idegen nyelvű kifejezés, történelmi esemény, vagy más, akár érdekességnek számító adat bukkan fel, amelyeket a szerző magyarázatokkal látott el. Ez a második vonal. Kérdés, hogy egy regényben szükség van-e az általában a tudományos szövegekre, esetleg ismeretterjesztő írásokra jellemző lábjegyzetekre. Az ilyesmik jelentősen megterhelik a szöveget, ezenkívül elvonják az olvasó figyelmét a történetmeséléstől, megtörik a regény ritmusát. Az viszont tény, hogy a könyvben bőven felszolgált lapalji megjegyzéssel az olvasó sok új információhoz juthat. Ami pedig a fejezetek elején található versidézeteket illeti – amelyeknek van közük az éppen soros szövegrészhez, tehát mintegy felvezető szövegek és összefoglalók –, úgy is felfoghatók, mint kapcsok, mint közösségvállalás a szerző részéről egy tágabb irodalmi körrel.

A legkényesebbeknek a helyenként, bizonyos számú fejezet után beszúrt, szögletes zárójelbe tett, úgymond az író saját álláspontját és főleg szituációját ecsetelő fejezetek számítanak. Ezek, a Jobb Gyurka monológját megszakító elmélkedések akár a szerző helyzetének feltárásaként is értelmezhetők, álláspontját a világ dolgaihoz, az élet kérdése-ihöz. Másrészt egyféle független szövegek, amelyek jócskán elütnek tartalomban és hangulatban a Jobb Gyurka mesélésétől, és ezért felvetnek bizonyos kérdéseket az olvasóban. Főleg talán azt, hogy miért kerültek ebbe a könyvbe ezek a gondolatok. Erre leginkább a szerző válaszolhatna. Mindenesetre van az egésznek egy olyan hatása, hogy itt van ez a könyv, egy meglehetősen testes és összeálló szöveggel, amely talán megbírja azt, amit az író nagyon el szeretne mondani, de máshol nem nagyon van rá fóruma. A zárójeles részekből ugyanis jól kiérződik, hogy olyan kérdésekről ír, amelyek őt nagyon foglalkoztatják, sőt olykor egyenesen életét befolyásolják, és ezért nem szeretné elaprózni cikkeik formájában, amelyeknek aztán ilyen-olyan sajtótermékekben kellene otthont lelniük.

Ahogy az a fülszövegből megtudható, Simó Márton több létező személyből gyúrta össze regényének főszereplőjét. Érdekes választás, hogy mintha mindegyikből az igyekvő részt adta volna hozzá a végső alakhoz. Jobb Gyurka egy vitathatatlanul szorgalmas, tulajdonképpen csak a munkában kiteljesedő, ötletgazdag ember, aki elképzelései

túlnyomó többségét megvalósítja. Az emberekkel tud bánni, akár csapatmunkáról van szó, akár arról, hogy másoknak szerezzen munkát. Ezenfelül igyekszik szemét a problémásabb egyénekre tartani, hogy ne kallódjanak el. Igaz, hogy minderről csupán saját szavaiból értesülünk, de végső soron nincs okunk kételkedni valóságukban.

Azonban ennek az egyéniségnek van egy olyan oldala is, amely valahogy a túlérés határára jutott gyümölcshöz hasonlítható. Felhalmozódott benne fajtájának java, és egyben túlsűrűsödött benne. Jobb Gyurka története elején tisztázza, hogy ő olyan ember, aki a munkát mindennél többre tartja, és a tétlenkedőket, ötletnélkülieket nem sokra becsüli. A folytonos dolgozás, a megállás nélküli nyüzsgés szorgalmazása az arrogancia határát súrolja. A szorgalom egy dolog, a munkámánia, amely a főszereplőt érinti, egy másik história. Az eléggé szegényesen bemutatott közvetlen környezetében élő emberek anyagi szempontból biztosan jól vannak, de azonkívül nagyon szélfújta területen mozognak. Egy ilyen ember mellett nem nagyon lehet nemhogy lelkileg kiteljesedni, de még valamelyes belső életet élni sem. Igaz, ez a kérdés Jobb Gyurkát nem is foglalkoztatja. Asszonyát megdicséri a történetben két-három alkalommal, ugyanennyi mondat erejéig. Ezzel együtt az sem mondható, hogy érzéketlen ember lenne, hiszen foglalkoztatja gyermekei sorsa, akiket várt, nem csak úgy lettek a világra. Áldozatot is hoz sikerük érdekében, az unokái érkezésének meg egyenesen örvend.

Nem félti magát, nem finnyáskodik, jóformán bármit elvállal. Ebből adódik némely túlzás is. Például, amikor arról beszél, hogy elvállalta a Budaörsi Repülőtér lekaszását hagyományos módon, vagyis kézi kaszával. Nem lehetetlen vállalkozás, annál inkább, mert nem egyedül hajtja végre, de az a gond, hogy hat hektár (pontosabban 5.88 hektár, amennyi a repülőtér valós mérete) lekaszálása időigényes (a legkedvezőbb körülmények közt is 196 óra megállás nélküli munkát jelentene), és ilyen formán függőben marad(ná)nak a többi munkái, vállalkozásai. A részletesebb elemzés tulajdonképpen Jobb Gyurka magatartásának következménye. A túlzott önbizalom és a saját elvekben való rendíthetetlennek hitt álláspont váltotta ki. Ha így nézzük, jó kérdés, a szerző voltaképpen milyen kritériumok alapján válogatta össze a jellemzőket, amelyekből aztán megszületett a könyv főszereplője.

Van még egy megkerülhetetlen pont. Elfogadható a főszereplő ügyesége, kitartása, szorgalma, és minden egyéb, amellyel végül sikeres

vállalkozóvá vált. Ámde ismerve az 1990-es évek – azokról az évekről van szó, amikor a főszereplő megalapozta külföldi jólétét – itthoni és határon túli viszonyait, minden fennebb felsorolt erény kevés az üzleti életben való boldogulásra. Arra az évtizedre (is) a mérhetetlen korrupció jellemző a határ mindkét oldalán. Tehát jóformán kizárt dolog, hogy csupán szorgalma és ügyessége révén váljon sikeres vállalkozóvá, főleg külföldön, ahol számtalan buktatót gurítanak az erdélyi ember útjába. Ez a szelet viszont hiányzik a történetből. Hiánya pedig azért érezhető, mert Jobb Gyurka karakánsága, a világ dolgai közt való jó tájékozódási képessége megkívánja, megkívánná, hogy erről is beszéljen. Nem vádirat, nem feljelentés formájában. Csupán a kor energiacsapdáinak érzékeltetése céljából. Ezeket nem eredeti és nem szellemes történetekkel helyettesíti. A szerző beleesik néhányszor abba a csapdába, hogy már negyven évvel ezelőtt is elavultnak számítót tréfát ad főszereplője szájába, aki úgy adja elő, mintha vele vagy környezetéből valakivel esett volna meg (pl. az ötlet din vin-történet). Ennek egyféle bumeráng-hatása van, mert nem humoros, és valahogy még inkább kihangsúlyozza, hogy Jobb Gyurkának sincs humorérzéke.

A szélsőségek talán kivételes esetekben lehetnek pozitív töltetűek. Jobb Gyurka nem válik, nem válhat példaképpé. Sőt, arra sem nagyon inspirál, hogy bárki kövesse az útját, ha csak nem akar a munka rabja lenni. De sokat lehet tőle, szorgalmából, sorsából, pályájából tanulni.

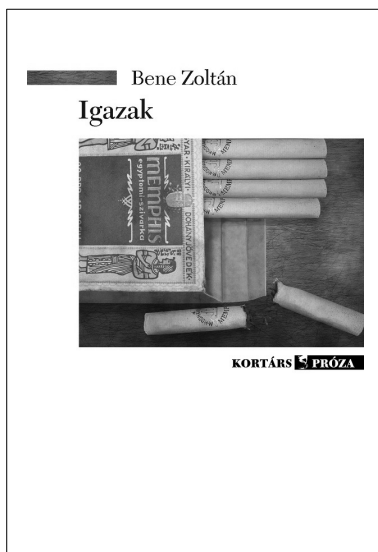
Mindent összevetve, nem kell Jobb Gyurka alakjához túlzottan kritikus álláspontból közelíteni. Mint arra ő maga is utal, egyik ember ilyen, a másik olyan. Tulajdonképpen egyik sem jobb vagy rosszabb a másikinál, csupán ízlés és nézőpont kérdése, kit érez magához közelebbinek valaki. Azt sem szabad szem elől téveszteni, hogy Jobb Gyurka azon személyek nem túl népes csoportjához tartozik, akik az életben elérték feltett céljukat, sőt, ő talán többet is teljesített. Mindez pedig egyértelműen előtűnik a könyvből, amelyet ha úgy olvasunk, Székelyföld bizonyos területére érvényes változásokról bemutatott tükörként sem utolsó.

Sándor Zoltán

ELFELEDETT FALVAK

Az ember olykor eltöpreng afelett, vajon kik voltak, mivel foglalkoztak, hogyan szerettek, milyen örömben volt részük és milyen kínokat álltak ki az ősei, hiszen nélkülük és sorsuk számára kedvező alakulása nélkül ő maga nem lenne. Szüleink mellett manapság többnyire ismerjük a nagyszüleinket, ha szerencsénk van, mind a négyet, a nyolc dédszülőből jó esetben kettő-hármat látunk még kisgyerekként, gondolataikat, küzdelmeiket, életérzéseiket azonban igazából már sohasem ismerjük meg. Különös paradoxon, hogy miközben az állandóan a kezünk ügyében lévő okostelefon révén miriádnyi információ, adat, szükséges és kevésbé szükséges tudnivaló pillanatok alatt a rendelkezésünkre áll, a legtöbbünk számára saját eredetünk mégis a homályba vész.

Már ebből a megközelítésből is izgalmasnak tűnik Bene Zoltán *Igazak*¹ című regénye, amely az Igaz család három képviselőjének a sorsát igyekszik felgöngyöltíteni a rendelkezésére álló eszközök segítségével. A három hőst egy-egy évszázad választja el egymástól. Az elbeszélő hős, Igaz Gergő története napjainkban játszódik, egészen pontosan 2019-ben és 2020-ban, Igaz Gerő sorsának alakulását a Nagy Háborút követő zavaros időszakban követi a regény cselekménye, míg az Igaz Gergely életútját taglaló cselekményszál 1818-ba kalauzolja az olvasót. Nem árt a legelején tisztázni,

1 Bene Zoltán: *Igazak*. Budapest, 2023, Kortárs Kiadó.

bármilyen korban és társadalmi körülmények között is éljenek, a név minden esetben kötelez: az Igazak mind tragikus figurák. Az *Igazak* esetében tehát egy szerteágazó nagyregényről van szó, ám akár egy szervelesen egymásra és egymásba épülő trilógiáról is beszélhetünk, amelynek egyes részei egyenként is megállnának a lábukon, sőt a jelenben játszódó darab számos fejezete – novella, esszé, tárca – önmagában is teljességet képez.

A kötetben nagy szerep jut a véletlennek, ami összhangban van az elbeszélő hős életfelfogásával. Egy helyen a következőt hangsúlyozza: „Nem szabad lebecsülni a véletlen szerepét az életben. Nem hiszek az eleve elrendelésben. Abban sem, hogy valami felsőbb hatalom igazgat bennünket. Nem vagyunk mi olyan fontosak.” A regény cselekményének kiindulópontját is lényegében egy véletlen képezi. Igaz Gergő újságíró a szerkesztője elküldi egy isten háta mögötti faluba, hogy készítsen egy szociográfiai jellegű riportot az ottani helyzetről. Meglepetésére az újságíró sokkal érdekesebb állapotokra bukkan, mint amire számított. Az elfeledett faluban alig él valaki, és azok zöme sem magyar, hanem Nyugat-Európából ideköltözött bevándorló. Ami azonban még érdekesebb a számára, a falu mellett egy hatalmas házban egyedül él egy lány. A magát a Hollandiában tartózkodó bátyjától kapott havi apanázból fenntartó Júlia személye felkelti Gergő érdeklődését. Olyannyira, hogy veszi a fáradságot, és újra felkeresi az elfeledett faluban élő elfeledett lányt, és egy újabb véletlen révén, a házban található családi könyvtárban rábukkan kétszáz évvel ezelőtt élt ősének a memoárjaira.

A tizenkilencedik századi történetyszál középpontjában a szappanfőző üzemet vezető Igaz Gergely áll, aki 1818 újév napján elindul megkérni volt felesége húgának, Annának a kezét. A szerelmes férfi vágyódásai mellett ebben a részben hangsúlyos szerep jut a sókikötőben közel száz esztendeje elsüllyedt kincses hajó legendájának. Archaikus nyelvezetére hivatkozva, a kései utód nem a naplófeljegyzéseket jeleníti meg, hanem a számára kedves Júliának a saját szavaival mondja el a diáriumban olvasottakat, egyúttal értelmezve is azokat, ami ügyes írói fogás a szerző részéről a hitelesség megőrzése és a közérthető befogadás kibékítése érdekében.

A titokzatos lány felfedezésével és a páratlan családi relikviának számító napló megtalálásával egy időben tűnik fel Igaz Gergő lakásán

a nővére, Emese. Az egyébként alföldi tájképeket festő nő nemrég családfakutatásba kezdett, és az éppen digitalizált régi sajtóanyagot silabizálja. Így találkozik a százéves újsághírrrel, miszerint egy szegedi rendőrt egy marokkói katona meggyilkolásával vádolnak. Sejtése szerint az Igaz Gerő nevet viselő rendőr nem más, mint a dédapjuk. A nővérétől kapott dokumentumokból áll neki Igaz Gergő rekonstruálni a közvetlenül az első világháború után a városban zajló bonyodalmakat.

A huszadik század elején játszódó eseményeket feldolgozó regényrész számomra a legizgalmasabb, egyben a legátgondoltabb és a legkidolgozottabb történetyszál a három közül. A fiatal nyomozó, Igaz Gerő egy rejtélyes gyilkossági ügyben nyomoz, nem mellesleg az áldozat a kedvesének, Klárának a férje. A cselekmény középpontjában egy kevésbé köztudott történelmi időszak, Szeged francia megszállása szerepel, az 1918 novemberében megkötött belgrádi katonai egyezmény értelmében ugyanis Szeged francia uralom alá került. Az idegen csapatok bevonulása előtt kellene pontot tenni a sajnálatos ügy végére, csakhogy a háborút megjárt detektív nyomozása alatt a szálak, ahelyett, hogy kibogozásra kerülnének, egyre inkább összekuszálódnak. A történetyszál érzékletes betekintést nyújt a közvetlenül az első világháború utáni állapotokba, nincstelenséggel, spanyolnáthával egyetemben. A társadalmi tudnivalók szervesen épülnek be a történetbe, amelyben egyaránt otthonosan mozognak a bolsevikok és az ébredő magyarok, akárcsak a titkos rendőrség tagjai. Az ügyesen kibontott cselekménynek, a kellőképpen adagolt információknak és az eseményleírásokat átszövő hiteles helytörténeti mozzanatoknak köszönhetően a regényrész sikeresen idézi meg a korabeli hangulatot.

A jelenben játszódó történetyszál – ami mindháromnak az alapja, hiszen amellet, hogy ennek a résznek a főhőse, az elbeszélő Igaz Gergő a másik két „kisregénynek” az alkotója is egyben – legfőbb jellegzetesége az eklektikusság. Tudjuk, egy regénynek manapság már nem feltétlenül szükséges négy lábbal rendelkeznie ahhoz, hogy fel ne boruljon. Lehet kihagyásos, fragmentumszerű, epizodikus, történetet nélkülöző, formai tekintetben íródhat versben, levélben, szótár- vagy keresztretjvényformában, elegendő, ha van egy összekötő szál, ami a különböző jellegű szövegrészeket egybefonja. Ebből kiindulva bizonyos meglátások szerint mi már nem is a történelemben, hanem a regényben élünk. Korunk regénye pedig hűen tükrözi jelenünk kaotikusságát, amíg

klasszikus értelemben a nagyepika egyik fontos műfaja jellemzően nagy terjedelmű, szerteágazó cselekménnyel és több szereplővel rendelkezik, addig korunk regénye korántsem kizárólag egy prózai irodalmi műfaj, hanem olyan szövegtest, amely a már nem feltétlenül szükséges epikai cselekményszál mellett egyebek mellett magába foglalja a tudományos jellegű értekezéseket, filozófiai és vallási ihletésű esszéket, naplószerű feljegyzéseket, novellákat, leveleket, újságcikkeket, (ön)interjúkat, valós és fiktív enciklopédiákból, bedekkerékből és lexikonokból merített szövegrészleteket és idézeteket. Az elbeszélő próza mellett (és helyett!) minden egyéb narratív elem képezheti a regény tárgyát, amelyek beágyazódhatnak a cselekménybe (ha van olyan!), vagy funkcionálhatnak betétként, szerzője válogatja.

Az „alapjáraton” filozofikus természetű Bene Zoltánnak a prózában mindenekelőtt a történet számít. Regénye felépítését ezúttal is a történet elmesélésének rendeli alá. A környezetábrázolást és a leírásokat minimálisan alkalmazza – amennyit feltétlen szükséges –, a külvilágot inkább az olvasó fantáziájára bízta. Nem poétikai eljárásokon töpreng és egyedi narratív fogásokon spekulál, hanem mesél, a nagy mesefolyamban pedig olykor kisebb-nagyobb kitérőket tesz, szövevényes elbeszélésmódjával is éreztetve napjaink zűrzavaros jellegét. Az újságíró főhős ilyen tekintetben kiváló lehetőséget nyújt a szerzőnek az aktuális kérdésekről bölcselkedni, ebben a részben a körülötte lévő világot szinte teljes mértékben beirodalmazza, a cselekményt esszéfutamok járják át. A teljesség igénye nélkül szó esik a nyugati világ emberéről, a rendszerváltásról, az aktuális kultúrharcról, a könyvekről és a könyvtárosokról, az életközépi válságról, a szabadságfelfogásról, a szocialista korszak bűneiről, a prostituáltak helyzetéről, a civilizáció kontra organikus életmód polémiáról, a koronavírus okozta járványhelyzetről, az állatvédők kapcsán a képmutatásról és számos popkultúrális semmiségről. Bene Zoltánnak, akarom mondani Igaz Gergőnek – jó újságíróként – szinte minden időszakról markáns véleménye van, és annak hangot is kíván adni, tárcát ír a Nyugatra szakadt fiatalokról, és a döntésüket helyeslő, itthon maradt édesanyákról, egy hajléktalanná lett szerzetessel folytatott hitvitát idéz fel emlékezetében, vagy éppen egy régi punk zenekarról és a tovatűnő ifjúságról mereng. A szövegtengerbe beépülő betétdarabok leginkább szabályos novellák és kisesszék, amelyek témájuknál vagy eszmei töltetüknél

fogva közvetlenül vagy közvetetten kapcsolódnak a fő cselekményszálhoz, nem ritkán egyik-másik igazi tétjére csak a szöveg előrehaladtával derül fény, ám az sem túlságosan zavaró, ha valamelyik eszmefuttatás csupán a hős jellemének árnyalása érdekében, netán „öncélúan” szerepel a történetben.

A szerző fékezhetetlen mesélőkedve olyan, mint egy burjázó fa, a tökéletes kinézetért itt-ott egy-egy vadhajtást talán meg lehetett volna metszeni, de a fa túlburjázott állapotban is pazar látványt nyújt. Kétségtelen, hogy minden kitérőt képező textus megakaszt(hat)ja magát a cselekményszöveget, és egy kissé letisztultabb szöveg talán célravezetőbb lett volna, ám ha maga az elmélkedés figyelemre méltó, nekem egyáltalán nincs ellenemre, annál is inkább, mert prózában az írók, hőseikre ruházva a felelősséget, szabadabban mondanak véleményt a körülöttük lévő világról, például Houellebecq is regényben fejti ki, hogy „Hollandia nem egy állam, Hollandia egy vállalat”. Nem véletlenül idézi a francia író gondolatát Igaz Gergő is. A mű visszatérő motívuma, hogy egy ideje a tehetős nyugat-európaiak és északiak ingatlanokat vásárolnak fel Magyarországon. Állítólag azért, mert „sokan közülük az egyszerű, romlatlan vidéki életet keresik”, ám a regény sugallata szerint sokkal inkább a klímaváltozás következményeitől tartva: szükség eseteére. Ezt a meglátást támasztja alá a vikingekről szóló történet a kötetben. Vörös Erik vezetésével 982-ben vagy 983-ban, amikor a vikingek megérkeztek Grönlandra, zöldnek látták a szigetet, innen származik az elnevezése is. A sagák népének fiai ötszáz évet éltek itt, a 12. század végétől a 15. század végéig tartó, kis jégkorszaknak nevezett klímaváltozás kényszerítette őket arra, hogy a fennmaradás érdekében áthajózzanak Izlandra. 1500 körül ugyanis Grönland már fehér sziget, a hó, a jég birodalma. Valami hasonló a közeljövőben is megtörténhet, korunk vándorai az ígéret földjeként a Kárpát-medencét célozhatják meg, mint biztonságos helyet, mivel itt van elegendő víz, termőföld és az éghajlat is relatíve elviselhető, ez motiválhatja a regénybeli holland maffiát arra, hogy Magyarországon belül enklávékat hozzon létre arra az időre, „amikor a klímaváltozás miatt Hollandiát visszahódítja majd a tenger”.

A végére van itt minden: kincskeresés, bűntény, nyomozás, klímaváltozás és szerelem – nem ok nélkül viselik az egyes könyvfejezetek az Igaz férfiak kedveseinek a nevét: Júlia, Klára, Anna. Az *Igazak* egyszerű-

re családregegy, városregegy, történelmi regegy, bűnügyi regegy, megfűszerezve időszerű politikai/filozófiai/társadalmi témákat feszegető tünődésekkel. Bene Zoltán tárgyi tudása, történelmi felkészültsége, művelődéstörténeti jártassága, társadalmi érzékenysége és széles látókörű írói habitusa lehetővé teszi számára a bölcselkedést, a kevésbé közismert helytörténeti adalékok taglalását, akárcsak az anekdotázást a cselekmény mentén. Az efféle poétikai eljárás immár saját védjegyének tekinthető, amit előző nagyregényeiben (*Áramszünet; Isten, ítélet*) is előszeretettel alkalmazott. A társadalomból való kivonulás lehetőségének romantikus gondolata elfeledett falvakat vonultat fel a regegy lapjain. Az egyik ilyen településről szóló történetről Igaz Gergő egy olvasói levélből szerez tudomást. „Tényleg mesének gondolom, ízig-vérig fikciónak, amely azonban – mint minden valamirevaló fikció – mégis fájdalmasan *igaz*” – konstatálja az olvasottakról az újságíró. Megállapítása teljes mértékben Bene Zoltán *Igazak* című regényére is vonatkoztatható.

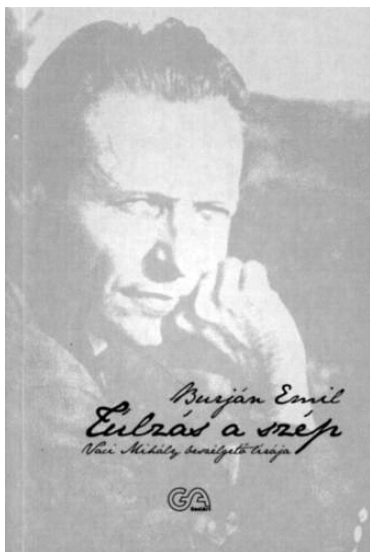

Balaton, jégszobrok

Pieldner Judit

AZ ÉRZÉKEK KAPUJÁBAN

Tíz éve, Váci Mihály születésének 90. évfordulójára jelent meg Burján Emil *Túlzás a szép. Váci Mihály beszélgető lírája*¹ kötete, és most a költő születésének centenáriuma teszi aktuálissá, helyezi ismét *horizontba* a kötetre való reflexiót. Nem véletlenül használom a *horizont* szót, hiszen a „belső horizont” kifejezés képezi a fókuszát annak az esztétikai-művészetelméleti fejtegetésnek, amelyre Burján Emil a Váci Mihály költészete kapcsán vállalkozik. Nem kevés a tétje ennek a vállalkozásnak, hiszen egy olyan költőről van szó, akinek nem egyértelmű a helye a magyar irodalmi kánonban, recepcióját egymásnak ellentmondó megítélések alakítják. Ő volt a Kádár-korszak ünnepe, korszorús költője, verseinek sikerét annak köszönhette, hogy nem titkolt népevelő szándékkal a széles tömeget szólította meg, akik tudtak rezonálni a versekben közérthetően megfogalmazott érzésekre és gondolatokra. Ő volt a múlt rendszer egyik legtöbbet szavalt költője (*Még nem elég!; Eső a homokra; Ha érdemes, ha nem; Tiszta és jó; Csak ezt az utat el ne hagyjam* stb.), a nehéz sorsúakkal szolidarizáló „proletár értelmiségi”, a közéleti szerepet is betöltő szociális költő, kétszeres József Attila-díjas (1956 és 1962) lírai publicista, aki 1965-ben Kossuth-díjban is részesült. 1970-ben bekövetkezett halála után a megítélése megválto-

1 Burján Emil: *Túlzás a szép. Váci Mihály beszélgető lírája*. Szeged, 2014, GeolArt. <https://mek.oszk.hu/07100/07116/>

zott, versei kikerültek a középiskolai tananyagból, kultusza a rendszer-váltásra fokozatosan megszűnt.

A Burján Emil által javasolt esztétikai terminológiában minden, ami a verseket az adott kor kontextusához és társadalmi valóságához kapcsolja, a *külső horizont* tartozéka. A Váci-líra értelmezésében a szerzőt (elsősorban) nem ezen külső horizont motiválja. Arra tesz kísérletet, hogy *belülről*, azaz kimondottan széptani, esztétikai szempontból közelítsen Váci Mihály kép- és gondolatvilágához, és felfejtse annak szemléleti és stiláris jellegzetességeit. Így egyfajta *close-reading*nek, szoros olvasatnak veti alá Váci Mihály szövegeit, nemcsak a verseit, hanem a poétikusság jegyeit felmutató prózaszövegeit is, egy jól meghatározott elméleti keretben, amelyben egy jól kidolgozott fogalmi apparátust működtet az értelmező, különös tekintettel a belső, illetve külső horizonthoz tartozó szövegek közti különbségtételre. Nagyobb hangsúly esik a belső horizontú szövegekre, ennek a szempontnak a kiaknázására, a szerző jóval több belső horizontú verset azonosít és elemez a költő életművében, így a Váci-lírának nemcsak értelmezésére, hanem kiemelten újraér(te)tésére és esztétikai szempontú újraértékelésére tesz kísérletet.

De hogyan is értendő ez a belső horizont? A kötetben kidolgozott és alkalmazott, művészetfilozófiai mélységekből és absztrakciókból építkező esztétikai terminológiai rendszert az elsősorban József Attila által képviselt költői hagyományból fejt fel a szerző, amelyhez szervesen kapcsolja Váci költészetét, ezen költői hagyományban való elhelyezéssel indít a kötet. József Attila azon verseiben érvényesül a belső horizont, amelyekben a költői gondolat egyetemessége érhető tetten, szerves egységben a nyelv autonómiájával. A Földes László *Elvek és viták* című kötetéből származó, József Attila egyetemes léptékű költészetét megragadó idézet – „Egyetemes összefüggések és végletes ellentmondások kérdőjelei között vergődő lélek a József Attila lelke”² – lesz a kiindulópontja annak a Váci-megközelítésnek, amely nyilvánvalóan tudatában van a két költői teljesítmény közötti (m)értékbeli különbségnek, de amely ugyanakkor ezt a hagyományt jelöli ki a Váci-líra megértésének leginkább adekvát horizontjaként: „Váci Mihály a maga számos belső

2 Földes László: *Elvek és viták*. Bukarest, 1983, Kriterion Könyvkiadó, 198.

horizontú versével azt a sávot foglalja el, amit a József Attila-i elméleti igény kijelöl. Ezáltal kiváló követője, de nem epigonja József Attilának” (11.). A Földes Lászlóra való hivatkozás nemcsak a költői hagyomány kijelölésének vonatkozásában nyer jelentőséget, hanem magának az esztétikai koncepciónak a felvázolásában is. Burján Emil szobrászművész, költő, esztéta a Földes László tanítványa volt a kolozsvári Képzőművészeti Intézetben, aki arra (is) vállalkozott, hogy saját és több képzőművészeti hallgatótársa egyetemi jegyzetei alapján kiadja a romániai magyar kulturális életben meghatározó szerepet játszó egyetemi oktató, irodalomkritikus, szerkesztő esztétikai előadásait.³ Ugyancsak Földes László előadásai inspirálták a szerzőt a Váci-kötettel egy évben megjelenő, annak esztétikai rendszerét elméleti síkon kifejtő és irodalmi, képzőművészeti példákkal alátámasztó, *Nyelv és esztétikum* című könyvének megírásában.⁴

A József Attilával való összehasonlításban óhatatlanul szó esik a különbségekről is: „Ha a költőelőd teljesítményére a gondolat egyetemessége a jellemző (»Egem az ésszel fölfogott / emberiség világossága«), a Váci Mihályéban az érzékelés egyetemessége, mert lelki mélysége, mindenre-érzékenysége, és mi több, a szokás szerint a környezetre fókuszáló folyamat irányának megváltoztatásával önmagát vetíti az érzékelhetőre, és viszont” (18.). A szerző az érzékelés orientációjában lát különbséget a két költő között: míg József Attilára az exteroceptív, azaz a külvilágra irányuló érzékelés jellemző, addig Váci Mihály a proprioceptív, azaz saját magára irányuló érzékelésből indul ki a képalkotás folyamatában. Továbbá, míg József Attilánál össze nem tartozó minőségek kapcsolódnak össze a képeiben, Váci Mihály verseiben a képek fogalmi végigvezetése egylényegű, egyöntetű, amit a költő a képanyag egyneműsítésével ér. Az egyneműsítésre „a Föld tomporán”

3 Földes László esztétikai előadásai. Összeállította Burján Emil. F&F International, Gyergyószentmiklós, 2021. https://mek.oszk.hu/22500/22554/_Vö. Borcsa János: Földes László katedrása. *Helikon* XXXIII. évf. 11. sz. (2022) <https://www.helikon.ro/bejegyzesek/foldes-laszlo-katedraja>

4 Burján Emil: *Nyelv és esztétikum. A fogalmi és művészeti általánosításról*. Hazanézó Könyvek Sorozat, 2014. <https://mek.oszk.hu/14100/14145/14145.pdf> Vö. Dézsi Zoltán: Burján Emil munkásságáról, személyesen. *Székelőföld*, 27. évf. 6. sz. (2023): 176–178. Burján Emil saját belső horizontú versei a *Fényszobor* című kötetében olvashatóak (Csíkszereda, 2008, Státus Kiadó). <https://mek.oszk.hu/19900/19950/>

képet említi példaként többek között, amely „két dolgot von össze, a derékon aluli-fölüli emberi test és a két féltékéjű földgömb formai-helyzeti hasonlóságának vizuális párhuzamait követi végig, amibe beleszövi a maga – szociológiai – reflexivitását” (33–34.)

Az esztétikai horizonton, amelyben ilyenképpen Váci Mihály költészetére értelmeződik, nemcsak József Attilát helyezi el a szerző, hanem Juhász Gyulát, Áprily Lajost, Szabédi Lászlót, valamint azon teoretikusokat is, akik a költői egyetemesség, a művészi általánosítás és különösség, az esztétikai jelentésadás kérdésköreivel foglalkoznak, köztük – Földes Lászlón kívül – Fülep Lajos művészettörténészt, Hamvas Béla és Bretter György filozófusokat. Azért is tartja ebbe a vonalba illeszthetőnek Váci Mihályt, mivel „Váci azon nagyon kevesek közé tartozik, akik a költői általánosításról írnak, mégpedig központi kérdésként, méghozzá a művészetelmélet pontosságával, ennek köszönhetően a poeta doctusok élvonalába került” (101.). Váci költészetének sajátosságait pedig, és annak „archimédeszi pontját”, a művészi képet az esztétikai jelentésadás, a képi általánosítás, a művészi különösség fogalmaival járja körül alaposan, módszeresen, analitikusan, kiemelt figyelmet fordítva a Vácira jellemző sajátos érzékelésmódra: „Váci a preesztétikai valóságot is a különösség végpontokat szintetizáló birodalmába vontan érzékelte” (105.).

Burján Emil szerint Váci Mihály verseiben a „költői varázs” az érzékelés kapujában történik. Mindenekelőtt Váci képei „megtörténe- nek”, hatásuk performatív erejükben rejlik, továbbá az érzékelés kapuja jelenti az ihlet pillanatát, a rést a külső és a belső, a valóság és az érzékelés, a dolog és a név között. „Kihátrálva a dolog és neve közötti réshez, az érzékelés kapujáig, amelyben a szem éhségei mellett az összes érzékszervek a maguk közvetlenségében tapasztalják meg pozitív vagy negatív vonatkozásokban is a meg nem nevezett tényeket (»jelkép erejű tárgyakat«)” (65.).

A kötetben kifejtett esztétikai-művészetfilozófiai megalapozottságú megközelítés a szótan, nyelvtan és széptan hármasságában gondolkodik, és keres magyarázatot a címbeli idézet – „túlzás a szép” – rejtélyére, a József Attila-i axiómára, miszerint „a líra: logika”. A szerző koncepciójában, „[a]mikor egy »motívum« vagy témaelem mindennapi használatára felfüggesztődik, úgymond zárójelbe kerül, akkor a szótani-

nyelvtani-széptani törvényszerűségek egyszerre érvényesülnek, belső horizontú műveknél a harmadik tagé a teljhatalom, a külső horizontúaknál a másik kettőé” (73.). Fülep Lajos a belső horizontot Mallarmé költészetével hozza összefüggésbe, amely sokban rokonítható a Vácínál tetten ért poétikával, mindkettő stílussteremtők voltak. Vácínál belső horizontúnak minősül például *Az engesztelő táj* című versből: „Az ég oly kék volt, mint egy emlék / mely tűnődő szemem suhan. / Merengett a mély végtelenség / áttetszőn, gondolattalan. // Mint kemencék körül a jó szó, / a föld meghatottságtól volt meleg: / s amelyből a csittító csók jó, / a táj dédelgető ölébe vett”. Vagy a *Térdelj le Ararát* című versből: „Kék vászonnadrágban az ég lovagol, / szorítja combja között a hegyet. / Ver a nyár. Hegesztő fénye darabol. / Súlyos a táj, mint izzó vaslemezek.” Bár itt a külső horizont is megjelenik, a munkaruhát idéző vászonnadrág, vagy az ipari termelést konnotáló „hegesztő” és „izzó vaslemezek”. Burján Emil esztétikai rendszerében az esztétikai jelentésadás minősége szinte „felmenti” a Váci-szövegeket a proletár megbélyegzés alól. Még abban az esetben is, ha nyíltan történik ilyen irányú utalás a szövegben, a szerző elnézően írja a cenzúrát tudatosan kijátsszani kívánó szándék javára, „a cenzornak odadobott politikai fricska”-ként, „látszólagos elkötelezettség”-ként, mint például ezekben a sorokban: „a táj ragyogó-szép fantáziája: / – a kommunizmust látja már”. A kötet nagy részben a belső horizontú versekről szól, miközben említést tesz olyan szövegekről is, amelyek nélkülözik a belső horizontot, mint például az *Utazás bürokronéziában* című szatíra, vagy a *Mai dialektika*, amely „a belső horizontot nélkülözve többnyire a rámutatás eszköze marad” (121).

Következtetésképpen, a kötetben felvázolt esztétikai, elméleti keretben Váci Mihály költészete átértékelődik, mintegy rehabilitációs, rekanonizációs gesztusként, amely mint igény a 2010-es évek elején egy másik szerzőnél is megmutatkozik: *1956 hűségében, avagy az ismeretlen Váci Mihály* című monográfiájában⁵ Tasnádi Gábor Váci irodalmi kánonból való kirekesztése körüli kérdésekre keresi a választ. Míg Tasnádi az irodalompolitikában kutakodik, Burján Emil éppen annak

5 Tasnádi Gábor: *1956 hűségében, avagy az ismeretlen Váci Mihály*. Budapest, 2013, Cornus.

horizontjától távolabb, az esztétika fogalomrendszerén keresztül próbálja meg más megvilágításba helyezni Váci líróját (az életmű makroszintjén), és megtalálni a kontextusról leválasztott művészi kép értékét (az egyes szövegek, verstömbök, versszakok, prózarészletek mikroszintjén). Ha nem is a teljes kép bontakozik ki a költőről ebben a szoros(an) művészetelméleti olvasatban, egy olyan olvasásmódot javasol, amely a centenárium alkalmával próbára tehető: (újra)olvasható-e ma Váci Mihály költészete, és ha igen, milyen képek, értékek és megfontolások mentén kapcsolódhat a mai olvasó a költő által egy mára már meghaladott irodalompolitikai kontextusban megteremtett poétikához, kép- és eszmerendszerhez.

Győr, szobor a folyóparton

Istók Eszter
DÍSZVIRÁG ÉS AUG₃₂

Mi az ára annak, ha szétszereljük a jóistent? Merthogy, és ezzel jó eséllyel nem mondok újat, a művelet maga elkerülhetetlen. Nagy Zalán debütáló kötetében – *Atlasz vállára veszi a holdat*¹ – az ördög a részletekben meg a kerti paradicsomban lakozik. Az *Atlasz vállára veszi a holdat* egy valószínűtlen mese, a biorobotoké. Kontradikciónak tűnik? Csakis azért lehet ez így, mert valóban az. Első ránézésre legalábbis. Sokan mondják, hogy a magasfokú (ön)reflexió átok. Ezzel vitatkoznék. Hiszen vannak semleges értékű tulajdonságok is. Minden azon múlik, hogy mit hozunk ki belőle. Ezen versek pedig bizonyítékai annak, hogy jót is lehet.

Ez az első verseskönyv tulajdonképpen egy beavatástörténet. Ilyenképp pedig majdhogynem bosszantóan, több értelemben is kezdőpont. Hol is kezdhetném, vagy inkább folytathatnám ezek után, ha nem magával a teremtés előttel? *Hetedik nap*. Talán az első vers, amit igazán olvastam, ami megtanította, hogyan kell. Természetesen, „innen nézve” (21. o.), a kötet erejéig. Az alvó összejtek ráeszmélnek, hogy el kell kezdeni, hagyni kell magukat újraterepítődni. Az irigység, a harag halálos következményét levetni: „Én Nagy Szégyenem, bár fulladnál bele / egy nagy tányér lencselevesbe” (22. o.) Ott, ahol „nincsenek történetek” (22. o.), ott eshet meg csupán a történetek legősebbike.

1 Nagy Zalán: *Atlasz vállára veszi a holdat*. Kolozsvár, 2023, Erdélyi Híradó.

Valóban igaz, hogy hátradőlhetünk, „it’s just a remix” (69. o.). A versekbe szőtt ismert, túl jól ismert karakterek, mint a már fentebb megidézett Káin, de Noé, Midász, Odin, meg persze a címadó Atlasz is biztonságos pontként lebegnek előttünk. Már új fordulat nincs, a meglepetés ereje a kombinációban rejlik. Ijesztő, szédítő vállalkozás, de nem kikerülhető, be kell határolnunk magunkat. És a változás, a (meg)formálódás szorongásait megtapasztalni kik által lehetne jobban, mint a fentebbi listán szereplőkön, és egy huszas éve eljött fiatal tollán keresztül? Nem kell „mindig kiszámolni a dolgok dőlésszögét” (6. o.), a lényeg a számolás megkockáztatása, és akkor máris nyert ügyünk van.

Kacsalábon forgó palotákban, sárkánytűzben edezetten mind laktunk már. A fele királyság azonban nem elég egy idő után. A falak omlása tudományos tényként lebeg mindenek fölött. *Az Evolúció Városa* (9. o.) épül, ha tetszik, ha nem. Mindenki előbb-utóbb a paradicsomi állapot hajszolásán kapja magát. Mégis arra a következtetésre kell jutnunk, hogy ha az valaha létezett is, a tudatossággal egyszerre nem elérhető. Ezért is merem állítani, hogy csonka hőseposz a kötet, visszatérés az eredeti állapotba nincs. Nem is lehet, mégis vigasztaló az, hogy így is kell lennie.

De ahogyan a hétnek nem minden napja vasárnap, és sokszor a hetedik nap is olyan, mint a nyolcadik, úgy *Az Atlasz a vállára veszi a holdat* sem kizárólag kozmikus síkon mozog és működik. „Lassan 21 vagyok, drágám, / harmadjára cserélődnek bennem a sejtek.” (34. o.) Nem teljességgel tudományos, közszájon forgó gondolat. (Nem vezérel semmiféle hibára való rámutatási szándék, én is most tudtam meg, hogy ez így nem pontosan igaz.) A lényeg az, hogy a testtapasztalatok, a testkép is szerepet kapnak. Ebből a szempontból számomra kiváltképp színfoltja volt a kötetnek, a *kétivarú* című vers. Kendőzetlenül kifejezi a (káros) sztereotípiák alóli felszabadulás vágyát: „(...) azt mondta a biológia / tanárnőd hogy a férfi lelke szőrös akkor / még te sem tudtad miért de személyes sértésnek vetted”. (41. o.)

Vagy éppenséggel *az öntudatra ébredt boszorkányban*: „megakad a kéz / has és mellkas között, / méhek vadásznak a gyomromban, / halál, / segíts, / a nap süt, forró a beton, én – az öntudatra ébredt boszorkány- / olvadok, mint egy viaszbabu.” (31. o.) Amely a halállal és vággyal, halálvággyal (?) való szembesülés erőteljes képét festi.

Csakugyan visszatérő téma a szerelem. Az *Altató* például Kunderára íródott gyöngyszem. Ami leginkább megragadta a figyelmem az ilyen típusú versek esetén, az a tökéletes, ugyanazon intenzitású viszonzás már-már lehetetlensége. „A bolond mindent elhisz, / az örült tudja mit csinál.” (60. o.), „mindig lesz egy új konkvisztádor, mert mindig csak a kereslet, és mindig csak a kínálat” (31. o.).

Szerepek és szerepek – úgy fest, ezekből áll az élet. Legyen szó nemi szerepről, a társadalomban elfoglalt különböző szerepekről, vagy akár emberi kapcsolatokról (beleértve az intraperszonálist, az önmagunkkal valót is!).

A többnyelvűség problematikája is felvillan (*În cele din urmă, lumea va arde*): melyik lábbal, vagyis nyelvvel „lépjek, ha indulni akarok” (76. o.). Itt áldoznék néhány szót az idegen nyelvű sorokra, amelyek egyáltalán nem billentenek ki az olvasás folyamatából. Az öncélú írói gesztus közellenség – véleményem szerint, joggal –, de ettől a harctól megkímél a szerző, őt idézve: „solo bueno” (65. o.). Minden bizonnyal, sokunk nyelvén beszél.

Amitől azonban nem kímél meg, az a nyomasztó érzések előidézése. Ez sem igazán negatívum, csak olyasvalami, amivel számolni kell. Viszont a feloldás is egyenesen arányos – ha figyelmesen olvasunk, egyensúly rajzolódik ki.

Úgy hiszem, Nagy Zalánnak sikerült sajátos beszédmódot teremtenie. Azonban ez a teremtés nem teljes. Ahogyan arra már számos alkalommal utaltam, klisé vagy sem, a változás az egyetlen biztos pont. A beavatási rítus elvégeztetett. Az, ami ezután következik, talán, sőt biztosan még érdekesebb. „Buborékban lakom” – írja egy helyen. (28. o.) Ilyen realizációk sorozatánál jobbat kívánni sem lehetne. Azt pedig, hogy mik lesznek a soron következő ráeszmélések, nagyon is várom.

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

- Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Antal Attila - Csíkszereda
Antal István - Székelyudvarhely
Antal Margit - Csíkszereda
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Bakó Botond - Nagyenyed
Balázs-Bécsi Emília - Gyergyóremete
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balázs Zsuzsanna-Erzsébet - Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel - Csíkszereda
Bálint Csaba - Csíkszereda
Bálinth Erzsébet - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Bán Árpád - Alsóboldogfalva
Barabás Imre - Gyergyóremete
Baracsi Levente - Arad
Bardócz Ferenc - Gyergyóditró
Baricz Lajos - Maroszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászonújfalva
Bartha György - Csíkszereda
Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely
Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyarvista
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Bíró Sándor - Gyergyószentmiklós
Blénessy Jolán - Székelyudvarhely
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Antal - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bodor Júlia - Gyergyóditró
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bogos Zsolt - Csíkszereda
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Bölöni Domokos - Marosvásárhely
Bölöni Ildikó - Bikafalva
B. Tomos Hajnal - Négyfalva
Burus János Botond - Csíkszereda
Czikó László - Búzásbesenyő
Császár Vilmos - Csíkrákos
Csávossy György - Nagyvárad
Csatlós Mihály Levente - Kézdivásárhely

- Cseke Péter – Kolozsvár
 Csenteri Levente – Sepsiszentgyörgy
 Csereny Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Ft. Msgr. Csíki Dénes – Nyárad-
 köszvényes
 Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
 Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
 Csúcs Mária – Csíkszereda
 Daczó Katalin – Csíkszépvíz
 Dánél Sándor – Csíkszereda
 Damó Csaba – Kézdivásárhely
 Darkó Béla – Marosvásárhely
 Daróczi Béla – Marosvásárhely
 Ft. Darvas-Kozma József –
 Csíkszereda
 Darvas Mária – Gyergyóalfalu
 Dávid Katalin – Székelyudvarhely
 Dávid Péter Pál – Sepsiszentgyörgy
 Dávid Zoltán – Kolozsvár
 Deák Botond – Réty
 Deák Ferenc – Csernáton
 Deme László – Csernáton
 Demeter Edit – Kézdiszentlélek
 Dénes Emőke – Homoródalmás
 Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
 Doboly Beatrice – Vajdahunyad
 Dobos Sándor – Nagyvárad
 Dimény János – Nagybacón
 Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
 Domokos Éva – Arad
 Dragomir Péter – Sepsiszentgyörgy
 Ft. Drócsa László – Csíkmindszent
 Egyed Emese – Kolozsvár
 Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
 Elekes András – Csíkpálfalva
 Elekes Antal – Temesvár
 Elekes-Józsa Márton – Gyergyóújfalu
 Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
 Elekes Péter – Kászontalíz
 Elekes Zsuzsanna – Gyergyóújfalu
 Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
 Farkas Antal – Székelyudvarhely
 Farkas László – Gyergyócsomafalva
 Farkas Miklós – Segesvár
 Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
 Fazakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Fekete Albert – Csíkszereda
 Fekete István – Csíkszereda
 Ferencz Edit – Gyergyóremete
 Ferencz Éva – Kézdivásárhely
 Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
 Ferencz Imre – Csíkszereda
 Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
 Ferencz-Nagy Zoltán – Brassó
 Dr. Finta Ella – Szilágysomlyó
 Fodor György – Székelyudvarhely
 Fodor István – Sepsiszentgyörgy
 Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
 Forró László – Bukarest
 Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab
 egyéves előfizetés)
 Funariu Éva – Szeben
 Fülöp Dénes – Székelyudvarhely
 Fülöp Géza – Marosvásárhely
 Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
 Fülöp László – Csernáton
 Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
 Fülöp Tamás – Majlát
 Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
 Gábor Emőke – Csíkszereda
 Gagy József – Csíkszentlélek
 Gajdó Albert – Csernáton
 Gál Katalin – Gyergyóújfalu
 Galvácsy László – Zilah
 Dr. Garda Dezső – Gyergyószent-
 miklós
 Gazda Árpád – Magyarfenes
 Gazda József – Kovászna
 Geréd Gábor – Székelyudvarhely
 Gergely Borbála – Csíkszereda
 Dr. Germán Salló Márta – Maros-
 vásárhely

- Gulácsi Gizella - Marosvásárhely
Györfi Jenő - Nyárádmagyarós
Dr. Györfi Sándor - Csíkcsicsó
Haáz Sándor - Székelyudvarhely
Hadnagy Géza - Farkaslaka
Halász Péter - Gyimesközéplak
Haller Béla - Marosvásárhely
Hantz András - Kolozsvár
Hegyí Sándor - Székelyudvarhely
Hertza Mikola - Csíkszereda
Dr. Holló Attila - Csíkszereda
Hubert Sándor - Bukarest
Illyés Ferenc - Székelykeresztúr
Imecs Márton - Kolozsvár
Incze Szabó László - Marosvásárhely
Istvánffy Katalin - Torda
Izsák Balázs Árpád - Maros-
vásárhely
Jancsó Miklós - Kolozsvár
János Julianna - Csíkszereda
Jánosi Csaba - Csíkszereda
Joikits Attila - Szilágysomlyó
József Álmos - Sepsiszentgyörgy
Juhász B. Tünde - Csíkszereda
Kacsó Elemér - Temesvár
Kacsó József - Hármásfalu
Kakas Zoltán - Sepsiszentgyörgy
Káli Király István - Marosvásárhely
Kánya József - Csíkszereda
Katona Gizella - Kolozsvár
Kedves Béla - Gyimesközéplak
Kelemen Hunor - Csíkszereda
Kémenes Bernadette - Gyergyó-
szentmiklós
Kerekes Ágnes - Nagyvárad
Keresztes Éva - Brassó
Dr. Kikeli Pál István - Marosvásár-
hely
Király Gyöngyi - Marosvásárhely
Király Zoltán - Kolozsvár
Kiss Jenő - Sepsiszentgyörgy
Kiss Lázárné Éva - Kézdivásárhely
Kocsis László - Marosvásárhely
Kolbert Tünde - Borszék
Kolumbán-Antal József - Zetelaka
Kolumbán László - Székelyudvarhely
Koncsag László - Szentegyháza
Konsza Vilmos - Sepsiszentgyörgy
Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kó-
nya-Hamar Sándor - Kolozsvár
Kopacz Péter - Sepsiszentgyörgy
Kovács Amadé - Cernavodă
Kovács Barna - Marosvásárhely
Kovács Béla - Érmihályfalva
Kovács Emil Lajos - Szatmárnémeti
Kovács Eszter - Gyergyószárhegy
Kovács Katalin - Csíkszereda
Kovács Mária - Székelyudvarhely
Kovács Piroška - Méréfalva
Kovács Zsuzsanna - Bukarest
Dr. Kozma Dezső - Kolozsvár
Kozma-Péter Dénes - Zetelaka
Köllő Éva - Borszék
Kristó Tibor - Csíkszereda
Kürti Miklós - Kolozsvár
Laczkó-Albert Elemér - Gyergyó-
remete
Laczkó Szentmiklósi Endre -
Gyergyóremete
László Attila - Jászvásár
László Bakk Anikó - Kolozsvár
László Csaba - Csíkszereda
Lászlófy Pál István - Csíkszereda
Dr. László Ilona - Marosvásárhely
Lázár Lilla - Csíkszereda
Lázár Pál - Marosvásárhely
Lehoczky Ferenc - Arad
Léstyán Dénes - Csíkszereda
Léstyán Sándor - Kézdivásárhely
Loghin Gizella - Brassó
Lőrincz József - Székelyudvarhely
Luka Klára - Sepsikőröspatak

- Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár
 Dr. Makai Magoss Csaba –
 Felsőbánya
 Markó Béla – Marosszentkirály
 Markó Ilona – Csíkszentgyörgy
 Marton Erzsébet – Marosvásárhely
 Dr. Marton József – Gyulafehérvár
 Márton Ferenc – Temesvár
 Maștaleriu Erzsébet – Gyergyóremete
 Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
 Mátyás Endre – Szováta
 Mester Zoltán – Szováta
 Mihály János – Lövéte
 Mihály Orsolya – Kolozsvár
 Miklós István Csongor – Csíkszereda
 Mikola Éva – Torja
 Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
 Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
 Mirk László – Csíkszereda
 Molnár Csaba – Csíkszereda
 Molnár Endre – Marosvásárhely
 Molnár Vilmos – Csíkszereda
 Murányi János – Székelyudvarhely
 Nádudvary György – Brassó
 Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
 Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
 Nagy Benedek – Csíkszereda
 Nagy József – Gyergyóremete
 Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy
 Nagy László – Zilah
 Nagy Melinda – Nagyvárad
 Nagy Miklós Kund – Marosvásárhely
 Nagy Sándor – Székelyudvarhely
 Nemes Előd – Sepsiszentgyörgy
 Novák Sándor – Marosvásárhely
 Oláh Sándor – Csíkszereda
 Orbán Gábor – Gyergyószentmiklós
 Orbók Ilona – Csíkszereda
 Pál Tibor – Kézdiszentlélek
 Pál Zoltán – Csikdánfalva
 Pálffy József – Csíkszereda
 Papp Zoltán – Zilah
 Pásztor Ferenc – Sepsiszentgyörgy
 Patakfalvi Dénes – Székelykeresztúr
 Péntek János – Kolozsvár
 Péntes Jenő – Bereck
 Péter Éva – Csíkszereda
 Péter Gergely – Csíkszereda
 Péter Péter – Székelyudvarhely
 Petres Sándor – Csíkszereda
 Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
 (8 darab egyéves előfizetés)
 Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
 Dr. Rác Katalin – Marosvásárhely
 Ráduly János – Kibéd
 Rákosi István – Sepsiszentgyörgy
 Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Rancz Árpád – Csíkszereda
 Rokaly József – Gyergyószentmiklós
 Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
 Sata Lóránd – Voluntari
 Sántha Emese – Marosvásárhely
 Ft. Sárközi Sándor – Csíkszereda
 Sárosi Csaba – Kézdivásárhely
 Sárosi Teréz – Kézdivásárhely
 Sata Kinga Koretta – Magyarvista
 Sata Klára – Csíkszereda
 Seprődi József – Dicsőszentmárton
 Silye Béla – Székelyudvarhely
 Siklódi Olga – Székelyudvarhely
 Sóbester Klára – Marosvásárhely
 Sófalvi László – Székelyudvarhely
 Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
 Straub Etelka – Nagyvárad
 Suba Ilona – Marosvásárhely
 Szabó-Biró Brigitta – Csíkjenőfalva
 Szabó Attila – Nagyalambfalva
 Szabó Csilla – Marosvásárhely
 Szabó Enikő – Szentegyháza
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró
 Szabó József – Székelyudvarhely
 Szabó Judit – Kézdivásárhely

- Szabó Judit – Csíkszecső
 Szabó Magdolna – Csíkszecső
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Csíkszereda
 Szabó Piroska – Nagyvárad
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szalai Attila Örs – Székelyudvarhely
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szentes D. Gáspár – Madéfalva
 Szentes Gábor – Madéfalva
 Szilágyi István – Kolozsvár
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szöcs István – Szentegyháza
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Dénes – Réty
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tánzos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tatár Irénke – Maroszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiabíbis
 Tódor Gábor – Homoródmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tóth Mária – Arad
 Tötös Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lövéte
 Török István – Koronka
 Török Mária – Csíkszereda
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tuross Judit – Marosvásárhely
 Ütő László – Székelykeresztúr
 Ványolós A. István – Székely-
 udvarhely
 Varga Lőrinc – Gyergyószentmiklós
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vén Ferenc – Kézdiabíbis
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Víg Zsolt – Kolozsvár
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zrinyi István József – Mangalia
 Zsigmond Győző – Sepsiszentgyörgy
 Zsók József – Sepsiszentgyörgy
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

- Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 – Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet –
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége

- Hargita Megyei Tanfelügyelőség – Csíkszereda
Hargita Megyei Szociális és Gyerekvédelmi Igazgatóság – Csíkszereda
Haszmann Pál Közművelődési Egyesület – Csernáton
Iskolai Könyvtár – Szárazajta
Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
Kájoni János Megyei Könyvtár – Csíkszereda (2 db. egyéves előfizetés)
Keramika Kft. – Csíkszereda
Kézdivásárhelyi Múzeum – Kézdivásárhely
Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db. egyéves előfizetés)
Kovászna Megyei Alkotóközpont – Sepsiszentgyörgy
Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsiszentgyörgy (2 db. egyéves előfizetés)
Kovászna Megyei Tanács – Sepsiszentgyörgy (5 db. egyéves előfizetés)
Községi Könyvtár – Balánbánya
Községi Könyvtár – Barátos
Községi Könyvtár – Bardoc
Községi Könyvtár – Bereck
Községi Könyvtár – Bögöz
Községi Könyvtár – Bölön
Községi Könyvtár – Csernáton
Községi Könyvtár – Csíkdánfalva
Községi Könyvtár – Csíkkozmás
Községi Könyvtár – Csíkmadéfalva
Községi Könyvtár – Csíkpálfalva
Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos
Községi Könyvtár – Csíkszentgyörgy
Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
Községi Könyvtár – Csíkszentmihály
Községi Könyvtár – Csíkszentsimon
Községi Könyvtár – Csíkszépvíz
Községi Könyvtár – Etéd
Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
Községi Könyvtár – Fenyéd
Községi Könyvtár – Galócás
Községi Könyvtár – Gelence
Községi Könyvtár – Gidófalva
Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalva
Községi Könyvtár – Gyergyóditró
Községi Könyvtár – Gyergyószárhegy
Községi Könyvtár – Gyergyóremete
Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlök
Községi Könyvtár – Gyimesközéplek
Községi Könyvtár – Hídvég
Községi Könyvtár – Homoródmás
Községi Könyvtár – Homoródszentmárton
Községi Könyvtár – Kányád
Községi Könyvtár – Kápolnásfalu
Községi Könyvtár – Karcfalva
Községi Könyvtár – Kászon
Községi Könyvtár – Kézdi-polyán
Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
Községi Könyvtár – Kommandó
Községi Könyvtár – Korond
Községi Könyvtár – Kökös
Községi Könyvtár – Lemhény
Községi Könyvtár – Lövete
Községi Könyvtár – Maksa
Községi Könyvtár – Mikóújfalu
Községi Könyvtár – Nagyajta
Községi Könyvtár – Nagybacon
Községi Könyvtár – Nyáradmagyaros
Községi Könyvtár – Oklánd
Községi Könyvtár – Oroszhegy
Községi Könyvtár – Ozsdola
Községi Könyvtár – Parajd
Községi Könyvtár – Réty
Községi Könyvtár – Románandrásfalva

- Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterszébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágona
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csík-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Nagy István Művészeti Líceum –
 Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –
 Kolozsvár
 Petőfi Sándor Általános Iskola –
 Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszereda
 (5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyó-
 szentmiklós
 Polgármesteri Hivatal – Kápolnás-
 falu (2 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Tusnádfalu
 (2 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Tűr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége – Csíkszereda
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége Erdővidéki Szervezete –
 Nagybacon
 Sabi Team Biztosítási Ügynök Kft.
 – Csíkszentlélek
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára –
 Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsí-
 szentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyer-
 gyószentmiklós
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyer-
 gyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspök-
 ség – Temesvár
 Turisztikai, Ifjúsági és Külkapcsolati
 Iroda – Gyergyószentmiklós
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószent-
 miklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyv-
 tár – Kézdivásárhely
 Zetelaka Község – Zetelaka

Magyarország

MAGÁNSZEMÉLYEK

Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Alföldy Jenő – Kecskemét
 André András – Martonvásár
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Dr. Baricz Zsolt – Szeged
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Borbás János – Veszprém
 Boga Tamás László – Szeged
 Burján Pál – Pécs
 Czakó Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest
 Csender Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentes
 Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Szikszó
 Demeter József – Ballószög
 Demse Márton – Budapest
 Dénes Balázs – Szeged
 Dr. Dobos László – Budapest
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazakas Lehel – Gödöllő
 Fazakas Edit – Cegléd
 Dr. Fazekas Márta – Budapest
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
 Fejér Istvánné – Szentes
 Fekete Béláné – Budapest

Fekete Miklós – Szeged
 Ferenz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Fritsch László – Budapest
 Dr. Fülekgy György – Budapest
 Fürjesi Csaba – Budapest
 Fúzi Michael Stephan – Budapest
 Gál Ildikó – Budapest
 Gálffy Attila – Budapest
 Gátay István – Vecseger
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 György Tünde – Budapest
 Gyurka Eta – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa
 Harmath Ilona – Baja
 Dr. Hartványi Tamás – Győr
 Dr. Hegedüs Imre János – Budapest
 Herman Levente – Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese –
 Budapest
 Iancu Laura – Velence
 Jámbor Zoltánné – Makó
 Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
 Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
 Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
 Dr. Jánosy Ildikó Kinga – Szeged
 Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
 Juhász Béla – Abasár
 Kádár Katalin – Ágfalva
 Kántor József – Baja
 Karap Ágnes – Budapest
 Dr. Kata Mihály – Szeged
 Keppel Gyula – Budapest
 Kézdi Anna – Battonya
 Király István – Mezőkovácsháza
 Dr. Kiss András – Pócsmegyer
 Kiss Anna – Budapest
 Kiss Bálint – Budapest

- Dr. Kiss Ferenc – Cserszegtomaj
Kis Krisztián Bálint – Szolnok
Kisslaki László – Kéthely
Kollár Albin – Dunakeszi
Kósa Lajos – Debrecen
Kosztá Csaba – Sukoró
Kovács Árpád – Ugod
Dr. Kovács Klára – Császáz
Kökényessy Szilárd – Budapest
Kőfalvi Magdolna – Budapest
Dr. Kőrös Erzsébet – Győr
Dr. Kukorelly Pál – Keszthely
Kulcsár Júlia – Budapest
Dr. Kussinszky Péter – Budapest
Kuti József – Tura
László János – Debrecen
Lezsák Sándor – Budapest
Lezsák Tibor – Budapest
Dr. Lukács Csaba – Fonyód
Dr. Lukácsy József – Székesfehérvár
Maczkó Gergő – Pogány
Makai Judit – Budapest
Márkus Béla – Debrecen
Marosi Gábor – Budapest
Márton Károly – Hőgyész
Márton Lajos – Budapest
Dr. Medgyessy István – Debrecen
Miakich Gábor – Budapest
Mihály-Kádár Katalin – Ágfalva
Miklós András – Miskolc
Dr. Molnár Jenő – Budapest
Molnár Levente – Szigetmonostor
Molnár Sándor – Balatonfüred
Murányi Sándor Olivér – Budapest
Dr. Nagy-Major Gábor – Pápa
Dr. Nám Lóránt – Szombathely
Németh István – Százhalombatta
Németh Zsolt – Budapest
Dr. Nyakasné Lázár Anna – Budapest
Dr. Obrusánszky Borbála – Mende
Dr. Oszoly Tamás – Budapest
Pados József – Sárszentmihály
Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu
Pappné Németh Andrea – Eger
Pappné Pongrácz Csilla – Dunabogdány
Papp Péter – Budapest
Pataki Gábor Zsolt – Budapest
Paulovics Tamás – Szentés (4 darab egyéves előfizetés)
Péterfy Lajos – Bakonyszücs
Péter László – Szeged
Pintér Henriett – Budapest
Polóny Levente – Budapest
Pomogáts Béla – Budapest
Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár
Prohászka Géza – Balatonfüred
Ragályiné Jeager Veronika – Budapest
Dr. Sándor Pál – Simontornya
Silay Ferenc – Szeged
Simai László – Veszprém
Dr. Szabó Béla – Göd
Szakó Éva – Budapest
Szakolczay Lajos – Budapest
Szárász Miklós György – Budapest
Szarka Gábor – Pomáz
Szarvas László – Tura
Szathmári István – Zsadány
Szász-Fejér István és Katalin – Mosonmagyaróvár
Dr. Székely András Bertalan – Isaszeg
Székely László – Budapest
Szeles András – Encs
Szepessy Béla – Nyíregyháza
Szigeti Lajos – Budapest
Dr. Szőnyi László Pál – Budapest
Dr. Tekes Kornélia – Budapest
Tiffán Zsolt – Villány
Tóth Erzsébet – Budapest
Tóth Wessely László – Budapest
Tornai József – Érd

Tők János – Kecskemét
 Dr. Udvarhelyi Olivér – Veszprém
 Ungváry Rudolf – Budapest
 Dr. Varga István – Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál – Budapest
 Vargha György – Tápióbicske
 Dr. Várszegi László – Pécs
 Dr. Vass Ágnes – Budapest
 Vass Szabolcs – Paráđ
 Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
 Vitályos Ágnes – Budapest
 Vörös István – Budapest
 Zsolnai József – Hernád

INTÉZMÉNYEK

Algyói Faluház és Könyvtár
 – Algyó
 Baka István Alapítvány – Szeged
 Bouchal Kft. – Budapest
 Eötvös Loránd Kutatóhálózat Titkársága – Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális Egyesület – Szolnok
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
 – Budapest
 Könyvtárellátó Kht. – Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch László – Budapest
 Magyar Patrióták Közössége – Budapest
 MTA Társadalomtudományi Központ – Budapest
 MTA Titkárság – Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár – Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú Egyesület – Algyó
 Országgyűlés Hivatala – Budapest – 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság – Budapest

Ötágú Síp Kulturális Egyesület – Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft. – Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület – Pécs
 Péterház Panzió – Szentés
 Robinson Tours Kft. – Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára – Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerincgyógyászati Központ – Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Dr. Basa Emóke – Clifton
 Borbély Melinda – Laguna Beach
 Farkas Szabolcs – Milwaukee
 Fodor Albert – New York
 György Ildikó – Highland
 Kirják Attila – New York
 Kiss István – Hawley
 Kovács Árpád – Maryland
 Kovács László – Loveland
 Ozsváth Ildikó – New York

Ausztrália

Leontine von Rheinberg – Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós – Leopoldsdorf
 Csipkó László – Bécs
 Csutak Magda – Bécs
 Dr. Forbáth Klára – Bécs
 Galvácsy Imola – Bécs
 Gellérd Andor – Bécs

Franciaország

Buna István – Antony
 Dönes-Pichot Hanga – Chécy
 Langrand-Escure Tünde – St. Péray
 Párizsi Magyar Intézet – Párizs

Horvátország

Péter Irén – Várdaróc

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine

Dr. Dobó Tibor – Demmin

Gaál Julianna – Aalen

Haáz Katalin – Braunschweig

Juliana Johrend – Buchen

Kisslaki László – Steinbach

Schultz Orsolya – Rostock

Szabó Kristóf Imre – Düsseldorf

Szakács-Konnerth Mihály –

Friedrichshafen

Száva Péter – Krefeld

Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svájc

Gödri Zsolt – Benglen

Svédország

Antal Imre – Ljungby

Csata Attila – Västra Frölunda

Szentkirályi Csaga – Vällingby

Szerbia

Apró József – Topolya

Benda Török Livia – Moholgunaras

Bolyai Tehetséggyógyozó Gimnázium
és Kollégium – Zenta

Csáki Edina – Topolya

Fekete J. József – Zombor

Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
kola – MagyarakanizsaKosztolányi Dezső Tehetséggyógyozó
Nyelvi Gimnázium – Szabadka

Lengyel Emese – Topolya

Nagybecskereki Gimnázium –
Nagybecskerek

Nagy Majláth Ágota – Topolya

Nyirádi Hajnalka – Topolya

Pressburger Kucor Blanka – Topolya

Rancz Károly – Pancsova

Surányi Roland – Óbecse (4 darab
egyéves előfizetés)

Tari István – Óbecse

Vajda Annamária – Topolya

Vastag Gázsó Hargita – Topolya

Zolcer Andrea – Topolya

Zsiga Dávidházi Judit – Topolya

Szlovákia

Fehér István – Komárom

Kiss Mónika – Órös

Pallér Péter – Komárom

Selye János Gimnázium – Komárom

SZÉKELY KÖNYVTÁR

111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kőváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej

35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybacsoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej

73. Szócs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor: <i>az újabb kutatások tükrében</i>	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. Székely költők: <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyar Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
81. <i>Látom az életem nem igen gyönyörű - A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764</i>	35,00 lej
82. Székely írók: <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
83. Paál Árpád: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
84. Székely János: <i>Három dráma</i>	35,00 lej
85. Egyed Péter: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
86. Bartalis János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
87. Tamási Áron: <i>Négy dráma</i>	35,00 lej
88. Fábíán Ernő: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
89. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar I.</i>	35,00 lej
90. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar II.</i>	35,00 lej
91. Bethlen Gábor: <i>leveleiből</i>	35,00 lej
92. <i>A székelyek (Rólunk írták)</i>	35,00 lej
93. Szabó Gyula: <i>Gólya szállt a csűrre</i>	35,00 lej
94. Zágoni Attila: <i>Válogatott paródiák és humoreszkek</i>	35,00 lej
95. Tompa Gábor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
96. Benkő József: <i>Transsilvania specialis (A székelyek földje)</i>	35,00 lej
97. Földi István: <i>Századelő az udvartereken</i>	35,00 lej
98. Gazda József: <i>A XX. század, ahogy megéltük</i>	35,00 lej
99. Király László: <i>Kék farkasok</i>	35,00 lej
100. Egyed Emese: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
100+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek II.</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében
vagy online a www.szekelyfoldfolyoirat.ro oldalunkon.